

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNLÜK HAYATTA İŞLENEN BAZI BİD'ATLARIN
HADİSLER İŞİĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

SELEN ÇEPNİ

İSTANBUL, 2021

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

GÜNLÜK HAYATTA İŞLENEN BAZI BİD'ATLARIN
HADİSLER İŞİĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELEN ÇEPNİ
(180111011)

DANIŞMAN
(Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay)

İSTANBUL, 2021

16/06/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 180111011 numaralı Selen Çepni'nin hazırladığı "Hadisler Işığında Günlük Hayatta İşlenen Bidatleri" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 16/06/2021 Çarşamba günü saat 15:30'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABUL ÜNE/REDDİNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının

Günlük Hayatta İşlenen Bazı Bid'atların Hadisler Işığında Değerlendirilmesi" konulu Yüksek Lisans şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY	16/06/2021	
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇETİN	16/06/2021	
Prof. Dr. Aynur URALER	16/06/2021	
(İkinci Danışman) *.....	.../.../20...	
*.....	.../.../20...	

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Selen ÇEPNİ

TEŞEKKÜR

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu aşamasında da maddî ve mânevî desteklerini benden esirgemeyen annem Yükselen ÇEPNİ ve babam Hüseyin Bahri ÇEPNİ'ye, bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve tezimin oluşumunda varlığıyla bana büyük destek veren kardeşim Dilek ERKAYA'ya, tezin redaksiyonunu titiz bir şekilde yapan kardeşim Şeyma BEŞER'e, tezin genel değerlendirmesini yapan Salih Zeki MERİÇ ve Mehmet KAYA beylere ve adlarını burada zikredemediğim, tezimde emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

GÜNLÜK HAYATTA İŞLENEN BAZI BİD'ATLARIN HADİSLER IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Selen Çepni

ÖZET

Bu çalışmada “bid’at” kavramının, ibadeti aslından, özünden ve ruhundan uzaklaştıran yönü; günlük hayattaki amellerle ilgili kısmı esas alınarak ayrıntılı şekilde işlenmiştir. Bu doğrultuda bid’at kavramının içeriği, geçmişten ve günümüzden amelî bid’at örnekleri ve hayatın bütününe kapsayan yönüyle sünnetin, bu bid’atların yayılmasının önünü keseceği gerçeği ele alınmıştır.

Tez, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bid’atın tanımı geniş çaplı olarak incelenmiş, bağlantılı ya da yakın olduğu kavramlar karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bid’atın mahiyetini ortaya koyacak bazı ölçüler zikredilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde geçmişteki ve günümüzdeki alimlerin, bid’at olduğunda ittifak ettikleri bazı meseleler ve bid’at olup olmadığı konusunda ihtilaf edilen diğer bazı meseleler delilleriyle incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise amelî bid’atların yaygınlaşmasının da etkisiyle günlük hayatta unutulmaya yüz tutmuş bazı sünnet uygulamalarına değinilmiştir.

Araştırmamızın sonucunda; sünnetlerin biliniyor ve uygulanıyor olmasının, sünnet bilincinin toplumda aşamalı olarak yerleşmesinde ve dolayısıyla bid’atların yaygınlaşmasını engellemede en büyük etken olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, bid’at, amelî bidât, sünnet bilinci.

NEW BAD TRADITIONS COMMITTED IN DAILY LIFE IN THE LIGHT OF HADİTHS

Selen Cepni

ABSTRACT

In this study, the notion “bid’a” (new bad traditions) in the aspect of alienating the worship from its origin, essence, and spirit has been discussed in detail based on its part related to daily deeds. In this regard, the content of notion “bid’a”, the past and present examples of bid’a in practical life, and the fact that sunna, with its aspect covering all life, will prevent the spread of bid’a has been also addressed.

The thesis is composed of an introduction and three main chapters. In the first chapter, the definition of bid’a has been examined comprehensively, correlated or similar notions have been addressed comparatively, and some criterions which will exhibit what bid’a is has been adverted.

In the second chapter of the thesis, some issues on which scholars of the past and present arrived at a consensus and some other issues which are disputed whether they are bid’a or not has been examined with evidences.

As for the third chapter, some sunna practices of daily life which faded into oblivion with the spread of bid’as in practical life has been mentioned.

As a result of our research; it has been inferred that knowing and practicing sunnas is the most important factor in achieving a gradual sunna awareness in the society and thus preventing the spread of bid'as.

Keywords: al-sunnah, al-bidah, sunna practices of daily life, sunna awareness

ÖNSÖZ

Rabbimize sonsuz hamd ve senâ, Rasûlüne salât ve selâm ile...

Allah Rasûlü (s.a.v.) eksiksiz ve dosdoğru bir risaletle gönderilmiştir. O'nunla gönderilen bu dinin; tamamlanmış olduğu hakikatini göz ardı etmeden, korunmasında hadim olmak ise ağır ve önemli bir sorumluluktur. Kâmil olan bu dine eklemeler yapmak ve bundan hayır ve sevap ummak İslam'ın reddettiği bir davranıştır. Nitekim kısaca dine ekleme yapmak manasına gelen bid'at, zımnî de olsa bu kemâlâta bir eksiklik atfedildiğini gösterir ve onu korumanın en önemli yolu olan sünnet bilincinin zedelenmesine yol açar. Bunu engellemek için Allah Rasûlü (s.a.v.) tarafından yapılan uyarıların dikkate alınması, sünnetinin yaşanması, yaşatılması, terk edilmiş kısmının diriltilmesi ve bid'atlarla ilim ve hikmetle mücadele edilmesi elzemdir. Bu ilmî ve irşadî mücadele, ashabı kiramdan günümüze kadar en güzel şekilde yapılmış ve sünnetin günümüze ulaşması sağlanmıştır. Sünneti hayata geçirmenin, bid'atlardan korunma adına ne derece önemli olduğu ise ilim ehli tarafından birçok kez dile getirilmiştir. Her dönemde, zuhur eden bid'atlar âlimler tarafından tespit edilmiş ve bunlardan uzak durulması hususunda uyarılar yapılmıştır. Günümüzde de bu alandaki boşluğu doldurmak; ilmî birikim ve ehliyetleri nispetinde, ilimle iştigal eden kimseler üzerinde bir sorumluluktur. Bu bilinçle yola çıkılarak, tezimizde; teorik sınırlarının tam olarak çizilememesinden ötürü ayırt edilmesi zor olan, zihinlerde soru işareti olan bid'atı, kolay anlaşılacağı bir zemine oturtmak ve günümüzdeki örneklerini de bu zeminde değerlendirmek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Kur'ân, sünnet ve bu alanda çalışmalar yapmış alimlerin görüşleri yol göstericimiz olmuş, bid'atlarla mücadelede ehemmiyetli konumu sebebiyle hassaten sünnet ön plana çıkarılmıştır.

Çalışma, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu hacimde bir çalışmayla hedeflenen neticeye tam manasıyla ulaşmanın zorluğu açıktır. Ancak bu çalışmanın ekilmiş bir fidan, devamı getirilecek bir cümle mesabesinde ilim dünyasına küçük bir katkı sağlamasını ve kıyamete kadar akıp gidecek bir sadaka-i cariye olmasını Allah Teâlâ'dan niyaz ederim.

Tez yazım sürecimde ilmî birikimi ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY hocama, tezimin ilk bölümünü

okuyup değerlendirme inceliğinde bulunan Prof. Dr. Faruk BEŞER ve Dr. őerafeddin KALAY hocalarıma, tezdeki fikhî meselelerle ilgili sorularıma ilmî birikimiyle tatmin edici cevaplar veren Suriyeli âlim İsmail el-Meczûb hocaya, tez savunma jürimde yer alan ve yaptıkları yapıcı eleştirilerle teze ilmî yönde katkılar sağlayan Prof. Dr. Aynur URALER ve Dr. Fatma ÇETİN hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Muvaffâkiyet Allah'tandır.

Selen ÇEPNİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. BİD’AT İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. BİD’ATIN TANIMI.....	4
1.1.1. Bid’atın Sözlük Anlamı	4
1.1.2. Bid’atın Terim Anlamı.....	4
1.1.2.1. Dar Kapsamlı Bid’at Tanımlamaları.....	5
1.1.2.2. Geniş Kapsamlı Bid’at Tanımlamaları	6
1.2. BİD’AT ÇEŞİTLERİ	9
1.2.1. Hakkında Verilen Hüküm İtibarıyla Bid’at Çeşitleri	9
1.2.1.1. Bid’at-ı Mükeffıra.....	9
1.2.1.2. Bid’at-ı Müfessika	10
1.2.1.2.1. İtikâdî Konulardaki Bid’at.....	10
1.2.1.2.2. İbadetlerde Bid’at	11
1.2.1.2.3. Âdetlerdeki Bid’at.....	12
1.2.2. Tanımı İtibarıyla Bid’at Çeşitleri.....	13
1.2.3. Mefhumu İtibarıyla Bid’at Çeşitleri	14
1.2.3.1. Hakikî Bid’at.....	14
1.2.3.2. İzâfî Bid’at	15
1.3. BİD’ATLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	15
1.3.1. Bid’at ile Sünnet Kavramı Arasındaki İlişki	15
1.3.2. Bid’at ile Hurâfe Kavramı Arasındaki İlişki	18
1.3.3. Bid’at ile Mâsiyet Kavramı Arasındaki İlişki.....	19
1.3.4. Bid’at ile Mesâlih-i Mürsele Kavramı Arasındaki İlişki.....	20
1.4. BİD’ATLA İLGİLİ BAZI MESELELER.....	22
1.4.1. Niyet ve Bid’at İlişkisi	22

1.4.2. Aslı Olmayan Bilgilere Dayanılarak Yapılan Bid'atlar	23
1.4.3. Nefsî Arzulara, Keşif, İlham ve Rüyaya Dayanarak Yapılan Bid'atlar	24
1.4.4. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Uygulamadığı Bir Fiilin Din Adına Yapılması.....	27
1.4.5. Ashabı Kirâmın Uygulamadığı Ameller.....	28
1.4.6. Dinde Meşrû Olan Bir Amelin İbadet Maksadıyla Terk Edilmesi	29
1.5. BİD'ATLARLA İLGİLİ HADİSLER	31
1.5.1. Bid'atlarla İlgili Merfû Hadisler	31
1.5.2. Bid'atlarla İlgili Mevkûf Hadisler	34
1.5.3. Bid'atlarla İlgili Maktû Hadisler	36
1.6. BİD'ATÇININ ŞER'Î DURUMU	37
1.7.1. Bid'atların Ortaya Çıkma Sebepleri.....	39
1.7.2. Bid'attan Korunma Yolları	41
İKİNCİ BÖLÜM	42
2. AMELÎ BİD'ATLAR	42
2.1. BİD'AT OLDUĞUNDA İTTİFAK EDİLEN UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER	42
2.1.1. Bayram Namazı Hutbesinin Namaz Öncesine Alınması.....	42
2.1.2. Bayram, Teravih, İstiska' Namazları Öncesinde Ezan ve Kâmet Okunması	43
2.1.3. Regâib Namazı	45
2.1.4. Berat Gecesi Namazı	47
2.1.5. Safer Ayı Bid'at Uygulamaları.....	49
2.2. BİD'AT OLUP OLMADIĞI İHTİLAFLI UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER	53
2.2.1. Arefe Günü <i>Ta'rif</i> Uygulaması.....	53
2.2.2. Mevlidü'n-Nebî (s.a.v.).....	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
3. BİD'ATLARLA MÜCADELEDE NEBEVÎ SÜNNET	62
3.1. DOĞUM VE SONRASI İLE İLGİLİ SÜNNETLER	62
3.1.1. Doğum, Öncesi ve Sonrasına İslâmî Bir Bakış.....	62
3.1.2. Yeni Doğan Bebekle İlgili Uygulanacak Sünnetler ve Bazı Bid'atlar	63

3.1.2.1. Bebeğe Tahnik, İsim Koyma ve Bereket Duâsı Yapma	63
3.1.2.2. Akıka Kesmek ve Çocuğun Başını Tıraş Edip Saçı Ağırılığınca İnfakta Bulunmak	65
3.1.2.3. Çocuğun Sünnet Olması	66
3.1.2.4. Yeni Doğan Çocuğun Sağ Kulağına Ezan Okumak	67
3.1.3. Çocuk Yetiştirmede Sünnete Bağlılık.....	67
3.2. MÜBAREK GÜN VE GECELER.....	68
3.2.1. Zilhicce Ayının İlk On Günü	68
3.2.2. Muharrem Ayı ve Âşûrâ Gününün Fazileti.....	71
3.2.3. Şevval Orucu ve Fazileti.....	72
3.2.4. Şaban Ayı ve Fazileti	73
3.2.5. Cuma Gününün Fazileti ve Cuma Günü Yapılacak Faziletli Ameller	74
3.3. KUR'ÂN VE SÜNNETLE MADDÎ VE MÂNEVÎ RAHATSIZLIKLARI TEDAVÎ YÖNTEMLERİ	76
3.3.1. Tedavi Olmanın Meşrûiyeti.....	76
3.3.2. Sünnette Yer Alan Bazı Rukye (Okuma) Uygulamaları.....	77
3.3.3. Sihir, Nazar ve Cinlerin Tasallutuna karşı Sünnetteki Tedavi Yöntemleri.....	80
3.4. CENÂZE İLE İLGİLİ SÜNNETLER.....	84
3.4.1. Ölüm Anı Yaklaşmış Kimsenin Okuyacağı Duâlar	84
3.4.2. Ölüm Döşesindeki Kişinin Yanında Uygulanacak Sünnetler	85
3.4.3. Ölünün Gözlerinin Kapatılması ve Yanında Hayır Duâ Edilmesi	86
3.4.4. Ölüm Haberi Alındığında yahut Ölüme Bizzat Şâhit Olduğunda Yapılacaklar: İstirca', Duâ, Hamd	87
3.4.5. Cenazeyi Defnetmekte Acele Etmek	89
3.4.6. Ölen Kimsenin Arkasından Güzel Şâhitlikte Bulunulması ve Yakınlarına Tâziye Ziyareti	89
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	94

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
bs.	Basım
c.	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	Doktor
No:	Hadis no
r.a.	Radıyallahu anh
rh.a.	Rahmetullahi aleyh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
terc.	Tercüme eden
thk.	Tahkik yapan
t.y.	Tarih yok

GİRİŞ

1) Araştırmanın Amacı

Bid'at, ilk dönem İslam âlimlerinden bu yana birçok kez tanımlanan ve ilmî tartışmalara konu olan bir kavram olmuştur. Bu kavram günümüzde de ilim dünyasında tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bazıları bu noktada ifrata kaçarak İslam'ın asıllarıyla uyum gösteren uygulamaları dahî bid'at olarak kabul etmekte, bazıları ise tefrite düşerek aslı olmayan, din görünümlü uygulamaları dinden kabul etmektedirler. Bu konuda isabetli bir tespit yapabilmek için öncelikle; ilmî, sağlam bir araştırma ve zihin yorma faaliyeti gerekmektedir. Halbuki günümüzde bu konu, ilmî bir dayanak olmadan kolaylıkla konuşulur hale gelmiştir.

Çalışmamıza başlarken; Rasûlullah'ın (s.a.v.) bid'atları ağır ifadelerle yermiş olduğu rivayetler temel alınarak, bid'atlardan sakınma yollarının tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle ilmî dayanaklar ve muhakemeler rehberliğinde; hangi amellerin bid'at kapsamına gireceğini, hangilerinin girmeyeceğini tespit edebilmek adına bir zemine ihtiyaç duyulmuş; böylelikle günümüzde işlenen amellerin bid'at olup olmadıkları yönünden değerlendirilebileceği ilmî ölçülerin bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda âlimlerin bid'at olduğunda ittifak ettikleri ve bid'at olup olmadığına ihtilaf ettikleri bazı konular üzerinden, bid'atları tespit edebilmek adına oluşan zeminin sağlamasının yapılması ve bid'at kavramıyla ilgili zihinlerdeki bulanıklığın giderilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmamızda, yukarıda zikredilen genel hedefler doğrultusunda; günümüzdeki bazı bid'atları tespit etmenin yanında bid'atlar sebebiyle toplumda unutulmuş bazı sünnetleri bir araya getirmek hedeflenmiştir.

Tezimizde delilleri karşı karşıya getirme yerine, uzlaştırma ve anlama yöntemleri benimsenmiş, bununla birlikte sedd-i zerâi' niyetiyle (şer'an sakıncalı sonuçlara götürmesi kesin veya kuvvetle muhtemel olan uygulamaların engellenmesi), şüphelerden uzak bir yol tercih edilmiştir.

2) Araştırmanın Önemi

Türkiye’de bid’atla ilgili çeşitli makaleler yazılmış, tez çalışmaları yapılmış olmasına rağmen bu çalışmalar; ya âlimlerin yaptıkları bid’at tariflerini karşılaştırmalı olarak zikretmekle yetinip pratik zeminde ele almamış ya da “Selefilerde Bid’at Anlayışı”, “Vehhâbîlerde Bid’at Anlayışı”, “Osmanlı’da Bid’at Anlayışı” başlıklarından anlaşıldığı gibi müstakil çalışmalar olmuştur. Ancak bu konuda yapılan akademik çalışmalar arasında Dr. Abdulvehhab Gözün’e ait farklı bir çalışma mevcuttur. Bu çalışmada; bid’at tanımları kronolojik olarak incelenmiş, geçmişteki âlimlerin ele aldıkları örnekler zikredilerek yeni bir bid’at tarifi ortaya konulmuştur.

Çalışmamızı, bu alanda yapılan diğer çalışmalardan farklı kılan; hangi amellerin bid’at olup olmadığı noktasında zihinlerdeki bulanıklığı giderecek bir başvuru kaynağı ortaya koyma çabasıdır. Tezimiz, bazı bid’atların yaygınlaşması sebebiyle terk edilmiş ve unutulmaya yüz tutmuş sünnetlere bir arada ulaşabilme imkânı da sağlayacaktır. Bununla birlikte tezin hacmini artırmamak adına burada zikredilmeyen bazı ameli bid’atlarla, aslen bunların bulunduğu yerde ve çevresinde bulunması gereken sünnetlerin de araştırılması için yol gösterici mâhiyetinde olacaktır.

Çalışmamız; “Bid’atı anlamada son nokta bu çalışmadır,” gibi gerçek dışı bir iddia içermemektedir. Bilakis araştırmalarımız sonucunda ulaşılan bilgiler ve bu bilgilerin fikrî bir örgü içerisinde değerlendirilmesinden ibarettir.

3) Araştırmanın Kapsamı ve Kaynakları

Bu çalışmada ele aldığımız üzere bid’at kavramı âlimler arasında geniş çerçevede incelenen bir kavramdır. Bid’atın; itikatta, ibadetlerde, âdetlerde, muamelatta olmak üzere birçok çeşidi mevcuttur.

Bu çalışmada; bid’atın mâhiyeti, çeşitleri, bilhassa ibadetlerde ve âdetlerde bid’at konusu ele alınmış ve daha çok günlük hayatta işlenen amelî bid’atların örnekleri üzerinde durulmuştur. Buna ilaveten bu bid’atların yaygınlaşması sebebiyle unutulmaya yüz tutmuş sünnetler de zikredilmiştir. Bunlar, günlük hayatta en çok

karşılaşılan; doğum ve sonrası uygulamalar, ölüm süreci ve cenâze ile ilgili uygulamalar, hastalık anındaki uygulamalar, mübarek gün ve gecelerle ilgili uygulamaları kapsamaktadır.

Bu çalışma birbiriyle bağlantılı üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genellikle bid'atın mahiyetine açıklık getiren monografik, kadim ve muasır eserlere başvurulmuştur. Özellikle bid'at kavramının usûl zemini üzerinde incelenmesi noktasında Şâtıbî'den çokça istifade edilmiştir. Bid'at ile ilgili hadislere ulaşmada Ebû Şâme el-Makdisî ve İbn Vaddâh'ın eserleri çalışmaya kaynaklık etmiştir. Muâsır eserlerden Tuveycîrî'ye ait *el-Bidau'l-havliyye*, Seyf b. Ali Asrî'ye ait *el-Bid'atü'l-izâfiyye*, Abdül-İlah b. Hüseyin Afrec'e ait *Mefhûmü'l-bid'a*, Muhammed b. Hüseyin'e ait *Kavâidu ma'rifeti'l-bid'a*, İzzet Ali Atıyye'ye ait *el-Bid'a; tahdîduha ve mevkîfû'l-İslam minha* gibi kitaplardan yararlanılmıştır.

İkinci bölümde âlimlerin bid'at olarak gördükleri yahut bid'at olup olmadığı konusunda ihtilafa düştükleri meseleleri ele alan eserlerden yararlanılmıştır. Birinci bölümde zikrettiğimiz kaynaklardan bu bölümde de yararlanılmakla birlikte bunlara; Süyûtî'nin *el-Emru bi'l-ittiba' ve'n-nehyu ani'l-ibtida'*'sı, İbn Receb el-Hanbelî'nin *Letâîfü'l-meârif*'i, Ebû Bekr et-Turtûşî'nin *el-Havâdis ve'l-bida'*sı gibi birçok eser eklenmiştir.

Üçüncü bölümde günlük hayattaki bazı sünnet uygulamalarını ele alan müstakil eserler ve hadis kitaplarına başvurulmuştur. Kütüb-i Sitte başta olmak üzere birçok hadis kitabından istifade edilmiş, ele alınan konularla ilgili zengin bir içeriğe sahip olan Nevevî'nin *el-Ezkâr*, İbnü'l-Kayyim'in *Tuhfetü'l-mevdûd*, İbn Receb el-Hanbelî'nin *Letâîfü'l-meârif* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Hadislerin şerhleri noktasında, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Fethu'l-Bârî adlı eserinden*, Nevevî'nin *el-Mecmu' adlı eserinden*, Mubarekfürî'nin *Tuhfetu'l-Ahvezî'sinden* ve Ahmed Davudoğlu'nun *Sahih-i Müslim Şerhi*'nden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİD'AT İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde bid'atın tanımı, çeşitleri, bid'atla ilgili bazı kavramlar ve meseleler ele alınacaktır.

1.1. BİD'ATIN TANIMI

1.1.1. Bid'atın Sözlük Anlamı

Bid'atın (البدعة) sözlük anlamı; daha önce örneği olmayan bir şeyi ortaya koymaktır. Bid'at, (bd'a) (بدع) kökünden türemiş bir kelimedir. Bu kelimenin türevleri de buna yakın bir manada kullanılmaktadır. Örneğin bedî' (بديع) kelimesi “sonradan ortaya çıkmış şaşırtıcı şey” anlamına gelmektedir. Bedî' (بديع) kelimesi aynı zamanda Allah Teâlâ'nın isimlerinden biri olup, “mubdî' (مبدع)” “mahlukatı hiçbir örneği olmaksızın yaratan” manasına gelmektedir. Nitekim bu kelime “*O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır.*”¹ âyetinde bu anlamda kullanılmıştır.

Yine aynı kökten gelen İbtadea' (ابتدع), tebeddea' (تبدع) fiillerinin de bid'at kelimesiyle aynı manada zikredildiği görülmüştür. Hadîd sûresinin 27. âyeti buna delil teşkil eder; “*(Kendilerinin) icat ettikleri ruhbanlığa gelince, biz onlara bunu emretmemiştik*” Bu kelime 'ubdia' (أبدع) kalıbında kullanıldığında bâtılı talep etmek anlamına gelir. Bu manaların hepsi bid'at kavramının mefhumu ile örtüşmektedir.²

1.1.2. Bid'atın Terim Anlamı

Bid'at kavramı selef-i salihîn döneminden itibaren birçok âlim tarafından gündeme getirilmiş ve bu kavram üzerine birçok farklı tanım yapılmıştır.

Âlimlerin bir kısmı bid'atı dar kapsamlı olarak tanımlamış, sadece “sünnete aykırı olan ve bu sebeple zemmedilen” uygulamaları bid'at kavramı içerisinde değerlendirmişlerdir. Diğer bir kısmı ise bu tanımları biraz daha genişleterek “Rasûlullah

¹ Bakara, 2/117.

² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrem b. Ali, **Lisânü'l-arab**, Beyrut, Dâru Sadır, 1993, “bd'a” md. VI, 8; Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya el-Kazvînî, **Mekâyîsü'l-lüga**, Mustafa'l-Bâbî el-Halebî, Mısır, I, 209; Rahmi, Yaran, “Bid'at”, **DİA**, VI, 129; Ali, Çelik, **Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1997, s. 103.

(s.a.v.) döneminden sonra ortaya çıkan iyi/kötü bütün uygulamaları bid'atın kapsamına dahil etmişler; bid'atı, hasene ve seyyie olarak ikiye ayırmışlardır. Eğer bu iki grup arasında bir karşılaştırma yapılırsa; bu tanımların temel vasıflarını, ayrıştıkları noktaları ve ortak yönlerini gözlemlemek daha kolay olacaktır.

1.1.2.1. Dar Kapsamlı Bid'at Tanımlamaları

Bid'atı dar kapsamlı olarak tanımlayan âlimlere göre bid'at, dinde sonradan ortaya konulan, şer'î delillerden dayandığı bir aslı bulunmayan yeniliklerdir. Dolayısıyla bid'atların tümü zemmedilmiştir. Bu tanımlamayı savunanlar kanaatlerini, *“İşlerin en kötüsü sonradan ihdâs edilenlerdir.”*³ *“Sonradan ihdâs edilen her bid'at dalâlettir.”*⁴ şeklindeki hadislerle dayandırmaktadırlar. Bu âlimlerin arasında İmam Mâlik (ö.179/795), Beyhakî (ö.458/1565), Şâtıbî (ö.790/1388), İbn Receb el-Hanbelî (ö.795/1393), Bedreddîn el-Aynî, (ö. 855/1451), İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1567) ve Birgivî, (ö.981/1573) bulunmaktadır.⁵ Bid'atı bu şekilde dar kapsamlı olarak tarif edenler, örf-adette ve gündelik hayatta meydana gelen yenilikleri bid'at kapsamına dahil etmezler.

Bid'atı dar kapsamıyla tanımlayan âlimlerden biri olan Şâtıbî, bid'atı şöyle tarif etmiştir: “Bid'at, Allah'a daha çok ibadet etmek maksadıyla sonradan ortaya konulan dînî görünümlü bir yoldan ibarettir.” ‘Dînî görünümlü yol’ ifadesinden anlaşılan; bir amelin dinde olan bir amele benzetmeye çalışılmasıyla, dinin asıllarından bir delile dayanmayan yeni bir amel icat etmektir. Güneşin altında hiç gölgelenmeksizin oruç

³ Müslim b. Haccac en-Neysâbü'rî el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahih**, Beyrut, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1991, Cum'a, 43, (No: 867).

⁴ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, **es-Sünen**, Halep, Mektebü'l-Matbûât'il-İslâmiyye, 1986, İdeyn, 21, (1578.); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn Mace, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Muqaddime, 7, (No: 42).

⁵ Rahmi Yaran, “Bid'at” **DİA**, VI, 130; Muhammed Yazıcı, “İslâm Düşünce Geleneğinde “Her Yenilik Bid'attır” Hadisine Yaklaşımlar”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2003), s.154.

tutmak; hakkında vârid olan bir delil bulunmadığı halde ibadetlere, belli günler, belli şekiller tahsis etmek buna örnek olarak verilebilir.⁶

İbn Hacer el-Askalânî ise bid'atı, önceden bir benzeri bulunmayan yeni bir şey ihdas etmek olarak tanımlamıştır. Şer'i manada ise bid'atın sünnetin karşısında bulunduğunu ve zemmedildiğini dile getirmiştir.⁷

1.1.2.2. Geniş Kapsamlı Bid'at Tanımlamaları

Bu grupta yer alan âlimler Rasûlullah (s.a.v.) döneminden sonra ortaya çıkan iyi-kötü bütün uygulamaları bid'at kapsamına dahil ederler.

İmam Şâfiî (ö.204/820), İbn Hazm (ö. 456/1064), Gazâlî (ö.505/1111), Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (597/1200), İzzeddin b. Abdüsselam (ö.660/1262), Ebu Şâme el-Makdisî (ö.665/1266), Nevevî (ö.676/1277), Karâfî (ö.684/1285), İbn Âbidîn (ö.1252/1836), ve Zürkânî, (1122/1710) gibi âlimler bid'atı geniş kapsamlı olarak tanımlarlar.⁸

Bu grupta yer alan âlimlerden biri olan İzzüddin b. Abdisselam, bid'atı “Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bulunmayan işler” şeklinde tanımlamıştır. Bid'atın; vâcip, haram, mendup, mekruh ve mübâh olmak üzere beş kısma ayrıldığını söylemiştir. Ona göre bu durum bid'atın şer'î kâidelerle arz edilmesiyle anlaşılır. Bid'at; vucubiyet bildiren kâidelerin altına girerse vâcip, haramlık bildirenlerin altına girerse haram, mendubiyet bildirenlerin altına girerse mendup, kerahet bildirenlerin altına girerse mekruh, mübahlık bildirenlerin altına girerse mübah olarak değerlendirilir. İzzüddin b. Abdisselam, şer'î hükümlerin anlaşılması için zorunluluk olarak görülen nahiv ilmini, vâcip olan bid'ata örnek olarak vermiştir. Bunu, “Bir vâcibin ancak kendisiyle tamamlandığı şey de vâciptir.” kaidesiyle delillendirmiştir.

⁶ Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnatî eş-Şâtıbî, **el-İ'tisam Bid'atlar Karşısında Kitap ve Sünnete Bağlılıkta Yöntem**, Kitap Dünyası, Konya, 2009, terc. Ahmet İyibildiren, Mustafa Özcan, I, 46-48,

⁷ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, **Fethü'l-Bârî bi-şerhi Sahihi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, IV, 253.

⁸ Rahmi Yaran, “Bid'at” **DİA**, VI, 130; Mustafa Yazıcı, “İslâm Düşünce Geleneğinde “Her Yenilik Bid'attır” Hadisine Yaklaşımlar”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi s.150-156.

usûl-i fıkıh kitapları tedvin etmeyi, cerh ve ta'dil ilmiyle ilgilenmeyi de bu türden değerlendirmiştir.⁹

Nevevî ise bid'atı "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında olmayan bir şeyi ihdâs etmek" olarak tanımlamış, hasene ve seyyie olarak ikiye ayrıldığını ifade etmiştir.¹⁰

Bid'atı geniş kapsamıyla tanımlayanlar; ibadete, günlük işlere taalluk eden bütün yenilikleri bid'at kapsamına dahil etmiş; ölümlerin arkasından alkış tutmak, kabirlerde, mescitlerde, özel günlerde mum yakmak gibi dine aykırı uygulamaları "*bid'at-i seyyie*" olarak kabul etmişlerdir. Dinin asıllarına muhalefet etmeyen aksine Müslümanların menfaatine olan; Kur'ân-ı Kerim'in cemedilmesi, nahiv, sarf, belagat gibi alet ilimlerinin tasnif edilmesi, İslâmî ilimlerin eğitim ve öğretimi için medreseler inşa edilmesi gibi uygulamaları ise "*bid'at-ı hasene*" olarak değerlendirmişlerdir. Bu gruptaki âlimler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) İslam'da güzel bir çıkış açan kimse için kullandığı "sünnet-i hasene" ve "sünnet-i seyyie"¹¹ tabirlerini görüşlerine delil olarak kullanmışlardır. Aynı zamanda Hz. Ömer'in (r.a.) cemaatle teravîh kılanları görünce söylediği, "*Bu, ne güzel bid'attır!*"¹² sözünü esas almışlardır.¹³

Bid'atı dar kapsamıyla tanımlayan âlimler, bid'atı geniş kapsamıyla tanımlayanların görüşüne itiraz olarak, bid'at-ı hasene addedilen bu uygulamaların zaten dînî bir asla dayandığını, bu sebeple bu uygulamalar için bid'at kavramının kullanılmasının uygun olmadığını söylemişler, bid'atı hasene ve seyyie olarak kısımlara ayrılmasını doğru bulmamışlardır. Aynı zamanda Hz. Ömer'in (r.a) teravîh namazını cemaat halinde kıldırmayı emrettikten sonra kullandığı "*Bu ne güzel bid'attır.*" ifadesini de bid'atın lügâvî anlamı olarak değerlendirmişlerdir.¹⁴

⁹ Ebû Muhammed İzzüddin Abdülazîz b. Abdüsselâm, **Kavâ'idü'l-ahkâm fi ıslahî'l-enâm** Kahire, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1991, II, 204.

¹⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugat**, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III, 22.

¹¹ Müslim, **Sahih**, Zekât, 69, (No: 1017); Nesâî, **Sünen**, Zekât, 64, (No: 2554).

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî el-Buhârî, **el-Câmiu's-Sahih**, Dâru Tavki'n-Necat, Beyrut, 2001, Terâvîh, 1, (2010); Malik b. Enes, **el-Muvatta'**, Müessesetü'r-Risale, 1991, Salat, 65, (241).

¹³ Rahmi Yaran, "Bid'at", **DİA**, VI, 130.

¹⁴ Şatıbbî, **İ'tisâm**, I, 202.

Örnek olarak verilen Teravîh namazı, Rasûlullah (s.a.v.) zamanında münferiden de cemaat olarak da kılınmıştır. Sahabe-i kiramın bu namazı kısa bir süreliğine, mescitte Rasûlullah'ın (s.a.v.) arkasında cemaat olarak kıldıkları bilinmektedir.¹⁵ Rasûlullah (s.a.v.) ümmete farz olmasından korkması üzerine onları bu uygulamadan menetmiş, Hz. Ömer (r.a.) ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra namazın farz olması gibi bir illetin ortadan kalkması sebebiyle aslen sünnette yeri olan bu uygulama için insanları bir imamın arkasında toplamıştır.¹⁶

Söz konusu olayı Hz. Âişe (r.a.) şöyle anlatmıştır: “Rasûlullah (s.a.v.) bir gece mescitte nafile namaz kılıyordu. Birçok kimse de ona uyarak namaz kıldı. Sabah olunca “Rasûlullah geceleyin mescitte namaz kıldı” diye konuştular. Ertesi gece de Efendimiz (s.a.v.) namaz kıldı. Halk yine olanları konuştu, katılanların sayısı iyice arttı. Üçüncü veya dördüncü gece halk yine toplandı. Öyle ki mescit, insanları alamayacak hâle gelmişti. Ancak Peygamberimiz (s.a.v.) bu dördüncü gecede yanlarına çıkmadı. Sabah olunca Efendimiz (s.a.v.); *“Yaptığınızı gördüm. Size çıkmaktan beni alıkoyan şey, namazın size farz olmasından korkmamdır.”* buyurdu. Bir başka rivayette Hz. Âişe'nin (r.a.) “Bu hâdise Ramazan'da gerçekleşti,” dediği nakledilmektedir.¹⁷

Esasen bid'atı, hasene ve seyyie olarak ayıran âlimler bu ayrımı yaparken hiçbir zaman dine ondan olmayan bir şeyi eklemeyi kastetmemiş, bunu câiz görmemişlerdir. Onlar sadece dinin genel kâidelerine muvâfakat eden amelleri benimsemişlerdir. Örneğin bid'atı geniş manası ile ele alan âlimlerden olan Nevevî ve İzzüddin b. Abdisselâm Regâib ve Berat namazı gibi şekil itibarıyla ve belli bir güne tahsis etme itibarıyla sünnette vârid olmayan namazları bid'at olarak değerlendirmişlerdir. Onların bid'at-ı hasene olarak gördükleri kısım; kıyas, mesâlih-i mürsele, örf gibi şer'î delillerin altına giren ancak Rasûlullah (s.a.v.) zamanında var olmayan bazı amellerdir. Bid'atı dar kapsamıyla tanımlayanlar ise bu gibi şer'î delillerin altına giren amelleri bid'at kapsamında değerlendirmemiş, dinde var olan bir

¹⁵ Buhârî, **Sahih**, Salâtü't-teravîh, 1, (No: 2012); Müslim, **Sahih**, Salâtü'l-müsâfirîn, 177, (No: 761).

¹⁶ İzzet Ali Atıyye, **el-Bid'a, tahdîdühâ ve mevkîfü'l-İslâm minha**, Beyrut, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2.bs., 1980, s. 167-168.

¹⁷ Buhârî, **Sahih**, Salâtü't-teravîh, 1, (No: 2012); Müslim, **Sahih**, salâtü'l-müsâfirîn, 177, (No: 761).

asla dayandığı için bu amelleri meşrû ameller olarak kabul etmişlerdir. Dolayısıyla bid'at-ı hasene ibaresini kullanmayı tercih etmemişlerdir. Onlar, ilgili rivayetleri de göz önüne alarak bid'at kavramını; zemmedilen, dinde aslı olmayan ancak dine eklenmek istenen ameller için kullanmışlardır. Sonuç olarak bu iki grup arasında bazı içtihat farklılıkları olsa da aralarındaki ihtilafın büyük bölümü sadece zahirîdir. Zira bid'atın iki kullanımı vardır. Birincisi lügavî kullanımıdır ki insanların hayatlarında sonradan ortaya çıkan iyi kötü, dînî dünyevî her şeyi kapsar. Dolayısıyla bid'atı lügavî yönüyle hasene ve seyyie olarak adlandırmak mümkündür. İstılahta ise bid'at, dine aslı ondan olmayan ameller eklemektir. Bu, bid'atın şer'î, özel kullanımıdır. Şer'î kullanımda bid'at, hasene ve seyyie ayrımı olmaksızın sadece dalalet manası içerir.¹⁸ Buradan anlaşılmaktadır ki bid'atı geniş manasıyla tanımlayanlar bid'atın lügavî kullanımını, dar kapsamıyla tanımlayanlar ise bid'atın şer'î kullanımını tercih etmişlerdir.

1.2. BİD'AT ÇEŞİTLERİ

Bid'atlar âlimler tarafından farklı cihetlerden incelenip kısımlara ayrılmıştır. Bu ayrımlar, tezde incelenmekte olan amelî bid'at konusunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.2.1. Hakkında Verilen Hüküm İtibarıyla Bid'at Çeşitleri

Hakkında verilen hüküm itibarıyla bid'at, bid'at-ı mükeffira ve bid'at-ı müfessika şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Özellikle hadis âlimleri, ehl-i bid'at râvîler arasında bu türden bir ayrımı tercih etmektedirler.

1.2.1.1. Bid'at-ı Mükeffira

Üzerinde icma' edilmiş, mütevatir olarak ulaşan, zarurat-ı diniyeden sayılan bir emrin inkâr edilmesi, bir farzın inkârı yahut farz olmayan bir şeyin farz görülmesi, haram olan bir şeyin helal, helal olan bir şeyin haram sayılması, Allah Teâlâ'nın, Rasûlü'nün ve kitabının münezze olduğu şeylerin onlara izafe edilmesi gibi

¹⁸ İsmâîl Meczûb, *Safahâtun mudîetun fi't-tasavvuri ve'l-sulûki'd-dînî*, s. 105-106, Vizâratü'l-İ'lâm'ın izni ile basılmıştır, 2005.

sebeplerle ortaya çıkan bid'at çeşididir.¹⁹ İsminden de anlaşıldığı gibi, bu kısmın bid'atın en tehlikeli kısmı olduğu açıktır, sahibini küfre götürür. Dinde belli bir mertebeye gelenlerin artık namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlere ihtiyacı olmadığını, bu kimselerden farziyetin düştüğünü iddia edenlerin ve bu zamanda fâizin, içkinin yasaklığının geçerli olmadığını savunanların durumu böyledir.²⁰ Aynı şekilde, kıyamete kadar Peygamber gelmeye devam edeceğini iddia edip kendini Peygamber ilan edenin ve ona tâbî olanların durumları da bu kısma örnek olarak verilebilir.

Bid'at-ı mükeffira konusu hadis usûlü eserlerinde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Hadis usûlünde, güvenilir râvînin en önemli özelliklerinden biri, itikadında “müstakîm” olmasıdır. Bid'at mezhebinde küfre düşecek derecede aşırı olan, bid'atını yaymak için yalan söyleyen, bid'atının propagandasını yapan ve bid'atını destekleyen rivayetler nakleden râvîler reddedilmiştir.²¹

1.2.1.2. Bid'at-ı Müfessika

Bid'at-ı müfessika, sahibini fâsık (günahkâr) kılan bid'atlardır. Bunları; itikatta, amelde ve âdetlerde gerçekleşen bid'atlar olarak üç ayrı başlık altında toplamak mümkündür. Bu bid'at çeşidi kişiyi iman dairesinden çıkarmayan bid'atları içerir. Hariciler, Rafiziler'den küfre düşecek kadar aşırı gitmeyenler, amelinde sünnete muhalefeti açık olduğu halde, bu ameli, zâhirde tevile uygun gibi görünen bir delile dayandıran kimseler bu gruba örnek verilebilir.²²

1.2.1.2.1. İtikâdî Konulardaki Bid'at

Bu başlık altında yer alan bid'atlar, itikadî kabul edilen bazı meselelerde işlenen bid'atlardır. Akli esas alıp nasları tevîl etmek suretiyle Rasulullah'tan (s.a.v.) sonra sünnete aykırı bazı inanç ve davranışları benimseyenler bu grupta yer alırlar. İlâhî sıfatlar, rü'yettullah, kader, insanın iradesi, âhiret halleri gibi belli başlı

¹⁹ Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî, **el-Bid'a, davâbituhâ ve eseruhe's-seyyiu fi'l-ümme**, Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1414/1994, s. 23.

²⁰ Şâtıbî, **İ'tisâm**, II, 55.

²¹ Kutlay, Halil İbrahim, **Hadiste Sened Tenkidi**, İstanbul, Elif Yayınları, 2015, s.161.

²² Ebûbekir Kâfî, **Menhecu'l-İmâmi'l-Buhârî fi tashîhi'l-ehâdis ve ta'lîlihâ**, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2000, s. 101.

itikadî konularda yeni görüşler ileri sürüp bunları kelâm disiplini çerçevesinde kendilerine has metotlarıyla temellendirmeye çalışmışlardır.²³

Mutezile, Hâriciler ve Şia'dan küfre düşecek kadar ileri gitmeyenler, itikadî konularda bid'at-ı müfessika işleyenlere örnek olarak verilebilir. Bunlar aynı zamanda "ehl-i bid'at" olarak adlandırılmışlardır. Bu gruptaki bid'at ehli, ehl-i küfürden sayılmamakla birlikte bid'at grupları arasında en problemli ikinci grup olarak değerlendirilebilir. Küfür ehli olarak kabul edilmeseler de arkalarında namaz kılmak câiz değildir.²⁴

1.2.1.2.2. İbadetlerde Bid'at

İbadetlerde bid'at; Kur'ân ve sünnette aslı bulunmayan, ibadet görünümündeki bir fiille, sevap umarak ve ibadet olduğunu iddia ederek amel etmektir.²⁵ Tezimizde genel olarak ele aldığımız kısım bid'atın amellere yansıyan kısmıdır.

Regaib ve Berat namazı gibi sünnette yeri olmayan namazlar kılmak, dileğine nail olacağı inancıyla dört bin dört yüz kırk dört salâtı tefriciye okumak gibi uygulamalar amellerde bid'ata örnek olarak gösterilebilir.

İslâm'ın mutlak olarak meşrû kıldığı bir nâfileyi; zaman, mekân, keyfiyet, adet açısından sınırlamak mükellefin alanı ve görevi değildir. Bu, Allah Teâlâ'nın Rasûlü aracılığıyla belirlediği bir alandır.²⁶ Örneğin, ayetlerde "Ey İman edenler! Allah'ı çokça zikredin"²⁷ gibi mutlak emirler bulunmaktadır. Bu ayette geçmekte olan zikir ibadetini belli bir keyfiyete, mekâna, zamana hasretme hakkı mükellefe ait değildir. Bununla ilgili Rasûlullah'tan (s.a.v.) varit olan birçok özel zikir örnekleri mevcuttur. Dine taalluk eden her konuda olduğu gibi, bu konuda da Rasûlullah'a (s.a.v.) tâbi olunmalı, dinde bir şey ihdas etmekten sakınılmalıdır.

İbadetlerin yapılış şekilleri, zamanları, mekanları akılla belirlenmeye açık değildir. Bunların tümü İslam tarafından belirlenmiş olup uygulamaları vahiyle ulaşan

²³ Yavuz, Yusuf Şevki, "Ehl-i Bid'at", **DİA**, X, 501-502.

²⁴ Yavuz, **DİA**, X, 503.

²⁵ Şâtıbî, **İ'tisâm**, II, 14, 119.

²⁶ Şâtıbî, **İ'tisâm**, II, 14-15.

²⁷ Ahzab, 33/41.

keyfiyete göre yerine getirilmelidir. Burada kıyasa, re'ye mahal yoktur. Rasûlullah (s.a.v.) namazla ilgili; “*Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız o şekilde namaz kılın,*”²⁸ buyurmuş, hac ibadeti ile ilgili olarak da “*Haccınızın menâsıkini (uygulamalarını) benden alınız,*”²⁹ buyurmuştur. Bu hadislerden açıkça anlaşıldığına göre; ibadetlerin belirleyicisi olan Allah Teâlâ’dır. O’nun; dini ulaştırmak ve uygulamada örnek olmak üzere görevlendirdiği ise kulu ve Rasûlü Muhammed Mustafa’dır (s.a.v.).³⁰

1.2.1.2.3. Âdetlerdeki Bid’at

İnsanlar arasında alışlagelmiş, belli bir ritüel olarak yerleşmiş adetleri ibadet addederek; bunlara mendup, sünnet, hatta vâcip muâmelesi yapılması bu grupta değerlendirilir.³¹ Belli bir kıyafetin, bir giysinin veya bir yiyeceğin Allah Teâlâ’ya yakınlık vesilesi sayılması buna örnek olarak verilebilir.³² Örneğin, Muharrem ayının onuncu günü âşûrâ tatlısı yapıp özellikle “bu tatlının” dağıtılmasını dinden bir amel saymak bu kabilden değerlendirilir. Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir. Herhangi bir fiili Allah rızası niyetiyle yapıp bundan sevap ummak meşrû kılınmış, tavsiye edilmiştir.³³ Sa’d b. Ebî Vakkas’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’ın rızasını gözeterek yaptığın her harcamadan dolayı sevap alırsın, hatta eşinin ağzına koyduğun lokmadan bile.*”³⁴ Ancak buradaki ince ayrım; yapılan herhangi mübâh bir fiili Allah rızası için yapmakla, bir fiili belli gün, şekil, adet ve benzeri unsurlarla sınırlayarak ona ibadet şekli verip, bu şekliyle yapılmasından sevap ummak arasındadır.

Şâtıbî bid’atın, dinde meşru kılınmamış bir amelin dinden addedilmesiyle tahakkuk edeceğini belirtir.³⁵ Şâtıbî’nin bu tesbitinden yola çıkarak, gelenekte yer

²⁸ Buhârî, **Sahih**, Edeb, 27, (No: 6008).

²⁹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübra**, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ’, Beyrut, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, Duhûlü Mekke, 82, (No: 9524).

³⁰ Şâtıbî, **İ’tisâm**, I, 252-253.

³¹ Şâtıbî, **İ’tisâm**, II, 95.

³² Saîd b. Nasır el-Gâmidî, **Hakikatü’l-bid’a ve ahkâmühâ**, Riyad, Mektebetü’r-Rüşd, 1994/1414, II, 110.

³³ Gâmidî, **Hakikatü’l-bid’a**, II, 118.

³⁴ Buhârî, **Sahih**, İman, 39, (No: 56).

³⁵ Şâtıbî, **İ’tisâm**, II, 119.

alan, bebeğin doğumundan sonra “Bebek Mevlidi” adı altında gerçekleştirilen uygulamanın, sünnet gibi dinden kabul edilmesi ve bu uygulamaya belirli bir keyfiyet atfedilmesi halinde amelî bid’atlardan sayılacağı açıktır. Ancak belli bir kalıba sokmamak ve sünnetmiş gibi uygulamamak kaydıyla, sıla-i rahim için, yeni doğan bebek vesilesiyle aileyi bir araya getirmek, bebeğin dünyaya gelmesine şükür için kesilecek akîkadan misafirlere ikramda bulunmak, bu mecliste Allah’ın kitabından ayetler, Rasûlullah’ın (s.a.v.) sünnetinden hadisler okumak ise içinde hayır barındıran ameller arasındadır. Bu ikisi arasındaki ayrım, niyetle ve uygulamadaki yöntemle ilgilidir.

1.2.2. Tanımı İtibarıyla Bid’at Çeşitleri

Yukarıda da geçtiği üzere âlimlerin bir kısmı bid’atı dar kapsamlı diğer bir kısmı ise geniş kapsamlı olarak tanımlamıştır.³⁶ Bid’atı dar kapsamlı olarak tanımlayanlar; bid’atların tamamını yerilmiş olarak kabul etmişler ve başka bir ayrıma gitmemişlerdir.

Bid’atı geniş kapsamlı olarak tanımlayanlar ise bid’atı; seyyie ve hasene olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Bu taksimlerden en meşhuru İmam Şâfiî’ye aittir. İmam Şâfiî bid’atın mahmude ve mezmûme/hasene ve seyyie olmak üzere ikiye ayrıldığını dile getirir. Dinin temel esaslarına aykırı olan uygulamalar ihdas etmenin yerilmiş bid’at (bid’at-ı seyyie) olduğunu söyler. Bu bölüm de kendi içinde mekruh ve haram bid’at olmak üzere iki kısma ayrılır.³⁷ Haramlık ve mekruhluk ifade etmesi bu bid’atların dine olan muhalefedinin ölçüsüne göre değişir.³⁸ Kabirlerin üzerine türbe yapmak ve buralara mum dikmek bu alimlerin tanımlarındaki bid’at-ı seyyieye örnek olarak verilebilir. Bid’atı geniş kapsamlı olarak tanımlayanlara göre bid’at-ı hasene ise; dinin asıllarından bir aslın altında yer alan, uygulanmasında herhangi bir şer’î mahzur bulunmayan bid’at çeşididir. Minare ve medreseler yaptırmak, Kur’ân-ı Kerim’in

³⁶ Bkz. s.5-7.

³⁷ Ebü'l-Kâsım Şihabüddin Abdurrahman Ebu Şâme el-Makdisî, **el-Bâis ala inkâri'l-bida' ve'l-havadis**, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Selman, Riyad, Dârü'r-Râye, 1990, s.94.

³⁸ Ebu Şâme, **el-Bâis**, s. 100.

cemedilmesi gibi meseleler âlimlerin bir kısmı tarafından bu bölümde değerlendirilmiştir.³⁹

İzzeddin b. Abdisselâm bid'atı tanımlarken beş başlık zikretmiş; bid'atın vâcip, mendup, mübâh, mekruh ve haram kısımları olduğunu dile getirmiştir. Yukarıda zikredilen bid'at tanımında da geçtiği üzere, ona göre bu durum bid'atın şer'î kâidelere arz edilmesiyle anlaşılır. Bid'at; vucubiyet bildiren kâidelerin altına girerse vâcip, haramlık bildirenlerin altına girerse haram, mendubiyet bildirenlerin altına girerse mendup, kerahet bildirenlerin altına girerse mekruh, mübahlık bildirenlerin altına girerse mübah olarak değerlendirilir.⁴⁰

1.2.3. Mefhumu İtibariyle Bid'at Çeşitleri

Mefhumu itibariyle iki çeşit bid'atten söz edilebilir; hakikî bid'at, izafî bid'at. Hakikî bid'at; muteber bir şer'î delile dayanmayan, şer'î delil kabilinden herhangi bir dayanağı olmayan bid'atlardır. İzâfî bid'at ise bir yönüyle şer'î delile taalluk eder gibi gözükse de amelle delil arasındaki bağlantının muteber olmadığı bid'atlardır.⁴¹

1.2.3.1. Hakikî Bid'at

Hakikî Bid'at: "Kendisine Kitap'tan, sünnetten, icmâ'dan, ilim ehli indinde muteber herhangi bir delilden, icmâlî ya da tafsilî olarak delâlet eden bir asıl bulunmayan bid'at, hakikî bid'attır."⁴²

Muasır müelliflerden Gâmidî, *Hakikatü'l-bid'a* adlı eserinde aslen her bid'at sahibinin, bid'atını bir delile dayandığını ancak toplumda delil kabul edilen bazı şeylerin şer'î hiçbir değeri olmadığını dile getirir ve bunları üç bölümde inceler.

a. Aslı ve delâleti fâsit gayr-ı şer'î delillerle yapılan ameller: Hevasına dayananların delilleri, keşif ve rüyayı kendine şer'î dayanak edinenlerin delilleri bu türdendir. Hüsn ve kubh görüşünü mutlak olarak savunan Mutezile, rüya ve keşifle amelin şer'î bir dayanak olduğunu savunan bazı mutasavvıflar, imamların günahsız olduklarını savunan Râfîzîler bu gruba örnek verilebilir.

³⁹ Ebu Şâme, *el-Bâis*, s. 95.

⁴⁰ İzzüddin b. Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, II, 204.

⁴¹ Gâmidî, *Hakikatü'l-bid'a*, II, 7.

⁴² Şâtıbî, *İ'tisam*, I, 287.

b. Aslı sabit olmayan rivayetlerle yapılan ameller: Uydurma ve şiddetli zayıf rivayetlerle yapılan ameller buna örnektir. Bu rivayetlerle amel edenlerin bid'atları hakikî bid'at kısmında kabul edilir.

c. Şer'an sabit bir delile dayandığı iddia edilen ancak hiçbir yönüyle bu delille bağlantısı kurulamayacak ameller de hakikî bid'at olarak değerlendirilir.⁴³

1.2.3.2. İzâfî Bid'at

“Bir yönüyle şer'î bir delile bağlı olup diğer yönüyle meşrû bir dayanağa ihtiyaç duyduğu halde dayandığı hiçbir meşrû delil bulunmayan her söz ve fiildir.”⁴⁴

Bu bid'at çeşidi; “hakikî bid'ata yakın olan izâfî bid'at” ve “sünnete yakın olan izâfî bid'at” olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Hakikî bid'ata yakın olan izâfî bid'ata örnek olarak, bayram namazı için ezan okumak verilebilir. Âlimler bu amelin meşrû olmadığında ittifak etmişlerdir.

Öyle izâfî ameller vardır ki bunların yerilmiş bid'at olma ihtimali söz konusu değildir. Âlimler bu tarz amelleri bid'at-ı hasene olarak isimlendirmekte ihtilaf etmişler fakat bunların meşrû olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Tavaf yaparken, bunun böyle olması gerektiğini kastetmeden Kur'ân okumak bu kısma örnektir. Burada tilâvet ibadeti tavaf ibadetine izâfe edilmiştir.⁴⁵

Âlimler arasında meşrû olduğu ihtilaflı olan izâfî bid'atlar da vardır.⁴⁶ Mevlid kutlamaları yapmak, *ta'rif* (Arafat vakfesi günü sair mescitlerde bir araya gelmek) bu kısma örnek olarak verilebilir. Bu kısım ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.3. BİD'ATLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

1.3.1. Bid'at ile Sünnet Kavramı Arasındaki İlişki

Sünnet kelimesi; bir şeye öncülük etmek, başlatmak manalarına gelen “senne” fiilinden⁴⁷ türemiştir. Aynı zamanda sözlükte iyi ya da kötü (gidilen) yol, izlenen

⁴³ Gâmidî, **Hakikatü'l-bid'a**, II, 7-10.

⁴⁴ Seyf b. Ali el-'Asrî, **el-Bid'atü'l-izâfiyye; Dirâse ta'sîliyye tatbikiyye**, 2. bs. Amman, Daru'l-Feth, s. 68.

⁴⁵ Asrî, **el-Bid'atü'l-izâfiyye**

⁴⁶ Asrî, **el-Bid'atü'l-izâfiyye**, s. 70-71

⁴⁷ İbrâhim Mustafa vd., **el-Mu'cemü'l-vasît**, Daru'd-Da've, “Senne” md., II, 455

yöntem, gelenek, âdet gibi manalara gelmektedir. İstılahta ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) söz fiil ve takrirleri manasına gelir.⁴⁸

Sünnetin sözlük anlamıyla kullanılmasına şu hadis örnek olarak verilebilir: *“Kim İslam’da ‘güzel bir çığır açarsa’, kendisine hem o güzel davranışın karşılığı hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Bununla beraber onun açtığı hayırlı yoldan gidenlerin sevabında da hiçbir şey eksiltilmez. Yine kim İslam’da ‘kötü bir çığır açarsa’, kendisine hem bu işlediği kötülüğün günahı yüklenir, hem de bu yoldan gidenlerin günahı kadar günah yüklenir. Bununla beraber onların günahından hiçbir şey eksiltilmez.”*⁴⁹

Sünnetin sözlük anlamındaki *sünnet-i hasene* ve *sünnet-i seyyie* kavramları sünnetin ıstilahî anlamıyla aynı şeyleri ifade etmemektedir. Lügavî manasıyla sünneti “sünnet-i seyyie” olarak rahatlıkla kullanmak mümkünken, ıstilahî manada sünnet-i seyyie kelimesini kullanmak mümkün değildir.

Sünnetin ıstılahtaki anlamı, bid’atın ıstılahtaki anlamının zıddıdır. Sünnet; Allah Rasûlü (s.a.v.) ve Ashab’ın yoludur. Bid’at ise Allah Rasûlü ve Ashab’ının yoluna aykırı olan yoldur.

Yukarıda geçen sünnetin lügat manasına örneklik teşkil eden hadis üzerinde bir değerlendirme yapılacak olursa, bid’atla ilgili zihinlere gelebilecek bazı soruların çözüme kavuşması mümkün olur. Hadisin sebep-i vürûdu şu şekildedir: *Cabir (r.a.) şöyle söylemiştir: “Bir seferinde biz, gün ortasında Rasûlullah’ın (s.a.v) huzurunda iken çoğu Mudar kabilesinden -belki de hepsi onlardan- yalın ayak, çıplak, üzerinde çizgili çuval gibi elbise, boyunlarında kılıçları asılı çok fakir bir topluluk gelmişti. Onların fakir ve perişan halini görünce Rasûlullah’ın (s.a.v.) yüzünün şekli değişmişti. İçeri girmiş, sonra dışarı çıkmış ve Bilal’e ezan okumasını sonra kâmet getirmesini emretmişti. Öğle namazını kıldıktan sonra etkili bir hutbe irat etmiş ve bu hutbesinde şu ayetleri okumuştur: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının.”*⁵⁰ *“Ey İman edenler*

⁴⁸ İbn Manzûr, **Lisanü'l-Arab**, “s-n-n” md. XIII, 225; Bedir, Mürteza, “Sünnet”, **DİA**, XXXVIII, 150.

⁴⁹ Müslim, **Sahih**, Zekât, 20, (No: 1017); Nesaî, **Sünen**, Zekât, 66 (No: 2346).

⁵⁰ Nisa, 4/1.

Allah'tan korkun ve herkes yarına ne hazırladığına baksın."⁵¹ Bunun üzerine bir adam parasından, elbisesinden, buğdayından ve hurmasından bir miktar tasadduk etti. Hatta Rasûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Yarım hurmayla da olsa kendinizi ateşten koruyun." Râvi devamla der ki: sonra Ensar'dan bir adam geldi ve eli ile taşıyamayacağı derecede ağır bir torba getirdi. Bundan sonra peş peşe yiyecek ve giyecekler getirdiler. Ben bunlardan iki küme oluştuğunu gördüm. Bu esnada Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim İslam'da güzel bir çıkır açarsa, kendisine hem o güzel davranışın karşılığı hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Bununla beraber onun açtığı hayırlı yoldan gidenlerin sevabında da hiçbir şey eksiltilmez. Yine kim İslam'da kötü bir çıkır açarsa, kendisine hem bu işlediği kötülüğün günahı yüklenir, hem de bu yoldan gidenlerin günahı kadar günah yüklenir. Bununla beraber onların günahından hiçbir şey eksiltilmez."⁵²

Görüldüğü üzere bir sahabînin sadaka ameline öncülük etmesiyle peşinden birçok insan sadaka vermeyi sürdürmüş ve verilenler bir küme şeklinde birikmiştir. Bu sahabî bu fiili başlatan olarak başkaları tarafından örnek alınmıştır. Aslen sadaka sünneti daha önceden var olan bir sünnettir. Dolayısıyla hadiste geçen sünnet-i hasene kavramından örneği olmayan yeni bir şey ortaya koymak manası anlaşılmaz. İslam her daim iyilik yapmaya teşvik etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) bu fiil öncesinde "Yarım hurmayla da olsa kendinizi ateşten koruyun,"⁵³ buyurmuştur. Bu sahabînin yaptığı ise bir hayra öncülük etmek ve başkalarının uygulamasına da vesile olmaktır. Binaenaleyh "Kim İslam'da güzel bir çıkır açarsa..." hadisinden "kim dinde olmayan yeni bir bid'at ortaya koyarsa" gibi bir mana anlaşılmaz. Güzel çıkır açmanın yeni bir bid'at çıkarmak anlamına gelmediği net olarak ortadadır. Buradaki ibareyi dinde bir şey ihdas etmek olarak yorumlamak hadisin bağlamıyla da uyuşmamaktadır. Aynı şekilde hadiste geçen "sünneti seyyie" kavramından da kötülüğe, batıl ve çirkin amellere öncülük etmek anlaşılır.

Söz konusu hadisi, bid'at-ı hasene bidat-ı seyyie ayrımına delil olarak getiren âlimler de bid'at-ı hasene ifadesinden kast olunanın, şeriatın asıllarına uyan ameller

⁵¹ Haşr, 59/18.

⁵² Müslim, **Sahih**, Zekât, 20, (No: 1017); Nesaî, **Sünen**, Zekât, 66 (No: 2346).

⁵³ Buhârî, **Sahih**, Zekât, 10, (No: 1417); Müslim, **Sahih**, Zekât, 20, (No: 1017).

kapsamında olduğunu dile getirirler. Bu âlimler arasında olan Nevevî, hadiste geçen sünnet-i hasene ve sünnet-i seyyie tabirlerini “hayırlarda öncülük etmek/başlatmak ve batıl, çirkin ameller ihdas etmekten sakınmak”⁵⁴ olarak yorumlamıştır. *Sünen-i Tirmizî* şârihlerinden Mübarekfûrî ise bu kavramları, “kim dinin asıllarından bir asla dayanan, razı olunan bir yol getirirse ve kim dinin asıllarından bir asla dayanmayan, razı olunmayan bir yol getirirse”⁵⁵ olarak yorumlamıştır. Böylelikle buradaki ihtilafın lafzî bir ihtilaf olduğu bir kez daha açığa çıkmış olur.

1.3.2. Bid’at ile Hurâfe Kavramı Arasındaki İlişki

Hurâfe kelimesi “harefe” kökünden türetilmiş “yalandan müteşekkil hoş etki bırakan söz” demektir.⁵⁶ Hurâfe ıstılâhî manada; mantıkî tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan kuvvetler için kullanılır.⁵⁷ Kur’ân-ı Kerim’de hurâfe kavramı sarîh olarak geçmemekle birlikte; öncekilerin uydurduğu yalanlar anlamında kullanılan “esâtîr”⁵⁸ kelimesi, önceki milletlerin geleneği anlamına gelen “huluku’l-evvelîn”⁵⁹ kelimesi yaklaşık olarak bu manayı içermektedir.⁶⁰

Bid’atla hurâfe arasında sonradan icat edilmeleri açısından ortak bir nokta bulunmaktadır. Ancak bid’atların tamamı dine nispet edildiği halde hurâfelerde dine mutlak bir izâfe söz konusu değildir. Hurâfeler, daha çok alışlagelmiş ve toplumda kabul görmüş fakat makbul bir dayanağı olmayan çeşitli batıl inançlar şeklinde tezâhür eder. Bid’atlarda uygulanış itibarıyla dine benzer bir yön olmakla birlikte, hurâfelerde bu yöne rastlanmamaktadır.⁶¹

⁵⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac**, 2. bs. Beyrut, Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, 1972/1392, VII, 104.

⁵⁵ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim el-Mübarekfûrî, **Tuhfetü’l-ahvezî bi-şerhi Câmi’i’t-Tirmizî**, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, VII, 365.

⁵⁶ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, “H-R-F” md., Beyrut, Daru Sadır, VI, 65.

⁵⁷ Ali Murat, Yel, “Hurafe”, **DİA**, XVIII, s. 381.

⁵⁸ Enfal, 8/31; Nahl, 16/24.

⁵⁹ Şuara, 26/137.

⁶⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “Hurafe”, **DİA**, XVIII, 382.

⁶¹ Altıntaş, Ramazan, “İslam Anlayışında Bid’at ve Hurafenin Çerçevesi”, **Dini Araştırmalar**, Mayıs-Ağustos 2003, VI/16, s. 118-123.

Günümüze intikal etmiş bazı hurâfeleri şöyle sıralayabiliriz; kara kedinin uğursuzluk getireceği, baykuşun ötmesinin ölüm habercisi olduğu, evlere at nalı takmanın uğur getireceği, aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceği, mavi boncuk takmanın nazardan koruyacağı vb.⁶² Günümüzde yaygınlaşan yeni dönem hurâfeler de bir hayli fazladır. İlerideki bölümlerde bu örneklerle de temas edilecektir.

1.3.3. Bid’at ile Mâsiyet Kavramı Arasındaki İlişki

Mâsiyet; sözlükte “itaatten ayrılmak, söz dinlememek, çoğunluk tarafından onaylanan davranışlara uyum sağlamamak” mânasındaki isyân kökünden mastar ve isim olup itaat kelimesinin karşıtıdır.⁶³

Mâsiyet ve bid’at kavramları karşılaştırmalı olarak değerlendiriliğinde ortak oldukları ve ayrıştıkları noktaların tespit edilmesi mümkündür.

Mâsiyetleri işaret eden deliller, genel olarak hâs delillerdir. Neredeyse her mâsiyetle ilgili indirilmiş özel bir delil vardır. İçki içmenin, zinanın, kumarın, gıybetin vs. yasaklanması gibi. Bid’atı ise bunun aksine genel olarak âm deliller işaret eder. “*Her bid’at dalâlettir.*”⁶⁴ hadisinden anlaşılan umûmî mana bid’atların yasaklanmış olmasının dayanağıdır.

Bid’at, meşrû bir amele benzetilmeye çalışılır ve dine izâfet edilir. Mâsiyet ise meşrû amele aykırı olan fiildir, dine izâfeti söz konusu değildir. Bid’at, dine ekleme yapma cüreti olarak, Allah Teâlâ’nın hudutlarını aşmaktır. Böyle bir davranış, İslâm’ın eksiksiz olarak indirildiği inancına aykırıdır. Mâsiyette ise İslâm’a bir eksiklik addetme söz konusu değildir. Dinin hükmü ikrar edilmiş fakat o hükme muhalefet edilmiştir. Mâsiyet işleyen kimse dinin bir hükmüne muhalefetinden ve Allah Teâlâ’nın koyduğu hudutları aşmış olduğundan dolayı günahkâr olmuştur.

Mâsiyet işleyen kimse, nefesine tövbe etmesi için telkinler verebilir. Çünkü yaptığıının yanlış bir davranış olduğunu bilmektedir. Bid’atçı ise amelini yakınlık

⁶² Yavuz, Yusuf Şevki, “Hurafe”, **DİA**, XVIII, 382-383.

⁶³ Topaloğlu, Bekir, “Mâsiyet”, **DİA**, XXVIII, 77.

⁶⁴ Tirmizî, **Sünen**, İlim, 16, (No: 2676); (Tirmizî hadisin “hasen-sahih” olduğunu söylemiştir.) Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdî Ebû Davud es-Sicistânî, **Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, el-Mektebetü’l-Asriyye, Sünnat, 6, (No: 4607).

vesilesi olarak gördüğü için bunun aksine nefsinı tövbeye yönlendirmeye ihtiyaç duymaz.⁶⁵

Sonuç olarak her ikisi de dine muhalefet etmek anlamına geldiği için kesinlikle sakınılması gereken davranışlardır. Farklı cihetlerden değerlendirildiklerinde her birinin kişiyi günaha sokacak ameller olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bid'atlar zımnen mâsiyetlerin içine girmektedir. Bid'atla kişi farkında olmadan da olsa dinin hükümlerinde hududu aşmış ve mâsiyet sınırları içerisine girmiştir. Mükellef kimse dinini doğru yaşayacağı ölçüde bilmekle yükümlüdür.

1.3.4. Bid'at ile Mesâlih-i Mürsele Kavramı Arasındaki İlişki

Bid'at tartışmalarına sebep olan en önemli etkenlerden biri mesâlih-i mürsele ile bid'at arasındaki ayrımın tam olarak ortaya konulmamış olmasıdır.

Mesâlih-i mürsele “Fıkıh usulünde, nasların kapsamına girmeyen ya da kıyas yoluyla nasta düzenlenmiş bir olaya bağlanamayan fikhî bir meselenin hükmünü, şer'an itibar edilebilir maslahatlara ve İslâm fikhının genel ilkelerine göre belirleme yöntemini ifade eder.”⁶⁶

Naslar kulların hareket alanının tamamını özel deliller zikrederek kuşatmamış, bazı alanlarda çeşitli hikmetler gereği bazı boşluklar bırakmıştır. İslam dini bu boşlukların, şeriatın genel kâidelerine başvurulmasıyla, sadece ehil kimsenin içtihatlarıyla doldurulmasına mücadele etmiştir. İşte bu boşlukları doldurmaya vesile olacak delillerden biri de mesâlih-i mürseledir.⁶⁷

Mesâlih-i mürsele ile yapılan içtihatlar dine yeni bir şey ekleme anlamına gelmez. Meselâ Şâtıbî, mesâlih-i mürsele ile bid'at arasındaki ayrımı zikrederken mesâlih-i mürselenin ibadetlerin alanına müdahil olmadığını dile getirir. Çünkü ibadetlerde kulların görüşüne bırakılmış bir boşluk yoktur. O alandaki maslahatların akılla kavranması güçtür ve ibadetten ibadete değişkenlik arz eder. Örneğin öğle namazı dört rekât olarak farz kılınmışken akşam namazı üç rekât olarak farz

⁶⁵ Şâtıbî, *İ'tisâm*, II, 76; Muhammed b. Hüseyin el-Cîzanî, *Kavaidu ma'rifeti'l-bida'*, Demmam, Dâru İbni'l-Cevzî, 2012, s. 29-30.

⁶⁶ Özen, Şükrü, “İstislâh”, *DİA*, XXIII, 383.

⁶⁷ Özen, *DİA*, XXIII, 383.

kılınmıştır. Bu alan tamamıyla kanun koyucuya (Şâri'ye) ait bir alandır.⁶⁸ Bid'atların geneline bakıldığında ise görülen, kulların genellikle ibadetler alanında, ibadetin şekli, adedi, zamanı ve mekânı gibi konularda yaptıkları eklemelerdir.

Şâtıbî, mesâlih-i mürselenin bid'atlardan farklı olarak genel geçer kurallarda, illeti akılla kavranabilecek meselelerde devreye girmekte olduğunu dile getirir. O, mesâlihi mürselenin; korunması zarurî bir şeye yahut kaldırılması gerekli bir güçlüğü/zarara ilişkin olduğunu söyler. Bu durum; “Bir vâcibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.” kâidesi altında zikredilir.⁶⁹ Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Ebubekir (r.a.) zamanında cemedilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Kur'ân-ı Kerim Rasûlullah (s.a.v.) zamanında cemedilmemiştir. Buna rağmen Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) vefatından sonra yapılan bu faaliyet bid'at olarak addedilmez. Çünkü Kur'ân'ın cemedilmesi zarûriyyât-ı hamseden (can, nesil, akıl, mal ve din) biri olan, dinin korunması için çok elzem bir meseledir. Bu sebeple Kur'ân'ın cemedilmesi meşrû hatta zarurî bir ameldir.

Bid'atla mesâlih-i mürsele arasındaki önemli farklardan biri de bid'atın Allah Teâlâ'nın belirlediği sınırların dışına çıkan yapısı yani dine onun asıllarında olmayan bir şeyi eklemesidir. Mesâlih-i mürselede ise Allah Teâlâ'nın belirlediği sınırları, kuralları anlamak için araç olma özelliği vardır.

Örnek olarak sarf, nahiv, kelâm, usûl gibi ilimler görünüşte sonradan icat edilmiş olsa da asılları İslâm'da var olan ilimlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in i'râbı tevatürle ulaşmış nakle dayanır. Nahiv ilmi dilin kaideleri yönünden Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılmasında oldukça mühimdir. Usûl ilmi İslâm'ın delillerinden küllî kâideler çıkarmakta kullanılır. Bu kâideler müçtehidin Kur'ân ve sünnetten çıkarılacak hükümleri anlayabilmesi için olmazsa olmazdır. Yukarıda da zikredilen “Bir vâcibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.” usûl kaidesine göre bu ilimler vâcip olan amelleri tamamlama niteliğinde olduğu için bunlara bid'at denilmesi uygun değildir. Mesâlih-i mürsele türünden değerlendirilirler.⁷⁰

⁶⁸ Şâtıbî, **İ'tisâm**, II, 137-138.

⁶⁹ Şâtıbî, **İ'tisâm**, II, 140-142.

⁷⁰ Şâtıbî, **İ'tisâm**, I, 47.

1.4. BİD'ATLA İLGİLİ BAZI MESELELER

1.4.1. Niyet ve Bid'at İlişkisi

“Eğer bid'atçı, işlemiş olduğu bid'atta hayırlı bir niyet taşıyorsa, bu bid'atta insanların menfaatine yarayan bir yön bulunuyorsa bu durum işlemiş olduğu bid'atın caiz olmasına sebep olur mu?” gibi bir soru akıllara gelebilir.

Muasır müelliflerden Cîzânî, bid'at ve niyet arasındaki ilişkiyi güzel bir örnek üzerinden delillendirmiştir. Cîzânî, bir amelin bid'at sayılabilmesi için, bu amelin kendisinde hiçbir hayır barındırmayan, salt kötülük taşıyan bir amel olması gerekmediği, bid'atlarda da bazı faydalar bulunabileceği çıkarımında bulunmuştur. O, böyle bir faydanın bulunmasının bid'atın meşrû bir amele dönüştüğü anlamına gelmeyeceğini söyler. Bid'atta ağır basan tarafın onun mefsedet (bozulmaya sebebiyet veren, fesat ve zarar içeren) yönü olduğunu dile getirir. Bu görüşünü içki ve kumarın haram olduğu halde o ikisinde insanların yararına az da olsa bir şeyler bulunabileceği ancak bunların zararının faydasından daha fazla olduğunu” belirten âyetle delillendirmiştir: *“Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür.”*⁷¹

Netice olarak Cîzânî bid'atların hayırdan daha çok şer barındırmakta olduğunu, eğer böyle olmasaydı İslam'ın bu ameli meşrû kılmayı ihmal etmeyeceği hakikatini dile getirmiştir.⁷²

Dolayısıyla bidat işleyen kişinin kötü niyet taşıyor olması önemli değildir. Bid'at sahibi bu fiilini hayır murat ederek de yapabilir. Hatta hadis âlimleri kendi bid'atına davet etmediği, yalan söylemeyi helal saymadığı, bid'atı kendisini küfre götürmediği sürece bid'atçının rivayetini kabul etmişlerdir. Böyle olması bu fiilî bid'at olmaktan ve kişiye günah getiren bir fiil olmaktan çıkarmaz. Çünkü niyetin sağlam ve düzgün olması kişiye meşrû işlerde fayda sağlar. Bid'atlar gibi yasaklanmış fiillerde niyetin düzgün olmasının kişiye bir getirisi olmaz.

⁷¹ Bakara, 2/219.

⁷² Muhammed b. Hüseyin el-Cîzânî, **Kavaidu ma'rifeti'l-bida'**, Demmam, Daru İbni Cevzî, 2012, s. 38-39.

1.4.2. Aslı Olmayan Bilgilere Dayanılarak Yapılan Bid'atlar

İslam'a göre ibadetlerde asıl olan onların tevkîfî (Allah ve Rasûlünün bildirmesine bağlı olan ve değiştirilmesi câiz olmayan) olmalarıdır. Şer'î hükümler ve ibadetler ancak muteber ve sahih kaynaklarla sabit olur. Bu kaynaklar Kur'ân ve muteber senetlerle ulaşılmış sünnettir. Mevzû hadisler ve çok zayıf rivayetlerle gelen bilgiler ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden sayılmazlar. Bu rivayetlere dayanarak ibadet etmek dinde bid'at icat etmektir. Bazı âlimlere göre, faziletli ameller konusunda; belli şartlarla, çok zayıf olmayıp zayıf statüsünde olan hadislerle amel edilebilir.⁷³

Aslı olmayan bilgilerle amel etmeye tevessül edilmesinin sebepleri şu şekilde özetlenebilir.

1. Şer'î delillerin bilinmiyor yahut eksik biliniyor olması; özellikle bazı kimselerin Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hadisleri hakkında bilgi sahibi olmamaları onları aslı olmayan hadislerle amel etmeye sevk etmiştir. Bu kimseler hadis usûlü alanındaki bilgisizlikleri sebebiyle hadislerin sahihini, zayıfını ve mevzû olanlarını birbirinden ayıramamaktadırlar. Dolayısıyla bid'atlarında mevzû yahut çok zayıf rivayetlere itimat ederek, bunları teşrî kaynağı olarak görmektedirler. Aslı olmayan delillere dayanılarak ihdâs edilen birçok bid'at örneği mevcuttur: Bazı aylara özel zikir ve dualar, Ramazan ayı dışında bazı aylara has umre ibadeti gibi ameller ihdas ederek bunları müstehap görmek bu konuya örneklik teşkil eder.⁷⁴

2. Bid'at ehlinin; sünnetin eksiksizliği ve dindeki önemi hakkındaki bilgisizliği, sünnetin sınırlarının dışına çıkmalarına sebep olmakta, sünnette olmayan şeyleri ona dahil etme cür'etinde bulunmalarına zemin hazırlamaktadır. Halbuki Kur'ân ve sünnetteki birçok delil, sünnetin önemine dikkat çekmektedir. Bu deliller sünnete tâbi olmanın gerekliliğini, onda olmayan şeylerden uzak durmanın

⁷³ Ebû Şâme, **el-Bâis**, 1474-175; Şâtıbî, **İ'tisâm**, I, 229, 252-253.

⁷⁴ Abdullah b. Abdulazîz b. Ahmed et-Tüveycirî, **el-Bidau'l-havliyye**, Riyad, Dâru'l-Fazîle; Beyrut, Daru İbn Hazm, 2000, s. 47-52

ehemmiyetini vurgulamaktadır. Bu nokta tam olarak idrak edilmiş olursa bu kimseler bid'atlara iltifat etmeyecek, onlardan gereğince sakınacaklardır.⁷⁵

3. Bid'at ehlinin aynı zamanda selef-i salihinden nakledilen eserlere de yabancı olduğu açıktır. Zira selef-i salihin sünnete ittiba noktasında en hassas davranan nesildir. Bu nesil Allah Rasûlü (s.a.v.) tarafından da özel olarak övülmüştür. Onların kavli ve fiili olarak aktardıkları konularda bilgi sahibi olmamasının, kişiyi sünnetten uzak bir hayata sevk edeceği kuvvetle muhtemeldir.⁷⁶

1.4.3. Nefsî Arzulara, Keşif, İlham ve Rüyaya Dayanarak Yapılan Bid'atlar

İlmî hassasiyetten uzak kimseler, bazı ibadetlerin kendilerine ilham yoluyla bildirildiğini iddia ederler. Bunun sonucu olarak avamdan bir grup, bu âlim vasfındaki kişilerin sözlerine dayanarak bazı filleri ibadet haline getirir ve bu fiillerle amel etmeye başlar. Bu şekilde ilmî olmayan bir argümana dayanarak dine izâfe edilen uygulamalar bid'at kapsamında değerlendirilir.

Âlimler ilham meselesi hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İbn Hacer el-Askalânî, ilhamın hak olduğunu ancak ümmet imamlarının onu şer'î bir delil olarak kabul etmediklerini söylemiştir. İbn Hacer (rh.a.) sözlerinin devamında San'ânî'den naklen; ehli sünnet alimlerinin ayetler üzerinde tefekküre, delilleri araştırmaya teşvik ettiklerini, zihne gelen zannî düşünceler ve kuruntulardan uzak durulması gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü zihne gelen şeyler Rahmânî olabileceği gibi şeytandan ve nefisten de olabilir.⁷⁷

Bu durum, Şâtıbî'nin verdiği şu örnekle açıklanabilir: Bir hâkim bir suçlu hakkında hüküm vereceği sırada gaipen bir ses duysa ve kendisine “bu adam kâtildir” veya “maktulün kâtili falan kişidir” denilse bu hâkimin, duyduğu bu sesle amel etmesi câiz olmayacağı gibi keşf ve ilham gibi hallerden de şer'î bir hüküm çıkarmak câiz değildir.⁷⁸ Hal böyle iken bir ibadetin, bir hükmün, bir hadisin kendisine keşf ve ilham

⁷⁵ Tuveycirî, **el-Bidau'l-havliyye**, s. 52; Gâmidî, **Hakikatü'l-Bid'a**, 175-176.

⁷⁶ Gâmidî, **Hakikatü'l-Bid'a**, I, 177.

⁷⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-barî**, XII, 388, (6993).

⁷⁸ Şâtıbî, **İ'tisâm**, I, 219-220.

gibi yollarla ulaştığını söyleyenlere itibar etmemek gerektiği açıktır. Aynı durum rüyayla amel konusunda da söz konusudur. Rüyalarda dinin bazı hükümlerinin öğrenildiğini iddia etmek, yine rüyalara itibar ederek bazı amelleri hayata geçirip bazılarını terk etmek, şer'î deliller arasında yeri olmayan uygulamalardır. Şâtıbî; Nebilerin gördüğü rüyalar dışındaki herhangi bir rüyanın kendisinden hüküm çıkartılacak, dine yeni bir şey ekleyecek nitelikte olmadığını söyler. Rasûlullah'la (s.a.v.) birlikte dinin tamamlandığını, O'nun vefatından sonra dinde bir yenileme yapmanın mümkün olmadığını belirtir.⁷⁹ Burada üzerinde durulması gereken iki rivayet vardır. Bunlar; rüyanın nübüvvetin kırk altıda biri olduğu⁸⁰ yönündeki ve *"Kim beni uykuda görürse (gerçekten) beni görmüştür."*⁸¹ şeklindeki rivayetlerdir. Bu rivâyetleri delil getirerek rüya ile hüküm verilebileceğini, Rasûlullah'ı rüyada görerek alınan haberin uyanıkken alınan haber gibi olduğunu söyleyenler olmuştur. Şâtıbî, bu konuya da ilmî ve aklî delillerle cevap vermiş, açıklık getirmiştir. Şâtıbî'ye göre cüz kül'e denk tutulamaz. Salih rüya vahyin bir cüz'ü olsa da vahyin tamamı değildir. Parça her yönüyle bütününe yerine geçemez. Kişinin salih rüyadan çıkaracağı fayda ise bir müjde yahut bir uyarı sadedindedir. İslam'da esas olan Rasûlullah'ın (s.a.v.) henüz hayatta iken ulaştırmış olduğu hükümlerdir. Aynı zamanda rüya ile hüküm vermek Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) sonra vahyin yenilenmesi manasına gelecektir. Bu ise icma' ile yasaklanmıştır.⁸²

Rasûlullah'ı (s.a.v.) rüyada görmekle ilgili hadis-i şerif birçok âlim tarafından farklı vecihlerden yorumlanmıştır. Fıkıh ve hadis âlimi olan Nevevî, bu hadisi yorumlarken, rüyada Rasûlullah'ı (s.a.v.) gören kimsenin bu gördüğü rüyayı hadis olarak nakletmesinin câiz olmadığı noktasına temas etmiştir. Nevevî'ye göre bu rüya sahih bir rüyadır, şeytanın ayartması olan karışık rüyalardan değildir. Ancak şer'î bir hüküm rüyayla sabit olmaz çünkü uyku hali bir şeyi zabt etme ve tahkik etme hali değildir. Muhaddislerin büyük çoğunluğu rivayetin ve şehadetin kabul şartlarını; tam bir uyanıklık halinde olma, imlanın doğru olması, gafletten, kötü

⁷⁹ Şâtıbî, *İ'tisâm*, I, 263.

⁸⁰ Buhari, *Sahih*, Tabir, 4, (No: 6989); Müslim, *Sahih*, Rüya, 8, (No: 2263).

⁸¹ Buhari, *Sahih*, Tabir, 10, (No: 6994); Müslim, *Sahih*, Rüya, 10, (No: 2266).

⁸² Şâtıbî, *İ'tisâm*, II, 264.

ezberden, hata çokluğundan beri olma şeklinde saymışlardır. Uykuda olan kişi ise bu sıfatlara sahip değildir. Bu sebeple rivayeti kabul edilmez. Ancak rüyayı gören kimse Rasûlullah'ı (s.a.v); kendisine hakikatte mendup olan bir şeyi yapmasını söyler, yasak olan bir şeyi terk etmesini emreder yahut o kimseyi maslahat olan bir şeye irşat eder halde görmüşse, bu rüyaya uygun düşecek şekilde amel etmenin müstehap olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Çünkü bu durum mutlak olarak rüyayla amel etmek değil, zaten İslâm'da aslı olan bir hükümle amel etmektir.⁸³

el-Medhal müellifi İbnü'l-Hâc (ö.737/1336) rüya konusunda sakınılması gereken en önemli hususun, rüyayı Kur'ân ve sünnete arz etmeksizin onunla amel etmek olduğunu dile getirmiştir. Bu görüşünü şu âyetle delillendirmiştir: *"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlüne arz edin."*⁸⁴

İbnü'l-Hâc; kişi rüyasında Rasûlullah'ı (s.a.v.) görmüşse ve bu rüya İslam'ın esaslarıyla çelişmiyorsa onun hak olduğunu ve kişi için güzel bir müjde vesilesi olduğunu söylemiştir. İslam'a aykırı olarak duyduğu şeylerin ise şeytanın ve nefsü'l-emmârenin o kimsenin zihnine attığı vesveseler olduğunu dile getirmiştir.⁸⁵

Şâtıbî'nin naklettiğine göre; İbn Rüşd (ö.595/1198), kişinin bazen Allah Rasûlü'nü farklı vasıflarda rüyasında görebileceğini, şeytanın Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) aslî suretine giremeyeceğinin doğru olduğunu ancak bu durumun onun başka bir kimsenin suretine girip kişiyi "Ben peygamberim" diye kandırmasına mâni olmadığını dile getirmiştir. İbn Rüşd, hadisin; "Eğer kişi Rasûlullah'ı (s.a.v.) yaratıldığı surette görmüşse O'nu görmüştür," anlamında olduğu sonucuna varmıştır.

⁸⁶

Âlimlerin bu konuyla ilgili görüşlerinden anlaşılan netice; dinde bir ölçüye, bir usûle dayanmadan, şer'î delilleri esas almadan hareket eden kimselerin bilgisizce; bid'ate, dalâlete, hataya düşecekleri gerçeğidir. İslam âlimleri bu konuda ince eleyip

⁸³ Nevevî, **Minhac**, I, 115, (Mukaddime).

⁸⁴ Nisa, 4/59.

⁸⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Hac el-Abderî, **el-Medhal ilâ tenmiyeti'l-a'mâl bi-tahsîni'n-niyyât**, Beyrut, Dâru't-Türâs, IV, 286-287.

⁸⁶ Şâtıbî, **İ'tisam**, I, 265-266.

sık dokumuşlar ve kişiyi tehlikeye düşürecek alanları tespit edip bunları yukarıda geçtiği üzere eserlerinde zikretmişlerdir. Bu durum, muteber bir dayanağı olmaksızın işlenen amellerin dinen geçersiz olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

1.4.4. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Uygulamadığı Bir Fiilin Din Adına Yapılması

Rasûlullah'ın, (s.a.v.) teabbüdî (ibadet manası içeren, akılla kavranamayan) bir konuda bir fiili uygulaması için gerekli zemin bulunduğu ve onu yapmasına engel olacak hiçbir durum söz konusu olmadığı halde fiili terk etmişse/uygulamamışsa bu fiilin Rasûlullah'dan (s.a.v.) sonraki zamanlarda uygulanması bid'at olarak değerlendirilmiştir. Bunun tespit edilebilmesi için şu iki durumdan birinin gerçekleşmiş olması gerekmektedir: Ya sahabeden Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir fiili yapmadığına dair açık bir beyan bulunacak "*Rasûlullah (s.a.v.) ezansız ve kametsiz bayram namazı kıldı.*"⁸⁷ ifadesinde olduğu gibi ya da sahabeden bir kişi dahî Rasûlullah'ın (s.a.v.) o fiili yaptığına dair bir görüş zikretmemiş olacaktır. Bu durum böyle bir amelin/ibadetin sünnette var olmadığına delalet eder. Çünkü eğer Rasûlullah (s.a.v.) bir amel işlemiş olsa ve sahabe de bunu görmüş olsalar; sünnete olan ittibalı ve sünneti ulaştırmaya olan rağbetleri sebebiyle bu fiili zikretmemiş olmaları imkânsızdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bayram namazında ezan ve kâmet okumadığı sarih bir şekilde ifade edilmiştir. Buna rağmen, bayram namazının ezan ve kâmetle kılınması dine ilave yapmaktır.⁸⁸

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir fiili terk etmesi üç durumda gerçekleşmiştir:

a) O dönemde, o ameli gerektirecek bir durum söz konusu olmadığı için yapmadıkları: Buna örnek olarak Hz. Ebubekir (r.a.) döneminde başlayan zekât vermeyenlerle savaş uygulamasını yapmamış olması verilebilir. Allah Rasûlü (s.a.v.) döneminde bütün Müslümanlar zekâtlarını düzenli olarak verdikleri için böyle bir şeye ihtiyaç duyulmamıştır. Bu sebeple bu fiilin uygulanmaması sünnet kategorisinde değerlendirilmez. Nitekim, zekât vermeyenler Hz. Ebubekir (r.a.) zamanında zuhur etmiş, Hz. Ebubekir (r.a.) bu kimselere savaş açmıştır.

⁸⁷ Ebu Davud, **Sünen**, Cuma, 44, (No: 1147) (Şuayb el-Arnaût isnadının sahih olduğunu söylemiştir.).

⁸⁸ Gâmidî, **Hakikatü'l-bid'a**, II, 43-47.

b) Uygun bir zemin bulunduğu halde, fiili yapmaya bir engel bulunması durumunda terk ettikleri: Teravih namazının cemaatle kılınması Rasûlullah (s.a.v.) zamanında başlamasına rağmen ümmete vâcip olacağı endişesiyle Rasûlullah tarafından terk edilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu kısım da Rasûlullah'ın (s.a.v.) terk etmesi sebebiyle uygulanması bid'at olan ameller grubuna dahil değildir.

c) Fiilin uygulanacağı zeminin olduğu ve uygulanmasına hiçbir engel bulunmadığı halde terk ettikleri: Rasûlullah (s.a.v.) böyle bir durumda bir fiili uygulamamışsa; bu fiili terk etmek sünnet, onu uygulamak bid'at olur. Buna örnek olarak Rasûlullah (s.a.v.) zamanında teravih namazları öncesi ezan okunmaması zikredilebilir. Çünkü Nebi (s.a.v.) zamanında bunu yapmak için uygun bir zemin vardı ve bu fiilin yapılmasına engel teşkil edecek hiçbir sebep yoktu. Buna rağmen Rasûlullah (s.a.v.) böyle bir uygulamada bulunmamıştır. Bu sebeple bu uygulamayı terk etmek sünnet, uygulamak ise bid'at olarak değerlendirilmiştir.⁸⁹

Şer'î delillerden kıyas, istihsan, istishab, masâlih-i mürsele, sahabe kavî gibi bir delilin altına giren ve teabbüdî olmayan ameller, Rasûlullah (s.a.v.) döneminde işlenmemiş olsalar dahî bunlar, aslı Kur'ân ve sünnete dayanan bu şer'î delillerden yararlanılarak istinbat edildiği için bid'at olarak addedilmezler. Daha önce de zikredilen Kur'ân'ın cemedilmesi; fıkıh usûlü ve hadis usûlü ilimlerinin tedvin edilmesi gibi. Bunun dışında bazı âlimler; sünnette vârid olmayan, bir yönüyle ibadete taalluk eden bazı amelleri sünnette var olan benzerlerine kıyas ederek, bunlarla amel etmenin caiz olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konu ikinci bölümde "Bid'at olup olmadığında ihtilaf edilen meseleler" başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.4.5. Ashabı Kirâmın Uygulamadığı Ameller

Sahabe, tabiîn veya etbâu't-tabiînden olan selef neslinin, bir engel olmaksızın uygun zemin bulunduğu halde uygulamadıkları, nakletmedikleri ve kitaplarında zikretmedikleri bir fiilin uygulanması bid'at olarak değerlendirilmiştir. Regâib namazı buna örnek olarak gösterilebilir. İzzeddin b. Abdüsselâm, bu namazın bid'at olduğunu bu kâide ile delillendirmekte ve şöyle demektedir; "Dinin öncüleri Müslümanların imamları; sahabe, tabiîn, etbâu't-tabiî ve İslam'ın emrettiği farzları, sünnetleri

⁸⁹ Cîzanî, **Kavaid**, s. 78-79.

insanlara öğretmek için kitaplar telif edenlerin ve ilmi yaymakta üstün gayret ve rağbet gösterenlerin hiçbirinin böyle bir namaza dair herhangi bir şey zikrettikleri naklolmamıştır. Hiçbiri eserinde böyle bir namaza yer vermemiş, bulundukları meclislerde bundan bahsetmemiştir.”⁹⁰

Huzeyfe b. Yemân (r.a.) şöyle demiştir. “*Rasûlullah’ın (s.a.v.) ashabının ibadet etmediği hiçbir şeyle ibadet etmeyin. Çünkü öncekiler, sonradan gelenlere (bu konuda) hiçbir söz hakkı bırakmamışlardır. Ey Kur’ân okuyan hâfızlar topluluğu! Allah’tan sakının, sizden öncekilerin yoluna uyun.*”⁹¹

1.4.6. Dinde Meşrû Olan Bir Amelin İbadet Maksadıyla Terk Edilmesi

Meşrû bir amelin, ibadet niyetiyle terk edilmesi de bid’at tanımının içerisine girmektedir. Dine, aslı olmayan bir şeyi eklemenin bid’at olduğu gibi, meşrû olan bir ameli “ibadet maksadıyla” terk etmek de bid’attır. Bu bid’at çeşidi terk bid’atı olarak da adlandırılır.⁹² Bir kimse daha dindar olmak gayesiyle evlenmeyi terk etse onun yaptığı bu fiil bid’attır. Bu kimse aynı zamanda Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerimesine de muhataptır: “*Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri kendinize haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.*”⁹³ Dindarlık maksadıyla Allah’ın helal ve mübah kıldığı şeyleri kendine haram kılmak câiz değildir. Bu anlayış, haddi aşmaktır. Bu ayetin nüzul sebebi olarak şu hadis zikredilmektedir: İbn Abbas’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Bir adam Rasûlullah’a (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: ‘Ya Rasûlallah, et yediğim zaman kadınlara karşı ilgim artıyor, şehvete kapılıyorum. Bu yüzden eti kendime yasak etim.’ Bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.”⁹⁴

Terk fiili, Şâtıbî’nin tasnif ettiği şekilde ele alınacak olursa, dinen yasak kılındığı için terk edilenler; haramlar, mekruhlar, şüpheli şeyler ve mübâh dahî olsa kişinin özel durumundan dolayı ona zarar veren şeylerdir. Dinin terk edilmesini mübâh

⁹⁰ Ebû Nasr Tacüddin Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, **Tabakatü’ş-şafiyyeti’l-kübra**, thk. Mahmûd Muhammed Tanahî ve Abdülfettah Muhammed el-Hulv. Kahire, İsa el-Babî el-Halebî Matbaası, 1383/1964, VIII, 255.

⁹¹ Buhârî, **Sahih**, İ’tisam, 2, (No: 7282)

⁹² Şâtıbî, **İ’tisam**, I, 51

⁹³ Maide, 5/87-88.

⁹⁴ Tirmizî, **Sünen**, Tefsir, 6, (No: 3054) (Tirmizî, hadisin “hasen-garîb” olduğunu söylemiştir.).

saydığı şeyler; kişiye helal kılındığı halde kişinin hoşlanmaması yahut alışık olmaması gibi sebeplerle bazı mübahları terk etmesidir. Bu gruptaki terk fiilinde kişi kendisine mübâh kılınan şeyleri nefesine haram kılmadığı müddetçe terk etmesinde bir sakınca yoktur. Rasûlullah’a (s.a.v.) keler eti ikram edildiğinde, bu eti yemeye alışık olmadığı için yemek istemediğini bununla beraber onu yemenin haram olmadığını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili rivayet şöyledir: Abdullah b. Abbâs’tan rivâyet edildiğine göre Hâlid b. Velîd ona bu konuyla ilgili şunları anlatmıştır: Rasûlullah’ın zevcesi, İbn Abbâs ve benim teyzem olan Meymûne’nin odasına Hz. Peygamber’le birlikte girmiş ve orada kızartılmış bir keler görmüştüm. Keleri Meymûne’ye kızkardeşi Hufeyde bint el-Hâris, Necid’den getirip takdim etmiş, Meymûne’de bunu Rasûlullah’a ikram etmişti. Hz. Peygamber’e, ismi söylenmeyen ve kendisinden bahsedilmeyen çok az yemek takdim edilirdi. Rasûlullah kelere elini uzattığında orada bulunan kadınlardan biri: “Rasûlullah’a ikram ettiğiniz şeyin ne olduğunu söylesenize!” dedi, bunun üzerine Meymûne: “O kelerdir. Ey Allah’ın Rasûlü” deyince Hz. Peygamber hemen elini çekti. Ben (Hâlid b. Velîd): “Keler haram mıdır, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordum, Hz. Peygamber cevaben; “Hayır, fakat o benim halkımın yaşadığı bölgede bulunmayan bir yiyecektir. Bu yüzden tikslenme hissediyorum.” buyurdu. O zaman ben onu önüme çekip yedim. Rasûlullah da bakıyordu.”⁹⁵ Bu ifadenin “Rasûlullah bana bakıyor, ama beni menetmiyordu.” şeklinde başka tarikleri de mevcuttur.⁹⁶

Bir de kişinin sevap kazanmak maksadıyla Allah’ın kendisine helal kıldığı bazı şeyleri terk etmesi vardır ki bid’at sayılan grup bu gruptur.⁹⁷ Gecelerin tamamını ibadetle geçirmek maksadıyla uykuyu tamamen terk etmeyi faziletli saymak buna örnek olarak verilebilir.

⁹⁵ Buhârî, **Sahih**, Zebâih ve Sayd, 33, (No: 5537).

⁹⁶ Müslim, **Sahih**, Sayd ve Zebâih, 44, (No: 1946).

⁹⁷ Şâtıbî, **İ’tisam**, I, 51.

1.5. BİD'ATLARLA İLGİLİ HADİSLER

Bid'atlarla ilgili merfû, mevkûf ve maktû hadisler rivayet edilmiştir:

1.5.1. Bid'atlarla İlgili Merfû Hadisler

Merfû hadis terim olarak; “bir sözü, bir haberi özellikle Rasûlullah’a (s.a.v.) nisbet etme” manasına gelmektedir.⁹⁸ Bid'atlarla ilgili birçok sahih merfû hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ.»

Hiz. Âişe (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Her kim bizim şu dinimizde ondan olmayan bir şey ihdas (icat) ederse o (şey) reddedilmiştir.”⁹⁹ Müslim'in rivayeti ise şöyledir: “Her kim bizim dinimizde olmayan bir iş yaparsa, o iş reddedilmiştir.”¹⁰⁰

Hadis-i şerifte bid'at kavramı, “dinde” sonradan ihdas edilen şeylerle sınırlandırılmıştır ve dinde aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şeyler reddedilmiştir. Bu sebeple bid'at kavramının istilâh manasının sadece yerilmiş amelleri içeriyor olması rivayetlerin mefhumuna daha uygun gözükmemektedir. Dinde varolan bir asla dayanan ve sonradan ortaya çıkan ameller ise lügâvî manada bid'at-ı hasene olarak adlandırılmakla birlikte istilâhî manada bid'at olarak adlandırılmamaktadır. Zira bunlar dinin meşrû kıldığı amellerdir. Kur'ân-ı Kerim'in mushaf haline getirilmesi buna örnek olarak verilebilir

عَنِ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ

⁹⁸ Ebû Amr İbnü's-Salah, Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, **Ulûmu'l-Hadîs**, Dimaşk, Dâru'l-Fikr; Beyrut, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1986, s. 45; Aydınlı, Abdullah, “Merfû”, **DİA**, IX, 180.

⁹⁹ Buhârî, **Sahih**, Sulh, 5, (No: 2697).

¹⁰⁰ Müslim, **Sahih**, Akdiye, 17, (No: 1718).

بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَصُوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ
بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ.»

İrbâd b. Sâriye'den (r.a.) rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Size Allah’tan korkmanızı, dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Başınıza yönetici olarak Habeşli bir köle bile geçse ona itaat etmelisiniz. Çünkü sizin içinizde benden sonra yaşayanlar pek çok ihtilaflar görecektir. Onun için, benim sünnetime ve hidayete ermiş, doğru yolda olan hak yolda yüreyen râşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılın. Bunu azı dişlerinizle sımsıkı tutun. Sonradan icat edilmiş (İslam’a aykırı işlerden) sakının. Çünkü sonradan icat edilmiş her şey bid’attir, her bid’at sapıklıktır.”¹⁰¹

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ
خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ.»

Cabir b. Abdullah’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) bir hutbesinde şöyle dedi: “Sözün en hayırlısı Allah’ın kitabıdır. Hidâyetin/yolun en hayırlısı Muhammed’in yoludur. İşlerin en kötüsü (dinde olmadığı halde) sonradan icat edilenlerdir ve her bid’at dalâlettir.”¹⁰²

İbn Hacer el-Askalânî, hadiste geçen “muhtes” kelimesinden kast olunanın sonradan ihdas edilen, bir dînî dayanağı olmayan şeyler olduğunu söylemiştir. Şer’î örftte bu kelimenin bid’at olarak isimlendirildiğini dile getirir. Şer’î manadaki bid’atın yerilmiş bid’at olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, dînî bir asla dayanan bir amelin bid’at olarak isimlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bid’at kavramının lügâvî manasının ise şer’î manasının aksine, övülmüş olsun yerilmiş olsun sonradan ihdas edilen her şeyi içerdiğini zikreder.¹⁰³

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaût vd., Müessesetü’r-Risâle 2001, XXVIII, 373 (No: 17144); (Şuayb el-Arnaût hadisin “sahih” olduğunu söylemiştir.) İbn Mace, **Sünen**, Mukaddime, 6 (No: 42, 43).

¹⁰² Müslim, **Müslim**, Cuma, 43, (No: 867).

¹⁰³ İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu’l-bârî**, XIII, 253.

عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَحْيَا سُنَّةً مِنْ سُنَّتِي، فَعَمِلَ بِهَا النَّاسُ، كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ ابْتَدَعَ بِدْعَةً، فَعَمِلَ بِهَا، كَانَ عَلَيْهِ أُوزَارٌ مِنْ عَمَلٍ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أُوزَارِ مَنْ عَمِلَ بِهَا شَيْئًا.»

Amr bin Avf'dn (r.a.) rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kim benden sonra yok edilmiş olan bir sünnetimi diriltirse ona bu sünnetle amel edenlerin eciri verilir. Onların ecirlerinden de eksilme olmaz. Kim de Allah ve Rasûlü'nün razı olmadığı bir bid'at ortaya koyarsa ona da bu bid'atla amel edenlerin günahı verilir, bid'at işleyenlerin günahlarından da eksilme olmaz.*”¹⁰⁴

Bu hadiste bid'at ortaya koymaktan sakındırmanın karşısına ortadan kalkmış olan sünnetlerin diriltilmesi konulmuştur. İslam dini tamamlanmıştır ve kişi sünnette sabit olan şeyleri uyguladıkça amelinde bid'atlar için bir boşluk kalmayacak aslen buna ihtiyaç da duymayacaktır.

عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُوزَارِهِمْ شَيْءٌ.»

Cerir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kim İslam'da güzel bir çığır açarsa hem o güzel davranışın karşılığı hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Bununla beraber onun açtığı hayırlı yoldan gidenlerin sevabında da hiçbir şey eksiltilmez. Yine kim İslam'da kötü bir çığır açarsa, kendisine hem bu işlediği kötülüğün günahı yüklenir, hem de bu yoldan gidenlerin günahı kadar günah yüklenir. Bununla beraber onların günahından hiçbir şey eksiltilmez.*”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Tirmizî, **Sünen**, İlim, 16, (No: 2677) (Tirmizî, hadisin “hasen” olduğunu söylemiştir.); İbn Mace, **Sünen**, Mukaddime, 15, (No: 209).

¹⁰⁵ Müslim, **Sahih**, Zekât, 20, (No: 1017); Nesaî, **Sünen**, Zekât, 66 (No: 2346).

Bu hadis, “Sünnet ve bid’at kavramları arasındaki ilişki” bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Hadiste geçen güzel çıkır açmaktan maksadın; şer’î bir asla dayanmayan bir şey ihdas etmek değil, şer’î delillerden birinin (dinin genel kâidelerinin) altında zikredilebilecek bir amelin yayılmasına öncülük etmek, dinin yasakladığı bir fiilden de kaçınmak manasına geldiği ifade edilmiştir.

1.5.2. Bid’atlerle İlgili Mevkûf Hadisler

Ashâbı kiramın söz, fiil ve takrirlerine dair rivayetlere mevkuf hadis denir.¹⁰⁶ Sahabe nesli Rasûlullah’ı (s.a.v.) bizzat gördükleri, O’nun ahvaline şahit oldukları için onlardan ulaşan kaviller kıymet arz etmektedir. Bid’atla ilgili bazı sahabe kavilleri mevcuttur. Bu konuya ışık tutması açısından bu kavillerden bazılarını zikretmek uygun olacaktır:

عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَجْمَعُ النَّاسَ فَيَقُولُ رَحِمَ اللَّهُ مَنْ قَالَ كَذَا وَكَذَا مَرَّةً سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ: فَيَقُولُ الْقَوْمُ، فَيَقُولُ رَحِمَ اللَّهُ مَنْ قَالَ كَذَا وَكَذَا مَرَّةً الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ: فَيَقُولُ الْقَوْمُ قَالَ: فَمَرَّ بِهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، فَقَالَ: "لَقَدْ هُدِيتُمْ لِمَا لَمْ يَهْتَدِ لَهُ نَبِيُّكُمْ، أَوْ إِنَّكُمْ لَمُتَمَسِّكُونَ بِذَنْبٍ ضَالَّةٍ."

Abde b. Ebî Lübâbe’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre; “Bir adam insanları toplayıp şöyle diyordu; ‘Şu kadar subhânallah diyene Allah merhamet etsin.’ İnsanlar onun söylediği şekilde “subhânallah” diyorlardı. ‘Şu kadar elhamdülillah diyene Allah merhamet etsin.’ diyordu. İnsanlar da onun söylediği şekilde “elhamdülillah” diyorlardı. İbn Mes’ûd (r.a.) yanlarından geçti ve ‘Peygamberiniz’in size göstermediği bir yolda mı hidayet buldunuz yoksa bir günahın kuyruğuna mı sarıldınız?’ dedi.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ Ebü’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, **Nüzhetü’n-nazar fi tavzîhi Nuhbeti’l-fiker**, Dimâşk, Matbaatü’s-Sabbâh, 2000, s. 111; Aydın, Abdullah, “Mevkûf”, **DİA**, IX, 437.

¹⁰⁷ Muhammed b. Vaddah el-Kurtubî, **el-Bida’ ve’n-nehyu anhu**, thk. Amr Abdülmün’ım Selim, Daru’l-Basâir, Dimâşk, s. 39. (Kitabın muhakkiki Amr Abdülmun’ım Selim “Hadisin isnadı sahihtir” demiştir.)

عَنْ أَبِي الزُّرْعَا، قَالَ: جَاءَ الْمُسَيَّبُ بْنُ نُجَيْدٍ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: إِنِّي تَرَكْتُ فِي الْمَسْجِدِ رَجُلًا يَقُولُونَ: سَبَّحُوا ثَلَاثَ مِائَةٍ وَسِتِّينَ، فَقَالَ: قُمْ يَا عَلْقَمَةُ وَاشْغَلْ عَنِّي أَبْصَارَ الْقَوْمِ، فَجَاءَ، فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَسَمِعَهُمْ يَقُولُونَ، فَقَالَ: "إِنَّكُمْ لَتُمَسِّكُونَ بِأَذْنَابِ ضَلَالٍ، أَوْ إِنَّكُمْ لَأَهْدَى مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ."

Müseyyib b. Necbe Abdullah b. Mes'ûd'a (r.a) geldi. "Mescitte üç yüz altmış defa subhânallah deyin" diyen adamlara rastladım, dedi. Abdullah b. Mes'ûd: "Ey Alkame kalk ve onların beni görmesine engel ol." dedi. Mescide geldi ve onların yaptıklarına şahit oldu. Onlara şöyle dedi: "Siz ya dalaletin kuyruğundan tutuyorsunuz ya da Muhammed'in (s.a.v) ashabından daha doğru yoldasınız!" Ya da buna benzer bir şey söyledi."¹⁰⁸

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "اتَّبِعُوا وَلَا تَبْتَدِعُوا، فَقَدْ كُفِّتُمْ، كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ."

"Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "(Rasûlullah (s.a.v)'in) getirdiklerine tâbi olun. Bid'at çıkarmayın. Size yeterli sünnetler verildi."¹⁰⁹

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَإِنْ رَأَاهَا النَّاسُ حَسَنَةً".

Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle demiştir: "İnsanlar güzel görseler bile her bid'at dalalettir."¹¹⁰

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "أَوْشَكَ قَائِلٌ مِنَ النَّاسِ يَقُولُ: قَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ وَلَا أَرَى النَّاسَ يَتَّبِعُونِي، مَا هُمْ بِمَتَّبِعِي حَتَّى أَبْتَدِعَ لَهُمْ غَيْرَهُ، فَإِيَّاكُمْ وَمَا ابْتَدِعَ؛ فَإِنْ كُلُّ مَا ابْتَدِعَ ضَلَالَةٌ."

Muaz b. Cebel (r.a.) şöyle söylemiştir: "İnsanlardan birinin çıkıp "İnsanlara ne oluyor ki Kur'ân-ı onlara okuduğum halde bana tabi olmuyorlar! Ben ondan başka yeni bir şey icat etmedikçe de bana tabi olacak değiller." demelerine az kaldı. Sizi

¹⁰⁸ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s. 40 (Kitabın muhakkiki Amr Abdülmün'im Selim isnadının "hasen" olduğunu söylemiştir.)

¹⁰⁹ Ebu Şâme, **el-Bâis**, s.65; Ebubekir, Ahmed b. el-Hüseyn b Ali el-Beyhakî, **el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübra**, thk. Muhammed Ziyau'r-Rahman el-'Azamî, Kuveyt, Dâru'l-Hulefa li'l-Kitabi'l-İslâmî, I, s.186, No: 204.

¹¹⁰ Beyhakî, **el-Medhal**, s.180, No: 191, Ebu Şâme, **el-Bâis**, s. 75.

sonradan ortaya koyulan bid'atlara karşı uyarıyorum. (Dinde) ortaya koyulan her bid'at dalalettir.”¹¹¹

İnsanın fitratı gereği, elinde olanla yetinmeyip hep daha fazlasına, daha farklısına ilgi duyduğu bir gerçektir. Bu hadisten, bid'at ihdas etmekte insanın bu yönünün de etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat emredilen ihdas etmek değil, tâbî olmaktadır.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere sahabe-i kiram Rasûlullah'ın (s.a.v.) yapmadığı amellerden sakındırmış, insanlar güzel görseler bile dine sonradan izafe edilen ve aslı dinde olmayan amellerde bir hayır olmadığını hatta bunların Allah Teâlâ'dan uzaklaşma sebebi olacağını dile getirmiştir. Onlar Allah Rasûlü (s.a.v.) ile bizzat muhatap olmuş bir nesildir. Bu sebeple onların bu konudaki çıkarımları çok kıymetlidir.

1.5.3. Bid'atlarla İlgili Maktû Hadisler

Maktû hadis ıstılahta; “tâbiîn yahut tebeu't-tâbiînden birinin söz veya fiili ya da isnadı onlara kadar varmakla birlikte daha ileri gidemeyen hadis” mânasında kullanılmaktadır.¹¹² Tabiîn Rasûlullah (s.a.v.) tarafından övülmüş bir nesildir.¹¹³ Bu sebeple onlardan aktarılan bilgiler ehemmiyet arz etmektedir. Bida't hakkında tabiînden bize ulaşan bazı maktû hadisler şunlardır:

عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: "أَنَّ قَوْمًا قَرَأُوا السَّجْدَةَ، فَلَمَّا سَجَدُوا رَفَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَاسْتَقْبَلُوا الْقِبْلَةَ فَأَنْكَرَ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ مُورِقُ الْعَجَلِيِّ وَكَرِهَهُ."

Tabiîn âlimlerinden Humeyd et-Tavîl (ö.143/760) şöyle söylemiştir: “Bir grup insan secde suresini okudular. Tilâvet secdesini yaptıkları vakit ellerini havaya kaldırdılar ve kibleye yöneldiler. (Tabiîn âlimlerinden) Muverrik el-İclî, onların bu yaptıklarını reddetti ve kerih gördü.”¹¹⁴

¹¹¹ Ebu Davud, **Sünen**, Sünnet,7, (No: 4611); (Şuayb el-Arnaût “İsnadı sahihtir.” demiştir.) İbn Vaddah, **el-Bida'** s.58; Beyhakî, **el-Medhal**, s.144, No: 834.

¹¹² İbn Salah, **Ulûmü'l-Hadis**, s. 47; Mehmet Efendioğlu, “Maktû”, **DİA**, XXVII, 457

¹¹³ Buhârî, **Sahih**, Şehadât, 9, (No: 2652); Müslim, **Sahih**, Fadâilü's-Sahâbe, 210, (2533).

¹¹⁴ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s. 45. (Kitabın muhakkiki Amr Abdülmün'im Selim “senedi hasendir.” demiştir.)

عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: "مَا أَحَدَثَ قَوْمٌ بِدْعَةً فِي دِينِهِمْ إِلَّا نَزَعَ اللَّهُ مِنْ سُنَّتِهِمْ مِثْلَهَا ثُمَّ لَمْ يُعِدْهَا إِلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ."

Hassan b. Atıyye el-Muhâribî (ö.130/748) şöyle söylemiştir: "Bir kavim dinde bir bid'at çıkarırsa Allah Teâlâ o bid'atın benzeri bir sünneti kaldırır ve bu sünneti kıyamet gününe kadar onlara geri döndürmez."¹¹⁵

عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: "صَاحِبُ الْبِدْعَةِ لَا يَزِدَادُ اجْتِهَادًا، صَيِّمًا وَصَلَاةً، إِلَّا أَزْدَادَ مِنَ اللَّهِ بُعْدًا."

Hasan el-Basrî (ö.110/728) şöyle söylemiştir: "Bid'atçının içtihadıyla arttırdığı her oruç ve namaz onun ancak Allah Teâlâ'dan uzaklığını artırır."¹¹⁶

Burada zikredilen ifadelerden anlaşıldığı gibi; dinde aslî bir dayanağı olmayan, dinden sayılarak ortaya konulan fiiller bid'at sayılmış ve reddedilmiştir. İslam dînî eksiksiz bir şekilde gönderilmiştir. Hasan bin Atıyye'nin kavlinden de anlaşılabacağı üzere dinde aslı olmayan bir ameli ona eklemek aynı zamanda Rasûlullah'tan (s.a.v) ulaşan sahih bir sünneti ortadan kaldırmaya sebep olmaktır. Yukarıda zikredilen hadislerden de anlaşılabacağı gibi, İslam dininde, tevkîfi olarak belirlenen ve içtihadla mahal olmayan alanlarda esas olan tâbi olmaktır. Kişinin bu alanlara müdahale edip eklemeler yapması yasaklanmıştır.

1.6. BİD'ATÇININ ŞER'Î DURUMU

Bid'atçı; bid'atın geniş kapsamlı tanımına göre bid'at-ı seyyie işleyen kimse, dar kapsamlı tanımına göre ise bid'at işleyen kimsedir. Bid'atçının, dîne onda olmayan bir şey eklemesi sebebiyle yerilmiş bir şey yaptığı son derece açıktır.

Şâtîbî, bid'atçının günahkâr olduğunu, bid'atın çeşidine göre işlediği günahın büyüklüğünün değişiklik arz ettiğini söylemiştir. Bid'atçının içtihat iddiasında bulunan yahut mukallid bir kimse olmasına, bid'atı aleni yahut gizli işlemesine,

¹¹⁵ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s. 80, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, **Sünen**, Daru'l-Mugnî li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000, Mukaddime, 16, (99).

¹¹⁶ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s.62, (Muhakkik Amr Abdülmün'im Selim senedinin sahih olduğunu söylemiştir.).

bid'atın itikadî yahut amelî konularda olmasına, hakikî bid'at yahut izâfî bid'at oluşuna ve bid'atında ısrarcı olup olmamasına göre günahının büyüklüğünün de değiştiğini dile getirmiştir.¹¹⁷

Bid'atçının içtihat iddiasında bulunan bir kimse olması veya mukallid¹¹⁸ olması meselesinde; içtihat iddiasında bulunan, dinde bir şey ihdas etmiş olması sebebiyle hadiste¹¹⁹ bildirildiği gibi kendi günahıyla beraber kendisine uyanların günahını da yüklenir, kendisine uyanların günahından da bir şey eksilmez. Mukallid kimse ise bu bid'atı icat eden kimse değildir, ona yalnızca kendi günahı yüklenir. Bu ikisi arasında günahın büyüklüğü noktasında fark olması tabiidir. Bid'atı açıktan işleyenle gizli işleyene gelince; gizli işleyen kimse kendisiyle sınırlı tutar, bunun yayılmasına neden olmaz. Bid'atı açıktan işleyen kimse ise bu bid'atın görülmesine, öğrenilmesine belki örnek alınmasına sebep olur. Böylelikle bu bid'atı kendisinden örnek alarak işleyen kimselerin günahından da yüklenmiş olur. Bid'atçının bid'atına davet edip etmemesi de bunlar gibi değerlendirilir.¹²⁰ Burada bid'atçının kusurunun derecesi; başkalarını etkilemesi, bid'atı icat etmesi ve yaymasına göredir.

Bid'atın bid'at olduğunun kolaylıkla anlaşılıp anlaşılamayacağı bir cihet de vardır. Bid'atın hakikî bid'at ve izâfî bid'at olması meselesinde, hakikî bid'atın bid'at olduğu açıktır, işleyen kişinin bu durumu anlaması zor değildir. Onda sünnete net olarak muhalefet vardır. Kaderi inkâr etmek, mevzû yahut çok zayıf rivâyetlere dayanarak ibadet ihdas etmek vb. meseleler hakikî bid'ata örnek olarak verilebilir. İzâfî bid'at ise bir yönüyle sünnete benzediği halde aslında bid'attır. Bu bid'at çeşidinde bir şüphe vardır ve diğeri kadar açık muhalefet yoktur. Şâtıbî bu ikisi arasında da günah bakımından fark olduğunu dile getirmiştir.¹²¹ Buradan anlaşıldığı üzere hakikî bid'atı işleyen, hakikati karşısına almak suretiyle kendi görüşünde bir taassup içerisindedir. İzâfî bid'atı işleyende ise sünnete benzeyen bir yönü olması

¹¹⁷ Şâtıbî, **İ'tisam**, I, 177.

¹¹⁸ Mukallid, Bir âlimin görüşünü delilsiz kabul etmek anlamında fıkıh usûlü terimidir. Bkz. Kya, Eyüp Sabri, "Taklid", **DİA**, XXXIX, 461

¹¹⁹ Müslim, **Sahih**, Zekât, 20, (No: 1017); Nesaî, **Sünen**, Zekât, 66 (No: 2346)

¹²⁰ Şâtıbî, **İ'tisâm**, I, 177-178.

¹²¹ Şâtıbî, **İ'tisâm**, I, 180.

itibariyle hakikati gözünden kaçırmış olma ihtimali vardır. Ancak bununla birlikte kişi, dinini ilgilendiren konularda gerekli hassasiyeti göstermekle yükümlüdür.

Şâtıbî'nin bid'atçının durumuyla ilgili yaptığı bu ayrıma göre; bid'atın bilinçli yahut cehaletten işlenmesi, bid'atı işleyeninin onun toplumda yayılmasına sebep olup olmaması ve bid'atın itikatta yahut amelde bid'at olmasının kişinin sorumluluğu ve yüklendiği günahla değişiklik meydana getireceği anlaşılmaktadır. Ancak bid'atın reddedilen ve zemmedilen bir davranış olduğundan yola çıkılacak olursa her bid'attan uzak durmak gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şâtıbî bu ayrımları zikrettikten sonra bir hakikati daha dile getirmiştir. Bid'atın küçük günah sayılan amellerden olanlarıyla büyük günahlardan olanları arasında fark vardır ancak küçük günahlar ısrar edilmekle ve aleni olarak yapılmakla büyür. Esasen bid'atla amel etmeyi âdet haline getiren bir kimsenin bu bid'atında ısrar etmemesi durumu çok nadir görülmektedir.¹²²

1.7. BİD'ATLARIN ÇIKIŞ SEBEPLERİ VE ONLARDAN KORUNMA YOLLARI

1.7.1. Bid'atların Ortaya Çıkma Sebepleri

Bid'atların ortaya çıkmasının ve yaygınlaşmasının pek çok sebebi vardır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır:

a. Nefsî arzulara (hevaya) tâbi olmak: Bid'at ehl-i hevâ ehli olarak bilinir. Çünkü görüşlerini şer'î nasrlara denk tutarlar. Hevâ ve heveslerini asıl, şer'î nasrları ise o görüşlerini teyit eden birer destek olarak görürler. Önce ibadet olarak addettikleri, hevâlarına hoş gelen fiilleri ortaya koyarlar sonra dinden ve bazı âlimlerin sözlerinden kendilerine deliller ararlar. Eğer bu deliller savunduklarına muhalifse, onları tevil ve tahrif ederek hakikî anlamlarından çıkarırlar.¹²³ Maddî bir kazanç elde etmek, bir makam elde etmek, taassupla bağlı olduğu görüşünü desteklemek gibi sebeplerle dinde olmayan uygulamaları varmış gibi göstermek bu gruba örnek olarak verilebilir.

Hevâ ve hevesine uyarak bid'at ihdas eden kimselere örnek olarak; kendi görüş ve kıstaslarını ve modern çağın getirdiği algıyı hadisleri reddetmekte ölçü olarak

¹²² Şâtıbî, *İ'tisâm*, I, 181.

¹²³ Gâmidî, *Hakikatü'l-Bid'a*, II, 173-175.

kullananlar da verilebilir. Bu kimseler neredeyse tevâtür seviyesine ulaşmış meşhur hadisleri dahî reddetmişlerdir. Şefaât, havz, mîzan ve kabir azabıyla ilgili meşhur hadisleri reddetmeleri bu konuya örneklik teşkil eder. Günümüzde heva ve hevesine uyarak konuşanlar artmış, dinin kaynaklarına dayanmayan şahsi görüşler İslam adına takdim edilir olmuştur.¹²⁴ Doğru olan yöntem ise dîne taalluk eden bir konuyla ilgili önce şer’î delilin zikredilmesi, sonra hevâyı işin içine katmadan bu delillerle hükmedilmesidir.

b. Bid’atların yayılma sebepleri arasında bid’at ehlinin, “büyük” olarak addettikleri kimselerin yoluna sorgusuz sualsiz, taassupla ittiba etmeleri de vardır. İslam dini, günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaştığında şüphe bulunmayan naslara dayanan bir dindir. Bu nasları bir kenara bırakıp “Büyüklerimizden böyle öğrendik” tavrıyla hareket etmek kişinin bid’ata düşmesinde etkili faktörler arasındadır.

c. Bid’atın ortaya çıkış sebeplerinden biri de halk arasında dinden kabul edilerek yayılmış örf ve adetlere uymaktır. Bir fiilin ibadet görünümüyle insanlar arasında yayılmış, âdet haline gelmiş olması onu dinden bir fiil yapmaz.

d. Günümüzde dini ilimler alanında yetişmiş ilim adamı sayısının fazla olmaması da bu noktadaki önemli sorunlar arasındadır.¹²⁵ Aynı şekilde âlimlerin bid’atlar karşısında sessiz kalmaları bid’atların yayılmasındaki en büyük etkenlerdendir. Toplumun, bilgi eksikliği ve cehaletten dolayı bid’atları hayatına geçirmiş olması belki mazur görülebilir ancak ilmi insanlara ulaştırmakla mesul ilim ehli ve davetçilerin bu konuda sessiz kalması mazur görülemez. Çünkü bu davranış bid’atların yerleşip kökleşmesine sebebiyet verir. İlim ehlinin bid’atlar karşısında sessiz kalması, toplumun işlenen bid’atları doğru kabul etmesine ve yaptıkları yanlış davranıştan dahî hayır ummasına sebebiyet verir.

¹²⁴ Uraler, Aynur, **Sünnete Uymanın Önündeki Engeller**, İstanbul, 2017, İFAV Yayınları, 3.bs., s. 25.

¹²⁵ Uraler, **a.g.e.**, s. 25.

1.7.2. Bid’attan Korunma Yolları

Hayatın birçok alanında sünnetin unutulmaya yüz tuttuğu ve bid’atların yaygınlaştığı bir dönemde, bid’attan korunma yollarının aranmasının gerekliliği açıktır. İslam’ın asıllarını bilmemek ve bilhassa sünnetten uzaklaşmak sebebiyle ortaya çıkan bid’attan korunmanın en etkili yolu yine o asıllara dönmekten geçer.

Dolayısıyla Kur’ân ve sünnete sımsıkı sarılmak, onları hayata tatbik etmek ve insanlar arasında yayma gayretinde bulunmak bid’attan korunma yollarının en önemlilerindendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın.”*¹²⁶ Sünnete tâbî olmayı emreden şu hadis de konunun önemini vurgulamaktadır: *“O halde benim sünnetimi ve benden sonraki, doğru yolu bulmuş râşid halifelerin sünnetini alın ve onlara azı dişlerinizle ısırırcasına sımsıkı sarılın. Sonradan çıkarılan (dinde aslı olmayan) yeniliklerden sakının. Çünkü (dinde) sonradan çıkarılan her yenilik, bid’attır. Her bid’at, dalâlettir (sapıklıktır).”*¹²⁷

Eğer sünnet bilinir ve toplumda yaygınlaşmaya başlarsa insanlar uyguladıkları bid’atların İslam’ın ruhuna aykırı olduğunu görürler. Bu yolla, sünneti hayatına geçirenlerin sayısı arttıkça bid’at ihdas edenler toplumda yalnız kalacak, bid’atı yaymadaki cesaretleri kırılacak ve onlarla mücadele etmek kolaylaşacaktır. Ancak sünnet hayatlardan uzaklaşırsa hiçbir boşluğu kabul etmeyen insan fıtratı, bu boş bırakılan önemli alanın yerini bir şekilde aslı olmayan şeylerle dolduracaktır.¹²⁸

¹²⁶ Âl-i İmran, 3/103

¹²⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 28/373 (No: 17144); (Şuayb el-Arnaût hadisin “sahih” olduğunu söylemiştir.) İbn Mace, **Sünen**, Mukaddime, 6 (No: 42, 43).

¹²⁸ Tüveycirî, **el-Bid’a el-Havliyye**, s. 80-83.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMELÎ BİD'ATLAR

Birinci bölümde bid'ata dair bazı kriterler zikredilerek bid'at kavramı usûle dayalı bir zemin üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise birinci bölümde ele alınan teorik çerçevenin, pratik halini gösteren örneklerle zenginleştirilmesi hedeflenmektedir.

2.1. BİD'AT OLDUĞUNDA İTTİFAK EDİLEN UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER

Bu bölümde âlimler arasında bid'at olduğu ittifakla kabul edilen bazı uygulamalar ele alınacak, âlimlerin bu ittifakları, bid'at kavramının mahiyetinin zihinlerde daha net yerleşmesine katkı sağlayacaktır.

2.1.1. Bayram Namazı Hutbesinin Namaz Öncesine Alınması

Bilindiği üzere bayram namazı hutbesi, cuma namazı hutbesinden farklı olarak namaz sonrasında irat edilmektedir. Ancak bayram namazı hutbesini, çeşitli sebepler öne sürerek namazdan önceye alma teşebbüsünde bulunanlar olmuştur. Buna sebep olarak, insanların namaz sonrası hutbeyi dinlemeden dağılıyor olmaları gösterilmiş ve bu uygulamanın, cemaatin hutbeyi dinlemesine vesile olacak bir maslahat olduğu öne sürülmüştür. Şâtıbî, öne sürülen bu sebebin hutbenin namazdan önceye alınması için geçerli bir sebep olarak kabul edilemeyeceğini zira ilk üç nesilde de (sahabe, tabiîn, tebei tâbiîn) cemaatin namaz sonrasında dağılma ihtimalinin mevcut olduğu ve uygulanmasına hiçbir engel bulunmadığı halde onlar tarafından böyle bir uygulamanın gerçekleştirilmediğini söyler.¹²⁹

Hutbenin, namazdan önce okunması meşrû bir amel olsaydı bu bizzat Rasûlullah (s.a.v.) tarafından beyan edilirdi. Zira hutbe ve namazın keyfiyeti tevkîfidir¹³⁰ ve yalnız Allah Teâla tarafından belirlenebilir, Rasûlü tarafından beyan edilir. Teabbüdî (illetinin akılla anlaşılması mümkün olmayan) bir amelin uygulanması için, gerekli zemin oluşmuş ve o ameli işlemeye engel bir durum söz

¹²⁹ Şâtıbî, **İ'tisam**, II, 25

¹³⁰ Halid Avad b. Tarş, **Muhtasaru kitabi tahkiki'l-bid'a**, Kuveyt, Dâru'z-Ziyâ', 2017, s. 207

konusu olmadığı halde Rasûlullah (s.a.v.) bu fiili terk etmişse birinci bölümde de belirtildiği gibi bu amelin işlenmesi bid'attır.¹³¹

Müslim'in *Sahih*'inde geçen bir hadiste İbn Abbas (r.a.) şöyle söylemiştir: *"Ramazan Bayramı namazında Nebiyyullah (s.a.v.), Ebûbekir (r.a.), Ömer (r.a.) ve Osman (r.a.) ile bulundum. Her biri namazı hutbeden önce kılar sonra hutbe irat ederlerdi."*¹³² Hadisten de anlaşılacağı gibi, bayram namazının hutbesinin namaz sonrasında irat edildiği Rasûlullah'ın (s.a.v.) ameliyle ve hulefâ-i râşidîn'den olan sahabelerin de bu ameli böylece devam ettirmeleriyle sabit olmuştur.

Zikri geçen, hutbeyi öne alma fiili, ilk defa siyasi sebeplerle Mervan b. Hakem (ö. 65/685) tarafından uygulanmak istenmiştir. Bu uygulama buna şâhit olan sahabe-i kiram tarafından reddedilmiş ve bid'at olarak kabul edilmiştir.¹³³

Kâdî İyâz, bayram namazının hutbeden önce olması gerektiğiyle ilgili imamlar arasında bir ihtilaf olmadığını, Allah Rasûlü (s.a.v.) ve ondan sonra gelen râşit halîfelerin fiillerinin yukarıda zikredildiği şekilde olduğunu bildirmiştir ve son zamanlarda Hz. Osman'ın (r.a.) bazı kimselerin namaza yetişememeleri gerekçesiyle hutbeyi namazın önüne aldığına dair rivayetin de doğru olmadığını bildirmiştir.¹³⁴

2.1.2. Bayram, Teravih, İstiska' Namazları Öncesinde Ezan ve Kâmet Okunması

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bayram, teravih ve istiska' namazları gibi farz olmayan namazlar öncesinde ezan yahut kâmet okuduğuna ya da okunmasını emrettiğine dair bir uygulama bilinmemektedir. Bilakis sahabe-i kiram'dan rivayet olunan haberlerde Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bayram namazlarında ezan ve kâmet okunmadığı bildirilmektedir.¹³⁵ Şâtıbî'nin *İ'tisam* adlı eserinde İbn Habîb'den nakille bu

¹³¹ Bkz. s. 26-27.

¹³² Müslim, *Sahih*, İdeyn,1, (No: 884)

¹³³ Halid Avad, *Muhtasarı kitabı tahkîki'l-bid'a*, s.207

¹³⁴ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 2013, Işık Yayınları, III,1886

¹³⁵ Buhârî, *Sahih*, İdeyn,7, (No: 959); Müslim, *Sahih*, İdeyn,6, (No: 886)

uygulamaları ilk olarak Hişam'ın (ö.125/743) ve Mervan (ö.132/750) gerçekleştirdikleri bildirilmiştir.¹³⁶

Bayram namazından önce ezan okunmasının bid'at olduğu görüşüne şu gerekçeyle itiraz edenler olmuştur: “Bayram namazı için ezan okunması; Hz. Osman'ın (r.a.) cuma günü insanlara ‘namazı duyurmak için’ Medine çarşısı içindeki Zevra denilen yerde tekrardan ezan okutması gibidir. Hz. Osman'ın (r.a.) Zevra’da ezan okutmasındaki illet (insanlara namazı duyurmak), bayram namazı için de söz konusudur. Bu uygulamada sünnete aykırı bir durum yoktur. Hişam'ın bayram namazında ezan okutmasına sebep olan husus, kalabalıktan ötürü ezanın duyulmaması, daha önceki nesiller için söz konusu değildi. Aynı şekilde kalabalık dolayısıyla bayram namazına ne zaman başlanacağını bilinememesi ihtimaline karşı, namazdan önce kâmet getirilmesi gerekli bir uygulamadır.”¹³⁷ Öne sürülen bu gerekçeyi Şâtıbî üç başlık altında cevaplamıştır:

- a) İnsanların kalabalık olması durumu Allah Rasûlü (s.a.v.) ve ondan sonra gelen halifeler döneminde de söz konusuydu. Hal böyleyken o dönemde bayram namazı öncesinde ezan okunması için illet kabul edilmeyen bir durum daha sonraki dönemlerde de illet sayılmaz.
- b) Bu uygulama, aslen hutbenin bayram namazının önüne çekilmesi ihdâsına dayanır. Bunun aslı sünnette olmadığı gibi buna dayandırılarak uygulanan bayram namazı öncesi ezan ve kâmet okunması da aslı olmayan bir uygulamadır.
- c) Farz olmayan namazlar için ezan okunması ve kâmet getirilmesi meşrû kılınmamıştır. Zevra’da okutulan ezan, farz olan cuma namazı içindir. Bu sebeple farz olmayan bir ibadeti farz olana kıyas ederek ortaya yeni bir hüküm koymak câiz olmaz.¹³⁸

Bu uygulama, birinci bölümde zikredilen kriterler üzerinden değerlendirilecek olursa: Hişam döneminde bayram namazı için ezan okuma uygulamasına dair ileri

¹³⁶ Şâtıbî, **İ'tisam**, II, 24.

¹³⁷ a.g.e., II, 25.

¹³⁸ a.g.e., II, 25.

sürülen sebep, Rasûlullah (s.a.v.) ve hulefâ-i râşidîn zamanında da mevcut olmasına ve buna engel teşkil edecek hiçbir mâni bulunmamasına rağmen onlar bayram namazı öncesinde ezan ve kâmet okutmamışlardır. Hal böyleyken daha sonra gelen nesillerde bunu uygulamaya koymak dinde bid'at ihdas etmek olur.

2.1.3. Regâib Namazı

Regâib namazı; mevzû hadislere dayandırılan ve Recep ayının ilk cuma gecesinde akşam ve yatsı arasında kılınmasının faziletli olduğu iddia edilen bir namazdır. Halk arasında oldukça yaygınlık kazanan bu namaz âlimlerin ittifakıyla bid'at olarak kabul edilmiştir.

Nevevî *Mecmû'* adlı kitabında, Recep ayının ilk cuma gecesi akşamla yatsı arasında kılınan on iki rekâtlık Regâib namazının ve Şaban ayının on beşinci gecesi kılınan yüz rekâtlık namazın âlimler tarafından bid'at olarak kabul edildiğini söylemiştir. Bu iki namazın *Kûtü'l-kulûb* ve *İhyâu ulûmi'd-dîn* gibi meşhur eserlerde zikredilmesinin kişiyi aldatmaması gerektiğini, bu kitaplarda zikredilen hadisin ve bu konuyla alakalı vârit olan bütün rivayetlerin bâtil olduğunu dile getirmiş ve bu namazların müstehap olduğunu söyleyenlerin kavillerine itibar etmemek gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁹

İbn Receb el-Hanbelî de Recep ayına mahsus hiçbir namazın sahih kaynaklarda yer almadığını, Regâib namazının faziletiyle ilgili rivayet edilen hadislerin batıl ve uydurma olduğunu bildirmiştir. Bu namazın âlimlerin çoğunluğuna göre bid'at olduğunu zikrederek, bu âlimler arasında Ebû İsmail el-Ensârî el-Herevî (ö.481/1089), Ebûbekir b. Sem'ânî (ö.489/1096), Ebû Fadl b. Nâsır (ö.550/1155), Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö.597/1201) ve daha birçoklarının olduğunu söylemiştir. İbn Receb; bu namaz ilk olarak hicri IV. asırda ihdas edildiği için mütekaddimun ulemânın bu konuyla ilgili zikrettiği hiçbir görüş olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁰

Regâib namazı gibi uygulamaların toplumdaki yansımalarına bakıldığında görülen; belki farz namazlarını dahî kılmayan kimselerin bu uygulamalara iltifat

¹³⁹ Nevevî, *Mecmû'*, IV, 56.

¹⁴⁰ İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî, *Letâifü'l-meârif fi-mâ li'l-mevâsim mine'l-vezâif*, 2.b., Kahire, Dâru's-Selâm, 2004, s. 213.

ediyor olmasıdır. Bu gibi, aslı sünnette olmayan uygulamalarda insanları cezbeden mistik bir yön, ibadeti asıl halinden farklı kılan bir tekellüf mevcuttur. Sünnette tavsiye edilen ise az da olsa devamlı ibadet etmektir. Bu şekilde tekellüf içeren fiiller; insanları o anlık harekete geçiren, hayatlarına bir terakkî sağlamayan uygulamalardır. İbadetin, tavsiye edildiği gibi az da olsa devamlı olması ise kişinin imanını güçlendirir ve ahlakını güzelleştirir.

Ebû Şâme (ö.665/1267) de bu namazın dinde bir aslı olmadığını dile getirmektedir. Bu doğrultuda; sahabe, tâbiîn ve tebei tâbiîn dönemlerinde birçok âlimin görüş beyan ettiğini ve kitaplar telif ettiğini; onların Rasûlullah'tan (s.a.v.) duydukları/gördükleri bir bilgiyi ulaştırmakta ne kadar gayretli olduklarının bilindiğini ve buna rağmen bu dönem âlimlerinden bu namazın faziletine dair hiçbir bilgi aktarılmadığını da söylemektedir.¹⁴¹

Hakkında müstakil bir delil bulunmasa da Regâib namazının, nâfile namaz kılmanın müstehap olduğunu bildiren delillerin altında zikredilebileceğini ve bu namazı kılmanın faziletli olduğunu söyleyenler olmuştur. Ebu Şâme bu iddiaları aklı ve naklî delillerle cevaplamıştır. Bu cevapları şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Rasûlullah (s.a.v.) orucu cumaya tahsis etmenin ve cuma gecesine diğer günlerden farklı ibadet tahsis etmenin câiz olmadığını şu hadisle bildirmiştir: "Geceler arasında sadece cuma gecesini namaz kılmaya ayırmayınız. Günler arasında da cuma gününü oruç tutmaya tahsis etmeyiniz. Ancak, sizden birinizin tutmakta olduğu oruç cumaya rastlarsa bunda bir sakınca yoktur."¹⁴² Regâib gecesini anılan gece Recep ayının ilk cuma gecesini olduğundan, bu geceye de herhangi bir ibadet tahsis etmek bu hadisla menedilmiş olur. Buna göre bu geceye Regâib adı altında bir namaz tahsis etmek caiz değil, bid'attir. Şeriatın tahsis etmediği bir zaman dilimini ibadete tahsis etmek caiz olmaz. Âşûrâ ve Arefe günü oruçları, Ramazan umresi ve gece namazında olduğu gibi vakitleri ibadete tahsis etmek Allah Teâlâ'ya aittir.¹⁴³

¹⁴¹ Ebu Şâme, **el-Bâis**, s.153.

¹⁴² Müslim, **Sahih**, Sıyâm, 148, (No: 1144).

¹⁴³ Ebu Şâme, **el-Bâis**, s.155-166.

b. Bu namaz, Rasûlullah (s.a.v.) adına uydurulmuş bir hadis üzerinden meşrû gösterilmeye çalışılmıştır. Bu ise Allah Rasûlü (s.a.v.) üzerine atılmış bir iftiradır. Aynı zamanda bu namazı kılanlara Allah Teâlâ'nın vereceği mükafatlardan bahsedilmesi, Allah adına yalan uydurmaktır.¹⁴⁴

c. Bu namazın, şekli bakımından da sünnet namazlardan farklı birçok yönü vardır.¹⁴⁵

Tezimizin birinci bölümünde de ortaya konulduğu üzere bir ibadete insanlar tarafından şekil, adet, mekân, zaman tahsis edilmesi câiz değildir. Âlimlerin bu namazın bid'at oluşuyla ilgili ortak kanaati bu kâideyi tekit etmektedir.

Regâib namazı hakkında, âlimler arasından İbn Salâh (ö.643/1245) aykırı bir görüş beyan etmiş, bu namazın nâfile namazların faziletiyle ilgili delillerin altında zikredileceğini, bu namazı kılmamanın bid'at olmadığını beyan etmiştir. İzzeddin bin Abdüsselam İbn Salâh'ın bu görüşüne *el-Müsâcele'tü'l-ilmîyye* adlı eserde sağlam bir reddiye de bulunmuştur.¹⁴⁶

Âlimlerin ittifakla bid'at kabul ettikleri bu namazdan sevap ummak, bunu ısrarla uygulamaya devam etmek İslam dininin tasvip etmediği hatta merdud kabul ettiği bir davranıştır. Kur'ân-ı Kerim'de dinin tamamlandığı bildirilmiş; kullara, dine bir şey ekleme hususunda yetki verilmemiştir.

2.1.4. Berat Gecesi Namazı

Berat gecesi namazı olarak bilinen bu namaz; Şaban ayının on beşinci gecesinde, her rekatında bir fâtiha on ihlâs sûresi okunarak yüz rekat olarak kılınan, sonradan ihdas edilmiş bir namazdır.

Ebubekir et-Turtûşî (ö. 520/1126) bu namazın; Beytü'l-Makdis'te daha önceleri bilinmediğini nakletmiştir, ilk olarak hicri 448 yılında Nablus'tan Beytü'l-Makdis'e gelen güzel sesli bir adam tarafından Mescid-i Aksa'da kılındığını ve daha

¹⁴⁴ Ebu Şâme, *el-Bâis*, s.174.

¹⁴⁵ Ebu Şâme, *el-Bâis*, s.186.

¹⁴⁶ bkz. *Müsâcele 'İlmîyye beyne'l-imâmeyni'l-celîleyn İzziddin b. Abdisselâm ve'bni's-Salâh havle salâti'r-regâibi'l-mübtedea*, thk. M. Nasiruddin el-Elbanî ve Muhammed Züheyr Şâviş, el-Mektebü'l-İslâmî, 1405

sonra insanlar arasında yayıldığını bildirmiştir. Turtûşî, daha sonra bu namazın insanlar arasında sünnetmiş gibi yerleştiğini ve günümüze kadar geldiğini söylemiştir.¹⁴⁷

Tıpkı Regâib namazı gibi bu namaz da muteber bir asla değil, Rasûlullah (s.a.v.) adına uydurulan mevzû hadislerle dayandırılır. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî de Berat gecesinde kılınan namazın faziletiyle ilgili rivayetin mevzû olduğunu bildirmiştir. Dinde meşrû olmayan bu namazı kılanların birçoğunun güçsüz düşüklerini ve sabah namazını kılmaya dahî takat yetiremediklerini belirtmiştir.¹⁴⁸ Aynı şekilde İbn Kayyım el-Cevziyye de bu konuda vârid olan rivayetlerin mevzû olduğunu bildirmiştir.¹⁴⁹

Dînî hükümlere taalluk eden hiçbir uygulama için mevzû hadislerin esas alınmayacağı ilim ehli tarafından üzerinde ittifak edilen bir hakikattir. Ebû Şâme bu konudaki mahzurlu düşüncelerden birinin; sünnette belirlenenden farklı şekilde kılınan ve bir geceye tahsis edilen, dine sonradan eklenmiş bir namazdan sevap umma düşüncesi olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda bu namazı; bayram, cuma, teravih namazları gibi İslam'ın şiarlarından biri kılmanın ve buna farz namaz gibi ihtimam göstermenin de mahzurlu olduğunu dile getirmiştir. Ona göre bu gecede kandiller yakmak, çeşitli süslemeler yaparak İslam'ın iki bayramına ihtimam gösterir gibi bir tavır sergilemek de mahzurlu davranışlar arasındadır.¹⁵⁰

Birinci bölümde belirtildiği ve Berat ve Regâib namazı örneklerinden de anlaşıldığı üzere; bir ibadete adet, şekil gibi belli vasıflar tahsis etmek ve onu belli bir güne has kılmak, dinin bir parçası gibi görmek bid'attır.

Şaban ayının on beşinci gecesinin faziletiyle ilgili vârid olan bir kısmı “zayıf”, bir kısmı “hasen” derecesinde rivayetler mevcuttur. Bu gecenin faziletine dair makbul rivâyetleri, bu geceye has kılınarak eda edilen “berat namazı” ile ilgili aslı sünnette

¹⁴⁷ Turtûşî, **el-Havâdis ve'l-Bida'** s. 266-267.

¹⁴⁸ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, **Kitabu'l-mevzûât**, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1966, II, 129.

¹⁴⁹ Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, **el-Menarü'l-münif fi's-sahih ve'z-zaîf**, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, thk. Abdulfettah Ebu Gudde, Halep, 1970, s.98-99.

¹⁵⁰ Ebu Şâme, **el-Bais**, s.132.

olmayan rivayetlerden ayrı değerlendirmek icap eder. Bu konuyla ilgili de âlimler arasında ihtilaf mevcuttur. Bu ihtilaf, ilgili bölümde zikredilecektir.

2.1.5. Safer Ayı Bid'at Uygulamaları

Safer ayı hicri ayların ikincisi olup cahiliye devrinde uğursuz addedilmiş bir aydır. Cahiliye devrinde, bu ayda umre yapmak büyük günahlardan sayılırdı ve yapılan evliliklerin uzun sürmeyeceği, başlanılan işlerin yarım kalacağı gibi batıl inançlar mevcuttu.¹⁵¹

Günümüzde ise; Safer ayında gökten yağmur yağar gibi belalar yağdığı inancı yaygındır ve meydana geleceğine inanılan belalardan korunmak için çeşitli ibadetler ve duâlar ihdas edilmiştir. Örneğin; halının altına bir miktar para koyup Safer ayı boyunca orada tuttuktan sonra bu ayın son çarşambasında bu parayı infak etmek; halk arasında yaygın olan, şer'î bir asla dayanmayan bid'atlar arasındadır.

Bir nesneye, bir vakte yahut herhangi bir varlığa uğursuzluk atfetmek İslam'da yasaklanmıştır. Zira bu durum İslâm'ın tevhid inancına aykırı bir telakkidir. İslam dini hayrın da şerrin de Allah'tan olduğunu vurgular. Allah Teâlâ âyet-i kerimede: *"Allah sana bir sıkıntı verirse, onu O'ndan başkası gideremez. Senin için bir hayır dilerse, O'nun nimetini kimse engelleyemez,"*¹⁵² buyurmaktadır. Bu konuya delil teşkil edecek başka bir ayet ise şöyledir: *"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim Mevla'mızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."*¹⁵³ Görüldüğü üzere âyet-i kerimeler, varlıkların Allah Teâlâ'nın dilemesinden bağımsız olarak kişiye fayda yahut zarar getireceği inancını reddetmekte, hayrın da şerrin de ancak Allah'ın dilemesiyle vukû bulacağını bildirmektedir. İşte bu doğrultuda İslam, uğursuzluk inancının karşısına tevhidi ve tevekkülü koymaktadır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu konuya işaret eden hadisleri mevcuttur.¹⁵⁴

¹⁵¹ Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Safer", **DİA**, XXXV, 451.

¹⁵² Yunus, 10/107.

¹⁵³ Tevbe, 9/51.

¹⁵⁴ Tirmizî, **Sünen**, Siyer, 47, (No: 1614); Ebû Dâvud, **Sünen**, 24, (No: 3910); İbn Mace, **Sünen**, Tıp, 43, (No: 3538).

*“Görmedin mi; göklerde olanlar, yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün canlılar ve insanların pek çoğu O’na secde etmektedir.”*¹⁵⁵ âyet-i kerimesi üzerinde düşünüldüğünde konuya başka bir açıdan da yaklaşmak mümkün olur. Âyet-i kerime; güneş, ay ve diğer gök cisimlerinin Allah Teâlâ’nın tahakkümü altında olduğunu bildirmektedir, o halde O’nun emri altındaki bu gök cisimlerinin hareketiyle meydana gelen zaman dilimlerinin uğursuzluğuna inanmak, bâtil bir inançtır.¹⁵⁶ Bu konuyu Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) oğlu İbrahim’in vefatına yakın zamanlı olarak gerçekleşen şu hadiseyle de delillendirmek mümkündür; hicri 10 (m. 632) yılında, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) oğlu İbrahim’in vefat ettiği günde, güneş tutulması hadisesi gerçekleşmiştir. Bazı kimseler bu iki olay arasında irtibat kurmuş, Rasûlullah’ın (s.a.v.) oğlunun vefatını güneş tutulmasına sebep olarak görmüşlerdir. Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine şöyle buyurmuştur: *“Ay ve güneş Allah’ın varlığını ve kudretini gösteren alametlerdir. Bunlar hiç kimsenin ölümünden veya yaşamasından/doğmasından dolayı tutulmazlar.”*¹⁵⁷ Belli bir zamana yahut olaya uğursuzluk atfetmenin bâtil kabul edildiği bu hadîs-i şeriften de anlaşılmaktadır.

Ehli sünnet hadis kaynaklarında Safer ayının uğursuzluğuna, bela ve musibet ayı olduğuna işaret edecek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bunun aksine Safer ayını uğursuz kabul etmenin cahiliye adetlerinden olduğuna işaret eden, bu ayda uğursuzluğun bulunmadığını bildiren sahih rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden bir tanesi şöyledir: *“(Hastalığın) sirayeti yoktur, uğursuzluk yoktur, Safer’de ve baykuştta (uğursuzluk) yoktur.”*¹⁵⁸ Hadisin “Safer’de (uğursuzluk) yoktur” olarak tercüme edilen bölümü hakkında âlimlerin muhtelif yorumları olmuştur. Bu yorumlardan biri, hadîs-i şerifte geçen Safer kelimesinin cahiliye devrinde kendisine uğursuzluk atfedilen Safer ayına işaret ettiği ve bu hadisile, Safer ayına uğursuzluk atfedilmesinin yasaklandığı yönündedir.¹⁵⁹

¹⁵⁵ el-Hacc, 22/18.

¹⁵⁶ Şahyar, Ayşe Esra, “Safer Ayına Dair Uğursuzluk Telâkkisi ve Kaynakları” **Hadis Tetkikleri Dergisi**, XIV/2, s. 106.

¹⁵⁷ Buhârî, **Sahih**, Küsûf, 15, (No: 1060); Müslim, **Sahih**, “Küsûf, 29, (No: 915).

¹⁵⁸ Buhârî, Tıb 19; (No: 5707).

¹⁵⁹ İbn Receb, **Letâîf**, s. 135-136.

İbn Receb el-Hanbelî, Safer ayına yahut onun dışında kalan zaman dilimlerine uğursuzluk atfetmenin mahsurlu bir düşünce şekli olduğunu dile getirir. O, Allah’a itaatle geçirilen her anın kişiye hayır ve bereket getireceğini, Allah’a isyan ve mâsiyetle geçirilen her anın ise kişi için bereketsizlik/uğursuzluk sebebi olduğunu söylemiştir.¹⁶⁰

Uğursuzluk düşüncesinden sıyrılmanın yöntemini de yine Rasûlullah’ın (s.a.v.) hadisleri vesilesiyle öğrenmekteyiz. Bu konuyla ilgili nakledilen şu hadis bunlardan biridir: Abdullah b. Amr şöyle söylemiştir: “*Rasûlullah (s.a.v.); ‘Uğursuzluk düşüncesi bir kimseyi işinden alıkoyarsa o kimse şirk koşturmuştur.’ buyurdu. (Sahabe): ‘Ey Allah’ın Rasulü! Bunun karşılığında ne yapmak gerekir?’ dediler. Rasûlullah (s.a.v.): ‘O kimsenin; ‘Allah’ım! Senin verdiğin hayırdan başka hayır, Senin verdiğin uğurdan başka uğur yoktur. Senden başka ilah yoktur.’ demesi gerekir.’ buyurdu.*”¹⁶¹ Bu konuyla ilgili zikredilen bu ve benzeri hadislerden de anlaşılmaktadır ki kişi Allah’a tevekkül ettiği ve O’ndan hayrı istediği müddetçe hayır ve bereket içerisinde, Allah Teâlâ’nın izni olmadıkça o kimseye herhangi bir şey zarar veremez.

Safer ayının bela ve musibet ayı olduğu içeriği taşıyan rivâyetlerin Şîî kaynaklı olduğu görülmektedir. Bu rivâyetlerden bazıları, Şîa mezhebine mebus olan Abbas b. Muhammed Rızâ el-Kummî’nin (ö.1359/1940) *Mefâtihu’l-cinân* adlı eserinde yer almaktadır. Kummî, bu aydaki “uğursuzluğun” ortadan kalkması için duâ, sadaka ve istiâzeyle meşgul olmak gerektiğini söylemiştir. Kitabında, bu ay içerisinde her gün on defa okunmasını gerekli gördüğü bir duâ zikretmiş ve bu ayın üçüncü gününe özgü iki rekâtlık bir namazdan da bahsetmiştir. Onun aktardığına göre; bu namazın ilk rekâtında Fâtiha’dan sonra Fetih Sûresi, ikinci rekâtında ise Fatiha’dan sonra İhlâs Sûresi okunur. Yüz defa salavât getirilir ve yüz defa ‘Allah’ım Ebû Süfyân’ın ailesine lanet et’ denilir.¹⁶² Bu rivayetin makbul kaynaklarda yeri yoktur.¹⁶³

¹⁶⁰ İbn Receb, **Letâîf**, s. 135-138.

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 623; (Şuayb el-Arnaût hadisin “hasen” derecesinde olduğunu söylemiştir.).

¹⁶² Abbas el-Kummî, **Mefâtihu’l-cinân**, Beyrut, Dâru’l-Adva’, 2014, s.318.

¹⁶³ Şahyar, “Safer Ayına Dair Uğursuzluk Telâkkisi ve Kaynakları”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, s. 110.

Safer ayında tarih boyunca vukû bulan bazı olaylar sebebiyle Şiîler bu ayı uğursuz saymışlardır ve buna kaynaklık eden bazı rivayetler mevcuttur. İlgili rivayet şu şekildedir: “(Hicrî) 37. senede Safer ayının ilk günü Sıffîn Savaşı başlamıştı. 61. senede ise Hz. Hüseyin’in kesik başı Dımaşk’a getirildi. Ben Ümeyye bugünü bayram ilan etti. 121. senede Safer ayının üçüncü günü İmam Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin şehid oldu. 50. senede bu ayın 7. ya da 28. günü Hz. Hasan şehid edildi. Bu ayın 20. günü ise *Erbaîn Günü*’dür. Hz. Hüseyin’in ailesi Şam’dan Medine’ye dönmüştür. Bu ayın 28. günü Rasûlullah (s.a.v.) vefat etmiştir, son günü ise İmam Rıza’nın zehirlenerek öldürüldüğü gündür.”¹⁶⁴ Bu rivayetlerden yola çıkıldığında, cahiliye devrinde Safer ayına yüklenen uğursuzluğun, Şiî kültürde de yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Şiîler bu ayda ineceğine inandıkları belalardan korunmak için okunacak çeşitli duâlar belirleyip, kılınacak bir namaz ihdas etmişlerdir.¹⁶⁵

Günümüzde bu ve benzeri uygulamaların Müslümanların genelinde de yaygınlaştığı görülmektedir. Örneğin; kılınması tavsiye edilen, halk arasında yaygın olup her rekatında okunacak sâreleri belirlenen bu aya mahsus başka namazlar da ihdas edilmiştir. Yukarıda da zikredildiği üzere Safer ayının son çarşambasına tahsis edilen, insanları o gün inecek belalardan koruyacağına inanılan, belirli vasıflardaki sadakanın sünnette yeri olmadığı gibi bu namazların da sünnette yeri yoktur. Bu uygulamalar Safer ayının uğursuzluk ayı olduğu bâtil inancına dayanan bid’at uygulamalardır. İslam dini hemen hemen her vakit ve mekânda sadaka ve benzeri nafîle ibadetlerin yapılmasını meşru’ kılmış, tavsiye etmiştir. Bu ibadetleri bir zamana tahsis edip belli bir şekle sokmak, dine bir ibadet eklemek sayılacaktır.

¹⁶⁴ Kummî, **Mefâtihu’l-cinân**, s.318-320. (Bu uydurma bir hadistir, temel hadis kaynaklarında aslı yoktur.)

¹⁶⁵ Şahyar, **a.g.m.**, 110-112.

2.2. BİD'AT OLUP OLMADIĞI İHTİLAFLI UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER

2.2.1. Arefe Günü *Ta'rîf* Uygulaması

Arefe aslen haccın farzlarından biri olan vakfenin yapıldığı yerin (Arafat) adıdır. Zilhicce ayının dokuzuncu gününde yapılan vakfe burada yapıldığından bugüne Arefe günü denmiştir.¹⁶⁶ Arefe günü İslam dininde senenin en faziletli günlerinden biri kabul edilir. Bugün; diğer günlerde affedilmediği kadar çok sayıda kimsenin cehennemden azat edildiği sahih rivayetlerde bildirilmiştir.¹⁶⁷ O günde tutulan orucun geçmiş ve gelecek birer yılın (küçük) günahlarına keffâret olacağı yine sahih kaynaklarda yer almaktadır.¹⁶⁸

Arefe günü hac görevini ifa edenler için öğlen namazından itibaren Arafat vakfesi başlamış olur. Hacılar Arafat bölgesinde toplanırlar ve burada geçirecekleri vakti duâ, istiğfar ve namaz gibi ibadetlerle geçirirler.¹⁶⁹ Arefe gününde; “Arafat dışında” yerlerde toplanıp; hacıların yaptığı duâ, zikir, tilavet, vaaz gibi amellerle meşgul olup, güneşin batışına kadar bu amelleri sürdürenler vardır. Bu durum ilim ehli tarafından *ta'rîf* olarak isimlendirilir ve meşruiyeti ihtilaflıdır. Âlimlerden bir kısmı, hacıların ameline muvafık olduğu ve Allah'ı zikretme vesilesi olduğu gerekçesiyle bu uygulamayı müstehab görmüşlerdir. Diğer bir kısım ise Rasûlullah (s.a.v.) böyle bir uygulamayı teşvik etmediği ve sahabeden de İbn Abbas (r.a.) hariç hiçbirinin böyle bir uygulaması olmadığı için bunu bidat görmüşlerdir.¹⁷⁰

Süyûtî, âlimlerin “ittifakla bid'at” kabul ettikleri ta'rîfin; arefe günü bazı kimselerin, salihlerin kabirleri başında toplanarak hac farızasını yerine getirir gibi ibadet etmeleri olduğunu söylemiştir. Süyûtî aynı zamanda, bu vakitle hiçbir meşru' bağlantısı olmadığı halde arefe günü Mescid-i Aksa'ya gidilerek oranın Mescid-i Haram'a benzetilmesinin ve yine bu mevsimde Mescid-i Aksa'da toplanılarak defler çalınıp, marşlar söylenilmesinin de bid'at olduğunu söylemiştir. İnsanların belli bir

¹⁶⁶ Aras, M. Özgü, “Arefe”, **DİA**, III, 351.

¹⁶⁷ Müslim, **Sahih**, Hac, 436, (No: 1348).

¹⁶⁸ Müslim, **Sahih**, Sıyam, 196, (No: 1162).

¹⁶⁹ Gürkan, Menderes, “Vakfe”, **DİA**, XLII, 264-265.

¹⁷⁰ Abdülilâh b. Hüseyin el-Arfec, **Mefhumü'l-bid'a ve eseruhu fi ızırâbi'l-fetava'l-muâsıra: dirase ta'siliyye tatbikiyye**. Amman, Darü'l-Feth, 2014/1435, s. 216-217.

mekânı kastetmeden Arafat vaktinde herhangi bir yerde bir araya gelmelerinde ise ihtilaf olduğunu belirtmiştir. Sahabeden İbn Abbas'ın (r.a.), Amr b. Hureys'in (r.a) ve Basralılar'dan ve Medineliler'den de bir grubun bunu yaptıklarını bildirmiştir. Süyûtî, İbn Abbas'ın (r.a.) uyguladığı ta'rîfin; minbere çıkıp Bakara ve Âli İmran surelerini okuyarak harf harf tefsir ettiği bir ilim meclisinden ibaret olduğunu da belirtmiştir.¹⁷¹

Ta'rîf konusunda görüş beyan eden âlimlerden biri olan Ahmed b. Hanbel'e, insanların arefe günü Arafat harici yerlerde toplanmaları hakkında sorulmuş; Ahmed b. Hanbel ise Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Bekir (?), Sabit el-Bünânî (ö. 127/744), Muhammed b. Vasi' (ö. 123/741) gibi birçok kimsenin Arafat vakfesi zamanında mescitlerde bulunduklarını, bunda bir beis görmediğini açıklamıştır. Başka bir rivayette ise; "Onda bir beis yoktur. O, duâ ve Allah'ı zikretmekten ibarettir." demiştir. "Sen bunu yapıyor musun?" diye sorulduğunda "Hayır." demiştir.¹⁷² Bu konuyla ilgili müspet görüş bildiren âlimlerden biri olan Kurtubî (ö.578/1182) de arefe günü Arafat meydanı dışındaki mescitlerde; Arafat'takilere benzer şekilde toplanmakta bir beis olmadığını dile getirmiştir.¹⁷³

Arefe günü Arafat dışında bir yerde toplanıp duâ, zikir, istiğfarla meşgul olmanın" mekruh olduğunu savunanlar da olmuştur. Örneğin İmam Mâlik (ö.179/795) şunları söylemiştir: "Âfâkîlerin¹⁷⁴ arefe günü mescitlerde dua için toplanmalarını mekruh görürüm. Bugün, insanlar kimin etrafında duâ için toplanırsa, o kimse oradan ayrılın. Onun evde oturması benim için tercih edilendir. O kimse namaz vakti geldiğinde mescide dönüp namazını kılabilir."¹⁷⁵ Abdullah b. Vehb'in¹⁷⁶ (ö.125/743) bildirdiğine göre İmam Mâlik'e insanların arefe akşamı ikindiden sonra mescitte duâ için toplanmaları hakkında sorulmuş, o da insanların bu tür konularda aslolana

¹⁷¹ Süyûtî, **el-Emru bi'l ittiba'**, s.183-184.

¹⁷² Ebu Şâme, **el-Bais**, s.123.

¹⁷³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, Kâhire, 1964, c.2, s.419.

¹⁷⁴ Âfâkî, Mekke'de mikât sınırları dışında oturan kimseler için kullanılan terim. bkz. Döndüren, Hamdi, "Âfâkî", **DİA**, I, 397).

¹⁷⁵ Ebu Bekr İbn Ebi Rendeka Muhammed b. Velid b. Muhammed et-Turtuşî, **Kitâbü'l-havadis ve'l-bid'a**, Dâru İbni'l-Cevzî, Demmam, s.126.

¹⁷⁶ Abdullah b. Vehb fakih ve nuhaddis alim olup, İmam Malik'in önde gelen talebelerindendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, Saffet, "İbn Vehb", **DİA**, XX, 441.

müdâhale (ilâve) hakkı olmadığını ve bu gibi davranışların bid'atlara kapı araladığını bildirmiştir.¹⁷⁷ Görüldüğü üzere İmam Mâlik'in insanları bu uygulamadan menetmesinin sebebi, dine yeni bir şey eklemiş ve bid'ata kapı aralamış olma endişesidir.

Hanefî mezhebi imamı Ebû Hanîfe'nin (ö.150/767) hocası İbrahim en-Nehaî (ö.96/714) de bu uygulamanın mekruh olduğuna dair görüş beyan etmiştir. Bu görüşü tabîinden İbn Avn (ö. 151/768) şu şekilde aktarmıştır: “İbrahim en-Nehaî'ye (ö. 96/714) insanların arefe günü akşamı toplanmaları hakkında soruldu. O da bunu kerih gördü ve ‘Bid’attır.’ dedi.”¹⁷⁸ Ancak Hanefî Mezhebi son dönem müçtehitlerinden olan İbn Âbidîn (ö.1252/1856), mezhebin bu konudaki görüşünün; insanların Arafat vakfesinde olduğu gibi başlarını açıp vakfeye durmalarının kerih görüldüğü ancak Allah Teâlâ'ya itaat için bir araya gelmelerinin kerih görülmediği yönünde olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹

İbn Âbidîn'in yorumuna göre Hanefî âlimlerinin kerih gördükleri *ta'rif*; dine yeni bir ibadet eklenmesine sebep olacak ta'rîftir. Ta'rif uygulamasını tamamıyla kerih gören ve reddeden âlimler ise, bu uygulamanın her haliyle dinden bir ibadet gibi algılanacağını, bu sebeple de ihtiyatlı davranıp bu ameli terk etmenin uygun olacağını savunmuşlardır.

Abdullah b. Ömer'in (r.a.) azatlı kölesi Nafi' (ö.117/735) (r.a.) insanların arefe günü dua etmek üzere Mescid-i Nebî'de toplanmaları üzerine; kendisinin (selef-i salihîn'den) birçok kimseye yettiğini ancak bu uygulamaya hiç rastlamadığını, bu yaptıkları amelin bid'at olduğunu söylemiş ve o topluluktan ayrılmıştır.¹⁸⁰ Buradan anlaşıldığı üzere Nafi' (r.a.) bu konuyla ilgili bir bakış açısı oluşturmuş; selefi sâlihîn'in amelini esas almış, onların yapmadığı bir ameli yapmayı kerih görmüştür.

¹⁷⁷ Turtûşî, **el-Havadis ve'l-Bida'** s.126.

¹⁷⁸ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s. 93 (Muhakkik Amr Abdülmün'im Selim isnadının “sahih” olduğunu söylemiştir).

¹⁷⁹ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkî İbn Abidin, **Reddû'l-muhtar ala Dürri'l-muhtâr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992, II, 177.

¹⁸⁰ İbn Vaddah, **el-Bida'**, s. 93 (Muhakkik Amr Abdülmün'im Selim isnadının “sahih” olduğunu söylemiştir.).

Turtûşî, bütün bu rivayetlerin ortak izahını ve bu uygulamanın bid'at sayılmasının illetini *el-Havâdis ve'l-bida'* adlı eserinde zikretmiştir. Turtûşî, alimlerin bugünün faziletinin ne kadar büyük olduğunu bildiklerini dile getirir. Bununla birlikte bu uygulamanın sünnetten bir uygulama gibi algılanacağı ve dolayısıyla dine ondan olmayan bir amel ekleneceği endişesini; bu vakitlerde, Arafat dışında bir mekânda bir araya gelmenin kerih görülmesinin sebebi olarak zikreder. Âlimlerin, bu vakitlerde insanların kendi başlarına duâ etmelerini reddetmediklerinin de altını çizer.¹⁸¹

Nevevî ise Turtûşî'nin insanların sâir mescitlerde toplanmaları hususundaki görüşünü mübalağalı bulmuş, bu konuda âlimlerin kavillerini zikretmiş, bu ameli bid'at kapsamında değerlendirenlerin dahî onu büyük bid'atler arasında görmediğini söylemiştir.¹⁸²

Zikredilen delillerden anlaşıldığı üzere bazı âlimler bu konuda bid'ata kapı aralayacak bütün ihtimallerin önüne set çekmişlerdir. Bu sebeple bu âlimler; insanların Arefe günü, sair mescitlerde Arafat'ta olduğu gibi dua için bir araya toplanmalarını uygun görmemişler, bid'ata mahal vermemek adına, uygun olanın bu kıymetli vakitleri insanların kendi başlarına değerlendirmeleri olduğunu söylemişlerdir. Bazı âlimler ise dinden sayılmadığı, belli bir şekle ve/veya mekâna tahsis edilmediği ve İslam'ın asıllarına aykırı bir uygulama içermediği müddetçe bu bereketli vakitlerde sünnet sınırları içerisinde bir araya gelmeyi Allah'a itaat vesilesi görmüş, bu amelde bir beis görmemişlerdir.

2.2.2. Mevlidü'n-Nebî (s.a.v.)

Mevlid kavramından kast olunan, geçmiş ve gelecek nesillerin efendisi olan Rasûlullah'ın (s.a.v.) dünyayı teşrif ettikleri gündür. Bugünün “fîl yılı” olarak bilinen 571 yılının Rebiü'l-evvel ayının on ikisinde olduğunda siyer alimleri arasında ittifak vardır. Bu konuda Zübeyr bin Bekkâr'a ait muhalif bir görüş olsada bu şaz bir

¹⁸¹ Turtûşî, *el-Havâdis ve'l-bida'*, s.127-128.

¹⁸² Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, c.8, s.117.

görüşür.¹⁸³ Mevlid günü konusundaki ihtilaf, bugünü ibadete ve bir araya gelinerek yapılan kutlamalara tahsis etmekle ilgilidir. Âlimlerden bir grup, Rasûlullah (s.a.v.) bugünü kastederek herhangi bir ameli uygulayıp teşvik etmediği için ve selefi salihinin hayatında bugüne özel bir ibadet görülmediği için, böyle bir uygulama başlatmayı bid'at kabul etmiştir. Diğer bir grup ise mevlid gününde; oruç tutmak, bir araya gelerek Kur'ân okumak, hayra teşvik edecek marşlar, ilahiler söylemek, gelenlere ikramda bulunmak gibi amellerin meşrû dairede olduğunu savunmuştur. Mevlid günü, bazı kimselerin uyguladığı, İslam'ın asıllarına aykırı ameller ise ittifakla reddedilmiştir.

Meşrû sınırlar içerisinde mevlid kutlamalarını caiz gören alimlerden biri olan Ebu Şâme, zamanımızda ortaya çıkarılan en güzel bid'atın Mevlid-i Nebi kutlamaları olduğunu, o gün sadakalar veremenin, iyilikte bulunmanın, mutluluğu izhar etmenin, Rasûlullah'ın (s.a.v.) muhabbetini hissederek fakirlere ihsanda bulunmanın ve alemlere rahmet olarak gönderdiği peygamberinin dünyaya gelmiş olmasından dolayı Allah Teâlâ'ya şükür izharında bulunmanın güzel görülen davranışlardan olduğunu söylemiştir.¹⁸⁴

Mevlid konusunda müspet görüş bildiren alimlerden biri de İbn Hacer el-Askalâni'dir. Kendisine mevlid hakkında sorulduğunda mevlidin aslen bid'at olduğunu, selefi salihin âlimlerinin hiçbirinden (sahabe, tâbiîn, tebe-i tabiîn) bu konunun meşrûiyetine dair hiçbir şey ulaşmadığını söylemiştir. Bununla beraber mevlid kutlamalarının; bazısının hayır, bazısının da şer ameller içermekte olduğunu belirtmiştir. Ona göre kim bir amel ihdas eder de onda güzellikler barındırır, kötülüklerden uzaklaşırsa bu amel bid'at-ı hasenedir; kim de bu amelinde kötülük barındırırsa bu da bid'at-ı seyyiedir. İbn Hacer buna ilaveten, meselenin *Sahiheyn*'de geçen şu rivayete dayandığını açıklamıştır: *İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret edince yahudilerin aşure gününde oruç tuttuklarını gördü. Bu durumu sorunca onlar şöyle dediler: 'Bugün kutsal bir gündür. Allah Teâlâ Mûsa ve İsrailoğullarını düşmanlarından bugün kurtardı.' Bunun üzerine*

¹⁸³ Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin Irâkî, **el-Mevridü'l-henî fi'l-mevlidi's-senî**, Kahire, Daru's-Selâm, 2010, s. 245; Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa Abdülvahid., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1976, c.1, s.200.

¹⁸⁴ Ebu Şâme, **el-Bâis**, s.95-96.

Allah Rasûlü: ‘Biz Musa’ya sizden daha yakınız.’¹⁸⁵ diyerek hem kendisi oruç tuttu hem de başkalarına tutmalarını emretti.” İbn Hacer bu hadisten; Allah Teâlâ’nın belirli bir günde kuluna ikram ettiği bir nimet yahut ondan uzaklaştırdığı bir bela sebebiyle kulun şükretmesi gerektiğini belirtmiş ve bu şükürün izharını her sene aynı günde tekrar etmesinin güzel olduğu sonucuna varmıştır. Allah’a şükürün ise secde, oruç, sadaka Kur’ân tilaveti gibi ibadetlerle olacağını belirtmiştir. İbn Hacer Allah Rasûlü’nün dünyaya gelmesinin en büyük nimetlerden olduğunu söylemiş ve onun dünyaya geldiği günde nafile ibadetler yapmanın, Rasûlullah’a (s.a.v.) methiyeler içeren ve ahirete yönelik işlerde kalpleri harekete geçirecek marşlar söylemenin caiz olduğunu söylemiştir. Helal sınırlar içerisinde olduğu müddetçe, bugünün sevinçli şekilde geçirilmesine sebep olacak amellerin de mübah olduğunu belirtmiş, işin içine mekruh yahut haram karışırse bunların engellenmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁸⁶

Sözlerinden de anlaşılacağı üzere İbn Hacer el-Askalânî; Mevlid günü sünnet sınırları içerisinde nâfile ibadetler yapmanın, Rasûlullah’ı (s.a.v.) hatırlatacak, hayra teşvik edecek çeşitli etkinlikler düzenlemenin câiz olduğu görüşündedir. Bu görüşünü; Rasûlullah’ın (s.a.v.); Mûsa’nın (a.s.) Firavun’dan kurtulduğu gün olan âşûrâ gününde oruç tutacağını bildirdiği hadise dayandırmaktadır. İbn Hacer; bugün Rasûlullah’ın sevinç izharı ve Allah Teâlâ’ya şükür vesilesi olarak oruç tutmasına kıyasla Rasûlullah’ın doğduğu gün olan mevlid gününde de oruç tutmanın ve diğer nafile ibadetleri yapmanın uygun olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu uygulamalarda, dinin asıllarına aykırı, mekruh ve haram amellerin engellenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Muasır müelliflerden Seyf b. Ali el-Asrî de mevlid gününü, nafile ibadetlerle ve mübah dairede sevinç izharıyla ihya etmenin câiz olduğu görüşündedir. Asrî; görüşüne delil olarak İbn Receb el-Hanbelî’nin genel tespiti almıştır. İbn Receb el-Hanbelî; amellere karşılık verilen ecirlerin kat kat artmasının, naslara dayanan birçok farklı sebebi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan bir tanesi amelin yapıldığı mekânın şerefidir, Mescid-i Haram örneğinde olduğu gibi; bir diğeri de zamanın

¹⁸⁵ Buhârî, **Sahih**, Savm, 69, (No: 2004).

¹⁸⁶ Ebû'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî, **el-Hâvi li'l-fetâvî**, Beyrut, Dar’ul-Fikr, 1424/2004, c.1, s.229.

şerefidir, Ramazan ayı ve Zilhicce'nin ilk on gününde olduğu gibi.¹⁸⁷ İbn Receb; Ramazan ayı gibi faziletli zamanlardan ve Mekke gibi faziletli mekanlardan istifade edebilmek için bu zaman ve mekanlarda Kur'ân tilavetini artırmanın müstehap olduğunu söylemiş, İmam Ahmed bin Hanbel (241/855) ve İshak'ın (rh.a.) (?) da bu görüşte olduklarını dile getirmiştir.¹⁸⁸ Asrî, buradan yola çıkarak, Rasûlullah'ın (s.a.v) doğumuyla yeryüzünün şereflendiğinin hiçbir Müslüman'ın şüphe etmeyeceği bir hakikat olduğunu, bu sebeple bugünü; tazime, taatin artırılmasına, rahmet esintilerinden faydalanmaya ayırmak gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda bu vakitlerde daha çok ibadet etmekten menedenlerin, bu rahmet esintilerinden mahrum olunmasına sebep olduklarını dile getirmiştir.¹⁸⁹

İkinci grupta yer alan âlimler ise mevlid kutlamalarını ve o güne bir ibadet tahsis etmeyi bid'at gören âlimlerdir. Bu gruptaki âlimlerin sahip oldukları genel kanaat; selefi salihînin, Rasûlullah'a (s.a.v.) olan muhabbetinin çokluğuna rağmen, böyle bir kutlamaya iltifat etmemiş olmasıdır. Zira onlar Allah Rasûlü'ne olan sevgilerini O'na itaat ederek, O'nun getirdiklerini hayata geçirerek izhar etmişlerdir. Bilinmektedir ki Rasûlullah'a (s.a.v.) en çok tazimde bulunan nesil selefi salihîn neslidir. Öyle ki onlar, onun yolunda canlarını ve mallarını feda etmekten geri durmamışlardır. Günümüzde yapılan mevlid kutlamaları ise kolay olanı tercih etmektir. Birçoğu kuru bir tazimden ileriye geçmemektedir. Rasûlullah; (s.a.v.) insanlar arasında tazime en layık olandır ve O'nun sünnetinde olmayan bir amel ihdas etmek suretiyle ona tazimde bulunulmuş olunmaz. Ayrıca mevlid kutlamalarının ilk defa bâtînîler tarafından başlatıldığı bilinmektedir. Bâtînîler; kendi görüşlerini benimsetmek adına bid'atlar ihdas ederek mevlid günü cezbedici kutlamalar yapmaktadırlar.¹⁹⁰

Malikî âlimlerinden biri olan el-Fâkihânî (ö. 734/1334) mevlid günüyle ilgili şunları söylemiştir: “Kur'an ve sünnetten mevlid kutlamalarına delil olacak hiçbir şey

¹⁸⁷ İbn Receb, **Letâîf**, s.269-270.

¹⁸⁸ İbn Receb, **Letâîf**, s.306

¹⁸⁹ Seyf b. Ali el-Asrî, **el-Bid'atü'l-izâfiyye**, s.488-489.

¹⁹⁰ Tüveycirî, **el-Bid'aü'l-havliyye**, s.145-151; 204.

bilmiyorum. Mütেকaddimûn âlimlerin¹⁹¹ izinden giden ve örneklik teşkil eden ümmet âlimlerinden de mevlid günü uygulamalarına dair bir şey nakledilmemiştir. Bilakis bunlar cüretkârların ihdas ettiği bid'atlardır.”¹⁹² Fâkihânî'nin mevlid günü uygulamalarından imtina etmesinin; bu uygulamaların dinin asıllarından bir asla dayanmaması ve selefi salihin alimlerinden, bunlara dair bilinen bir rivayet bulunmaması sebeplerine dayandığı anlaşılır.

Mevlid günü uygulamalarını bid'at gören âlimlerden biri olan Şâtıbî'ye; mirasının bir bölümüyle mevlid kutlaması yapılmasını vasiyet eden kimsenin vasiyetinin hükmü hakkında sorulmuş o da şunları söylemiştir: “İnsanlar arasında bilinen şekliyle mevlid kutlamak, ihdas edilmiş bir bid'attır. Her bid'at dalâlettir. Bu vasiyet yerine getirilmez. Bilakis bunu feshedip bu payı varisler arasında paylaşdırmak kâdı üzerine vaciptir.”¹⁹³

Zikredilen delillerden anlaşılacağı üzere Rebiu'l-Evvel'in on ikinci gününü ibadete tahsis etmenin bid'at olduğunu savunanların, dine ekleme yapmış olma kaygısı yaşadıkları açıktır. Zira onlar, Ashabı Kiram'ın böyle bir uygulamaya tevessül etmediğini bilirler. Bugün hayırlı işleri artırmayı câiz ve müstehap görenler ise bunu ya dinde aslı olan bir amele kıyas etmişler ya da bir maslahat olduğunu öne sürmüşler, dine ekleme yapmayı kastetmemişlerdir. Rasûlullah'ın (s.a.v.); Mûsa'nın (a.s.) Firavun'dan kurtulduğu günde Allah'a şükür izharı için nafileleri artırdığı gibi mevlid günü hayırlı işleri artırmayı câiz ve müstehap görenler de Rasûlullah'ın doğduğu günde şükür izharı için nafileleri artırmışlardır.

İki grup arasında bir içtihat farkı olduğu görülmektedir. Burada ulaşılan netice; diğer günlerde olduğu gibi mevlid gününde de kişinin, Rasûlullah'ı (s.a.v.) hatırlama, hatırlatma O'nun sünnetini yaşama ve O'nu hayatın merkezinde tutmaya yönelik çabasının güzel bir davranış olduğudur. Ancak bugünü hristiyanların yaptığı gibi bir

¹⁹¹ İslâm'ın başlangıcından IV. (X.) yüzyılın başlarına kadar devam eden zaman dilimi İslâm ilimleri tarihinde genellikle mütেকaddimîn devri olarak adlandırılmaktadır. (Murteza Bedir, Mütেকaddimîn ve Mütעהhirîn, **DİA**, XXXII, 186.)

¹⁹² Ebû Hafs Taceddin Ömer b. Ali b. Salim Fâkihânî, **el-Mevrid fi ameli'l-mevlid**, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1 998, s.8.

¹⁹³ Ebû İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed el-Gırnatî Şâtıbî, **Fetava'l-İmam eş-Şâtıbî**, Mektebetu'l-Ubeykan, Riyad, bs.2.

ritüel haline getirip amacından saptırmak, kutlamalardan ibaret bir bayram havasına sokmak, zemmi gerektiren bir davranış olacaktır. İbn Hacer el-Askalâni'nin âşûrâ orucuna yaptığı kıyas ise tevakkuf ettiğimiz, bir tarafa meyledemediğimiz bir meseledir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİD'ATLARLA MÜCADELEDE NEBEVÎ SÜNNET

Bu bölümde; işlenmesi tavsiye edilen sünnetlerden uzak kalınması sebebiyle ortaya çıkan ve günlük hayattaki bazı alanlarda yoğunlaşan bid'at ve hurâfelerden yola çıkarak bu alanlardaki sünnet uygulamaları ele alınacaktır.

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hadis-i şeriflerinden, bid'atlardan sakınmanın yolunun sünnete sarılmaktan geçtiği anlaşılmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) bir şerifte şöyle buyurmuştur: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Sizin içinde benden sonra yaşayanlar pek çok ihtilaflar göreceklerdir. Onun için, benim sünnetime ve hidayete ermiş, doğru yolda olan hak yolda yürüyen râşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılın. Bunu azı dişlerinize sımsıkı tutun. Sonradan icat edilmiş (İslam'a aykırı işlerden) sakının. Çünkü sonradan icat edilmiş her şey bid'attır, her bid'at sapıklıktır.*"¹⁹⁴

Hadiste yapılan uyarıda olduğu gibi, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine tâbî olunması halinde, ihtilaflardan ve bid'atlardan sakınılmış olunur. Bid'ata düşme ihtimalinin olduğu mevzularda bid'ata meyletmemek adına bu mevzularda yönelik sünnetlerin ne olduğunu bilmek icap eder.

3.1. DOĞUM VE SONRASI İLE İLGİLİ SÜNNETLER

3.1.1. Doğum, Öncesi ve Sonrasına İslâmî Bir Bakış

Sünnet üzere yaşayan nesiller yetiştirmek ve insanların sünneti yaşamasına vesile olmak bid'at ve hurâfelerin engellemesinde ilk ve en önemli adımdır. Allah Rasûlü (s.a.v.) kıyamet günü ümmetinin çokluğuyla övüneceğini söylemiştir.¹⁹⁵ Bir neslin İslam ümmetinin sayısının artırılması niyetiyle, İslâmî bir şuûrla çoğalması demek; genelde yeryüzünde fesadın, haksızlığın, zulmün azalması özelde ise Müslümanlar arasında bid'at ve hurâfe gibi uygulamaların azalması demektir. Ümmetin sayısını artırma niyetine sahip olmak bid'at ve hurâfelerin engellenmesi yolunda önemli bir adımdır. Bu niyetin gerektirdiği ameller ise henüz evlilik

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII, 373 (No: 17144); İbn Mace, **Sünen**, Mukaddime, 6 (42, 43).

¹⁹⁵ Ebû Dâvud, **Sünen**, Nikâh, 4, (No: 2050); (Şuayb el-Arnaût isnadının "kavî" olduğunu söylemiştir.), Nesaî, Nikâh, 11, (No: 3227).

gerçekleşmeden başlar. Kur’ân-ı Kerim’in müminleri yönlendirdiği bazı dualar buna işaret etmektedir. Allah Teâlâ Furkân sûresinde “Rahmân’ın kullarının” sıfatlarını bildirirken şöyle buyurmuştur: “Onlar, Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle, diyenlerdir.”

¹⁹⁶ Bu ayetten de anlaşılacağı üzere yalnızca evliler ya da evlenmek isteyenler değil Allah’ın has kullarından olmak isteyen herkes göz aydınlığı eş ve çocuklara sahip olmayı ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlardan olmayı istemelidir. Aynı şekilde ümmetin sayısını artırma niyetiyle yola çıkan kimsenin her halinde şuurlu olması gerektiği açıktır. Zira Kur’ân-ı Kerim’in rehberliğinde, hamilelik esnasındaki tutumun nasıl olması gerektiğine dair de bir örnek bulunmaktadır. “Hani, İmran’ın karısı, ‘Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz Sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin’ demişti.”¹⁹⁷ Hamilelik sürecini Kur’ân ve sünnetin bu konudaki muradından uzak bir şekilde geçirmek, dünyaya gelecek çocuğu; dünyalık bir haz ve sevinçten ibaret görmek anlamına gelecektir. Örneğin; günümüzde yapılmakta olan, israfın üst düzeye çıktığı, bebeğin doğumundan önceki ve sonraki bazı masiyet içerikli kutlamalar; Allah Teâlâ’nın vermiş olduğu rızkı O’na isyanda kullanmış olmak manasına gelir. Bu tür uygulamalar bid’atı geniş kapsamlı tanımlayan âlimlerin bid’at-ı seyyie tariflerine örnek olarak zikredilebilir.

3.1.2. Yeni Doğan Bebekle İlgili Uygulanacak Sünnetler ve Bazı Bid’atlar

3.1.2.1. Bebeğe Tahnik, İsim Koyma ve Bereket Duâsı Yapma

Doğum öncesinde olduğu gibi bebeğin dünyaya gelmesinden sonra da uygulanacak sünnetler vardır. Tahnik yapma, bebeğe isim koyma ve bereket duasında bulunma bu sünnetlerden bazılarıdır. Tahnik: “Ağızda yumuşatılan hurmanın veya bal gibi tatlı bir maddenin yeni doğmuş ve henüz süt emmeye başlamamış bebeğin damağına sürülmesi” demektir.¹⁹⁸ Tahnik Rasûlullah’ın (s.a.v.) bizzat uygulamış olduğu bir sünnettir. Ebu Mûsa el-Eş’arî’den (r.a.) rivayet olunan bir hadiste kendisi şöyle söylemiştir: “Bir oğlum dünyaya geldi ve onu Rasûlullah’a (s.a.v.) getirdim. Ona

¹⁹⁶ Furkân, 25/74.

¹⁹⁷ Âl-i İmran, 3/35

¹⁹⁸ Güler, Zekeriya, “Tahnik”, DİA, XXXIX, 416.

İbrahim adını verdi, hurmayla tahnîk yaptı ve ona bereket duasında bulundu. Sonra onu bana verdi.”¹⁹⁹

Tahnîk sünneti günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir. Tahnîk yapacak kişinin salih bir kimse olmasına ve özellikle intikal eden bir hastalığı olmamasına özen göstermek gerekir.²⁰⁰

Yeni doğan bebek için uygulanması sünnet olan bir diğer uygulama da ona güzel bir isim koymaktır. İsim koymanın ne zaman gerçekleşmesi gerektiğiyle ilgili ihtilaflar bulunmaktadır. Bazı rivâyetler bebeğin doğduğu ilk güne işaret etmekte, bazıları ise yedinci gününe işaret etmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bu akşam benim bir oğlum dünyaya geldi ve ona babamın adını -İbrahim-koydum.*”²⁰¹ Bu rivâyetten Rasûlullah’ın (s.a.v.) oğlu İbrahim’in adını doğduğu ilk gün koyduğu anlaşılmaktadır. Bir başka rivâyette şöyle geçmektedir: “*Rasûlullah (s.a.v.) Hasan ve Hüseyin’in (r.a.) akîkalarını yedinci günde kesti ve onlara isim verdi.*”²⁰² Bu rivayetten de Rasûlullah’ın (s.a.v.) torunlarının isimlerini doğumlarının yedinci gününde koyduğu anlaşılmaktadır.

Âlimler arasında bebeğe isim koymakla ilgili rivayetler üzerinde yorumlar yapılmış ve hangi günde isim koymanın daha faziletli olduğuna dair farklı görüşler zikredilmiştir. Bazıları bebeğe birinci gün isim koymayı uygun görmüş, bazıları ise yedinci günde isimlendirmenin daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Buhârî (ö.256/870) (rh.a.) bu konuda orta yolu bulmuş; o vakitte akîka kesmeye imkân bulamayan kimsenin, bebeğin ismini ilk gün koyması, akîka kesecek olan kimsenin ise yedinci güne ertelemeği görüşünü ortaya koymuştur.²⁰³

İsim koymakla ilgili başka bir sünnet de bebeğe güzel bir isim koymaktır. Onu; mana yönünden güzel olan, Allah’ın salih kullarını hatırlatan, Allah’a kulluğu ve itaati ifade eden isimlerle isimlendirmek güzel görülmüştür.²⁰⁴ Allah Rasûlü (s.a.v.), isimleri

¹⁹⁹ Buhârî, **Sahih**, Akika, 1, (No: 5467); Müslim, **Sahih**, Âdâb, 24, (No: 2145).

²⁰⁰ Güler, **DİA**, XXXIX, 416.

²⁰¹ Müslim, **Sahih**, Fezâil, 62, (No: 2315).

²⁰² Hakim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsaburî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-‘İlmiyye, 1990 (No: 7588). Zehebî sahihtir demiştir.).

²⁰³ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, IX, 588.

²⁰⁴ Aras, M. Özgü, “Ad Koyma”, **DİA**, I, 333.

kötü manalar içeren bazı sahabîlerin isimlerini değiştirmiştir.²⁰⁵ Rasûlullah (s.a.v.); Allah Teâlâ katında en sevimli isimlerin Abdullah ve Abdurrahman olduğunu bildirmiş,²⁰⁶ bizzat kendi çocuğuna bir peygamberin, Hz. İbrahim'in ismini vermiştir.²⁰⁷ Günümüzde; sadece herkesten farklı bir isim koymuş olmak amacıyla, kulağa hoş geldiği için, manasına ya da faziletine bakmadan çocuğa isim vermek sünnete uygun olmayan bir davranış olacaktır.

3.1.2.2. Akîka Kesmek ve Çocuğun Başını Tıraş Edip Saçı Ağırılığınca İnfakta Bulunmak

Yeni doğan bebek için akîka kurbanı kesmek ve onun başını tıraş edip saçı ağırılığınca altın yahut gümüş infak etmek Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetleri arasında yer almaktadır. Bu konuyla ilgili birçok sahih rivayet mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Yeni doğan her çocuk, akîkası karşılığında rehindir." Akîkası doğumunun yedinci gününde kesilir, o gün kendisine isim verilir ve başı tıraş edilir.²⁰⁸ Akîka kurbanı kesmek; verdiği çocuk nimeti için Allah Teâlâ'ya şükür mahiyetinde uygulanan bir sünnettir. Akîkanın çocuğun doğumunun yedinci gününde kesilmesi müstehaptır.²⁰⁹ Yedinci gününde kesmeye maddi gücü olmayan yahut herhangi bir sebepten dolayı o gün kurban kesemeyen kimse, eline imkân geçtiği vakit bu sünneti yerine getirmeye gayret etmelidir. Rasûlullah (s.a.v); erkek çocuğa iki, kız çocuğa bir akîka kesilmesini tavsiye etmiştir.²¹⁰

Cahiliye devrinde, çocuk için kesilen kurbanın kanından çocuğun başına sürmek gibi bir âdet vardı. İslam bu uygulamayı câiz görmemiş, Allah Rasûlü (s.a.v.) kan sürülmesini yasaklayarak çocuğun saçı tıraş edildikten sonra başına safran yağı

²⁰⁵ Buhârî, **Sahih**, Âdâb, 108, (No: 6193).

²⁰⁶ Buhârî, **Sahih**, Âdâb, 105, (No: 6186).

²⁰⁷ Buhârî, **Sahih**, Âdâb, 109, (No: 6198).

²⁰⁸ Tirmizî, **Sünen**, Adâhâ, 17, (1515), (Tirmizî, hadisin "sahih" olduğunu söylemiştir.); Nesaî, **Sünen**, Akika, 1, (4214); Ebu Davud, **Sünen**, Dahâyâ, 21, (No: 2839).

²⁰⁹ Atar, Fahrettin, "Akîka", **DİA**, II, 263

²¹⁰ Ebu Davud, **Sünen**, Dahâyâ, 21, (No: 2842) (Şuayb el-Arnaût hadisin isnadının "hasen" olduğunu söylemiştir.); Nesai, **Sünen**, Akika, 3, (No: 4219).

sürülmesini tavsiye etmiştir.²¹¹ Kesilen kurbanın kanını çocukların yahut kurban kesen kimselerin alınlarına sürme uygulaması günümüzde de mevcuttur. Bu davranış eğer ibadetten bir parça olarak uygulanırsa bid'at, âdet olarak yapılırsa kerih görülen bir davranış olacaktır. Aynı zamanda, çocuk sahibi olma isteğiyle adak adamak da Rasûlullah (s.a.v.) tarafından tavsiye edilmemiş bir davranıştır. Adağın; umut edilen şeyin kolaylaşmasında, hızlanmasında ya da gerçekleşmesinde bir etkisinin olmadığı Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerinde bildirilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Adak bir şeyi ne ileri alır ne de geri bırakır. Sadece cimrinin malını eksiltmiş olur.”*²¹²

Çocuğun doğumunun yedinci günü saçını tıraş edip, saçının ağırlığınca gümüş infak etmek de Rasûlullah'ın (s.a.v.) tavsiyelerinde yer alan uygulamalardandır. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Çocuk dünyaya gelince onun için bir akîka kurbanı kesilir. Onun adına akîka kurbanı kesin ve (saçını tıraş etmek suretiyle) onu rahatlatın.”*²¹³

Çocuğun saçının kesilip ağırlığınca fakirlere tasadduk edilmesi içerikli hadislerin çoğunluğunda sadece gümüş ibaresi geçmektedir²¹⁴. Bununla beraber âlimler kıyas yoluyla çocuğun saçı ağırlığınca altının da tasadduk edileceği görüşünde bulunmuşlardır.²¹⁵

3.1.2.3. Çocuğun Sünnet Olması

Hanefî ve Mâlikî mezheblerine göre erkek çocuğunun sünnet edilmesi sünnettir. Bununla beraber Hanefîler; erkek çocuğun sünnet olması İslam'ın şiarlarından sayıldığı için, aşırı yaşlılık gibi kişinin elinde olmayan bir sebep bulunmadıkça, bu uygulamanın terk edilmemesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir.

²¹¹ İbn Hibban, **Sahih**, Akika, 1, (No: 5308). (Şuayb el-Arnaût isnadının “sahih” olduğunu, ravilerinin sika/güvenilir raviler olduğunu söylemiştir.)

²¹² Buhârî, **Sahih**, Eymân, 26, (No: 6692); Müslim, **Sahih**, Nezr, 2, (No: 1639).

²¹³ Buhârî, **Sahih**, Akika, 2, (No: 5472).

²¹⁴ Tirmizî, **Sünen**, Edâhî, 19, (1519) (Tirmizî, hadisin “hasen-garib” olduğunu, isnadının muttasıl olmadığını söylemiştir.); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Taberânî, **el-Mu'cemu'l-Evsat**, I, 310 (917) (Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'de hadisin “hasen” olduğunu söylemiştir.)

²¹⁵ Atar, Fahrettin, “Akika”, **DİA**, II, 264.

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise erkek çocuğun sünnet olması vaciptir.²¹⁶ Rasûlullah (s.a.v.) bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “*Beş haslet fîtrattandır: Sünnet olmak, kasık kıllarını tıraş etmek, koltuk altı kıllarını yolmak, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmak.*”²¹⁷ Hadisten de anlaşıldığı üzere sünnet olmak aynı zamanda insanın fîtratından doğan bir ihtiyaçtır.

3.1.2.4. Yeni Doğan Çocuğun Sağ Kulağına Ezan Okumak

Yeni doğan bebeğe uygulanacak sünnetlerden biri de doğar doğmaz onun sağ kulağına ezan okumaktır. Böylelikle çocuğun ilk duyduğu kelimeler tevhid, tekbir ve kelime-i şهادet olacaktır. Bu konuyla ilgili şu hadis zikredilmektedir: Sahabîlerden Ebû Râfi şöyle söylemiştir: “*Fâtıma, Hasan b. Ali’yi dünyaya getirdiğinde Rasûlullah’ın (s.a.v.), onun kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm.*”²¹⁸

3.1.3. Çocuk Yetiştirmede Sünnete Bağlılık

Çocuk yetiştirmede, sünnette tavsiye edilen yöntemlerin kullanılması, ileriki hayatında da çocuğun bid’at ve hurâfelerden kendini koruyabilecek bir anlayış kazanmasına vesile olacaktır. Bazı bid’at ve hurâfe uygulamalar; çocukların sünnet üzere bir eğitimle yetiştirilmemesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Örneğin çocuk yaşta maruz kalınan, farklı kültürlere ait; doğum günü, yılbaşı, anneler günü, babalar günü gibi bazı kutlamaların yerleşerek, yaygınlaşması; küçük yaştan itibaren hadislerde üzerinde durulan ‘başka kavimlere benzememe’²¹⁹ bilincinin tam manasıyla oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Kutlama yapmak, İslam’da tümüyle aslı olmayan bir uygulama değildir. Bu sebeple İslam’da olmayan kutlamalara iltifat etme ihtiyacı hissettirmemek adına, Müslümanlar’ın kutladığı Kurban ve Ramazan bayramlarının ehemmiyeti çocuklara anlatılabilir. Bu konuyla bağlantılı olarak zikredilmesi uygun düşecek delillerden bir tanesi Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde geçen şu hadis-i şeriftir: “*Rasûlullah (s.a.v.) (hicretten sonra Mekke’den) Medine’ye geldiğinde,*

²¹⁶ Bozkurt, Nebi, “Sünnet”, **DİA**, XXXVIII, 158.

²¹⁷ Buhârî, **Sahih**, Libas, 62, (No: 5889); Müslim, **Sahih**, Taharat, 49-50.

²¹⁸ Tirmizî, **Sünen**, Edâhî, 17, (No: 1514) (Tirmizî, hadisin “hasen-sahih” olduğunu söylemiştir.); Ebu Davud, **Sünen**, Edeb, 15, (No: 5105).

²¹⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IX, 126; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Libas, 4, (No: 4031). (Irakî, *İhya* tahririnde: “Senedi sahihtir.” demiştir.)

Medinelilerin eğlendikleri iki günleri (Nevruz günü ile Mehricân günü) vardı. Rasûlullah (s.a.v.), ‘Bu günler nedir?’ diye sordu. Medineliler: ‘Biz (İslâm’dan önce), câhiliye devrinden beri bu günlerde eğleniriz’ dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz Allah size, o iki günün yerine daha hayırlı olan iki bayramı; Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı’nı vermiştir.’²²⁰ Hadisten anlaşıldığı üzere bir Müslüman cahiliye döneminde kutlanan günlere iltifat edip o güne ehemmiyet vermeyeceği gibi; yahudi, hristiyan ve diğer bâtil inanışların kültürlerine dayanan kutlamalara da iltifat etmeyecektir. Zira onlara benzemek Rasûlullah (s.a.v.) tarafından yasaklanmıştır.

Doğum günü, anneler günü, babalar günü gibi ritüeller Müslümanlar arasında da yaygınlaştırılmaya çalışılan modern muhdes uygulamalardır.

3.2. MÜBAREK GÜN VE GECELER

Allah Teâlâ kullarına olan rahmetinden, onlar için sevap vesilesi olması için; bazı ayları bazısına, bazı günleri diğerlerine üstün kılmıştır. Allah Teâlâ ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: “*Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer.*”²²¹ Bu günlerin salih amelle değerlendirilmesi, kulun hayır üzere ilerlemesine vesiledir.

Sünnette faziletli olduğu bildirilen bu günlerin, sünnet olduğu bilinciyle, ehemmiyeti bilinerek, ibadetle geçirilmesi; kişinin Allah’a yakınlaşmak niyetiyle dinde aslı olmayan uygulamalara tevessül etmesine mahal vermeyecektir. Öyle ki bu sünnetler terk edildikçe yerlerine bid’at ve hurâfeler gelecek; bu bid’at ve hurâfelere meyledildikçe de sünnetler unutulacaktır. Günümüzde de bunun birçok örneğine rastlanmaktadır.

3.2.1. Zilhicce Ayının İlk On Günü

Hicri ayların on ikincisi ve haram aylardan biri olan Zilhicce ayının ilk on gününün faziletine dair bilgi sahih naslarla ulaşılmıştır. Allah Teâlâ Kasas sûresinin altmış sekizinci âyetinde şöyle buyurmuştur: “*On geceye yemin olsun.*”²²² Âlimlerin

²²⁰ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cuma, 39, (No: 1134); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 21/225; (Şuayb el-Arnaût “isnadı sahihtir” demiştir.).

²²¹ Kasas, 28/68.

²²² Fecr, 89/2.

büyük çoğunluğu burada geçen on gecenin zilhicce ayının ilk on gecesi olduğunu zikretmişlerdir.²²³ Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de bir şeyin üzerine yemin etmesinin ise o şeyin önemine, azametine işaret ettiği kabul edilmektedir.²²⁴

İbn Receb, “*Sayıli günlerde Allah'ı anın.*”²²⁵ ayetinin de Zilhicce'nin ilk on gecesinin faziletine ve onda Allah'ı zikretmenin önemine işaret ettiği yönünde görüşler olduğunu söylemiştir. İbn Ömer (r.a.), İbn Abbas (r.a.), Mücâhid (103/721), İkrime (ö. 105/723), Hasan Basrî (ö. 110/728), Atâ'b. Ebî Rabah (ö. 114/732), Katâde (ö. 117/735), Nehaî, İmam Ebû Hanîfe, İmam Şafî ve meşhur olan kavlinde İmam Ahmed bu görüşü savunan alimler arasındadır.²²⁶

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu konudaki açık hadis-i şerifiyle de bu günlerin Allah katındaki değeri anlaşılmaktadır: İbn Abbas'tan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) *'Allah katında şu on günde işlenecek salih amelden daha sevimli bir amel yoktur.'* buyurdu. Sahabe, *'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah uğrunda yapılacak cihattan da mı üstündür?'* diye sordular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), *'Evet, Allah yolunda cihat etmekten de. Ancak malını ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, (o cihatta) bu ikisinden birini (canını yahut malını) kaybeden hariç (O, bundan üstündür).'* buyurdu.”²²⁷

Allah yolunda cihat etmenin üstünlüğü birçok ayet ve hadiste bildirilmiştir.²²⁸ Cihat Allah katında bu denli üstünken, bu on günde ibadet etmek cihattan dahi üstün sayılmış ancak Allah yolunda cihatta şehit düşen yahut malını kaybeden kimse istisna edilmiştir, bu kimseler fazilet olarak daha üstündür. Bu kıymetli günleri salih amellerle değerlendirmek teşvik edilmiştir. Sünnette fazileti üzerinde durulan bu günleri değerlendirmek bid'ata tevessül etmeye mahal vermeyecektir.

²²³ İbn Receb, **Letaif**, s. 469.

²²⁴ Celaleddin Abdurrahman es-Süyûtî, **el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân**, Kahire, el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1974, IV, 54,57.

²²⁵ Bakara, 2/203.

²²⁶ İbn Receb, **Letaif**, s. 461.

²²⁷ Buhârî, **Sahih**, İdeyn, 11, (No: 969).

²²⁸ Tevbe, 9/20; Buhârî, **Sahih**, Cihad, 2 (No: 2787); Müslim, **Sahih**, İmara, 110, (No: 1878)

İbn Receb Zilhicce'nin ilk on gününün gündüzlerinin olduğu gibi gecelerinin de faziletli olduğunu söylemiştir. Zira gün kelimesi mutlak olarak zikredildiğinde geceyi de içine alır. Aynı şekilde âlimlerin büyük çoğunluğunun; Kur'ân-ı Kerim'de üzerine yemin edilen on gecenin Zilhicce'nin ilk on gecesi olduğu yönündeki görüşleri de İbn Receb'in bu görüşünü kuvvetlendirmektedir.²²⁹

Zilhicce'nin on günü içerisinde fazilet bakımından en üstünü şüphesiz arefe günüdür. Bu günün faziletiyle ilgili Rasûlullah'tan (s.a.v.) şu hadis rivâyet edilmiştir: Ebû Katâde'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Arefe günü tutulan orucun geçmiş ve gelecek birer yıllık günahları bağışlayacağı Allah'tan umulur.”²³⁰

Zilhicce'nin on gününde yapılması faziletli olan bazı zikirler de rivâyet edilmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: “*Allah katında zilhiccenin ilk on gününde yapılan amellerden daha değerlisi yoktur; bugünlerde çokça tesbih, tahmîd, tehlîl ve tekbir getirin.*”²³¹ Bu günlerin faziletine dair bu derece kuvvetli rivayetler olmasına rağmen, bu günlerde salih amelleri artırma gayretinde olmak, unutulmak üzere olan sünnetler arasındadır. Bunun aksine rivayet edilen “*Recep ayının ilk günü oruç tutana üç yıl, ikinci günü oruç tutana iki yıl üçüncü günü oruç tutana bir yıllık oruç sevabı verilir.*” şeklindeki aslı olmayan hadislerle amel etmeye bir o kadar iltifat edilir. Recep ayının haram aylardan olması, İslam'ın o ayı faziletli saydığına bir göstergesidir. Ancak bu ayın ilk gününün üç yıl ibadet etmeye, ikinci gününün iki yıl ibadet etmeye denk geldiğini iddia etmek; Rasûlullah'ın (s.a.v.) aslında söylemediği bir sözü söylediğine dair ona iftirada bulunarak dine yeni bir şey eklemek manasına gelir. İbadet hayatına yönelik konularda bid'ata düşmemek adına bu konularla ilgili hadislerin sıhhat derecesinden emin olmak zaruridir. Bununla birlikte; Zilhicce ayının ilk on gününde salih amelleri artırmak gibi terk edilmeye yüz tutmuş sünnetleri diriltmek de bid'atlardan sakınmanın en önemli yollarındandır.

²²⁹ İbni Receb, **Letaif**, s. 467-469.

²³⁰ Müslim, **Sahih**, Sıyam, 36, (No: 1162); Tirmizî, **Sünen**, Savm, 48, (No: 749).

²³¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 9/323, (No: 5446). (Şuayb el Arnaût hadisin sahih olduğunu söylemiştir.).

3.2.2. Muharrem Ayı ve Âşûrâ Gününün Fazileti

Hicri ayların ilki olan Muharrem ayının ve bu ayın onuncu gününe denk gelen âşûrâ gününün faziletiyle ilgili birçok sahih hadis bulunmaktadır. Bu ay, haram aylardan olması sebebiyle ibadetin kat kat faziletli olduğu aylar arasındadır.²³² Aynı zamanda bir rivayette Rasûlullah (s.a.v.) bu ayın “*Şehrullah*” yani Allah Teâlâ’nın ayı olduğunu bildirmiştir.²³³ Allah Teâlâ’nın bu ayı kendi ismine izâfe etmesi, bu ayın şerefine ve faziletine delalet eder.²³⁴ Yine aynı rivayette Rasûlullah (s.a.v.), Ramazan ayından sonra, oruç tutulması en faziletli ayın Muharrem ayı olduğunu bildirmiştir. Bu ayın onuncu günü olan âşûrâ gününü iyi değerlendirmek konusunda rivayetler vârid olmuştur. Bugün tutulan orucun faziletine işaret eden bir rivayette Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Âşûrâ günü orucunun önceki yılın günahlarına keffâret olacağını zannederim.*”²³⁵ Bir başka rivayette İbn Abbas’a (r.a.) âşûrâ orucu hakkında sorulmuş ve o şöyle söylemiştir: “*Rasûlullah’ın (s.a.v.) bugünden başka, faziletini (bu kadar çok) dileyerek oruç tuttuğu bir gün ve bu aydan yani Ramazan’dan başka faziletini dileyerek oruç tuttuğu bir ay bilmiyorum.*”²³⁶ Âşûrâ gününün ehl-i kitap tarafından da faziletli görüldüğü bilinmektedir. İbn Abbas (r.a.) şöyle söylemiştir: “*Allah Rasûlü (s.a.v.) Medine’ye gelince, yahudilerin aşure gününde oruç tuttuklarını görmüş ve ‘Bugün niçin oruç tutuyorsunuz?’ diye sormuştu. ‘Bu, hayırlı bir gündür. Allah, o günde Benî İsrail’i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu.’ dediklerinde Rasûlullah da (s.a.v.) ‘Ben Mûsâ’ya sizden daha layığım (yakınım).’ buyurup o gün oruç tuttu ve Müslümanlar’a da tutmalarını tavsiye etti.*”²³⁷

İnsanlar arasında âşûrâ gününde yapılması faziletli olduğuna inanılan; göze sürme çekme, gusül alma, âşûrâ tatlısı pişirme, süslenme, kına yakma, mescitleri dolaşma gibi uygulamalarla ilgili sahih hiçbir rivayet bulunmamaktadır. Hatta Ahmed b. Hanbel (rh.a) âşûrâ günü sürme çekmenin bid’at olduğunu söylemiştir.²³⁸ Ayrıca bu

²³² Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, **DİA**, XI, 105.

²³³ Müslim, **Sahih**, Sıyam, 203, (No: 1163).

²³⁴ İbn Receb, **Letâif** s. 70.

²³⁵ Müslim, Sıyam, 196, (No: 1162); Tirmizî, **Sünen**, Savm, 48, (No: 752).

²³⁶ Müslim, **Sahih**, Sıyam, 131, (No: 1132).

²³⁷ Buhârî, **Sahih**, Savm, 69 (No: 2004); Müslim, **Sahih**, Sıyam, 127-128, (No: 1130).

²³⁸ Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Terc.** III, 2378.

tür uygulamaların yahudi geleneklerine yahut cahiliye adetlerine dayanıyor olması kuvvetle muhtemeldir.²³⁹

Rasûlullah'ın (s.a.v.) âşûrâ gününün bir gün öncesini de oruçlu geçirmek istemesinin, yahudilere ve hristiyanlara muhalefet sebebiyle olduğu görüşü zikredilmiştir.²⁴⁰ Sahabe-i kiramın Rasûlullah'a, (s.a.v.) âşûrâ gününün yahudi ve hristiyanlar tarafından tazim edilen bir gün olduğunu söylemeleri üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.); *"Eğer gelecek seneye kadar yaşarsam mutlaka dokuzuncu gün oruç tutarım."*²⁴¹ kavli bu konuya delil olarak zikredilebilir. Bir önceki hadiste de zikredildiği üzere yahudiler âşûrâ gününün onuncu gününü oruçla geçirmektedir. Müslümanlar ise onlardan farklı olarak, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu kavline uymak niyetiyle bugünün bir gün öncesini yahut bir gün sonrasını da oruçlu geçirirler.

Râfizîlerin yaptığı gibi Hüseyin'in (r.a.) vefatından dolayı o günü mâtem günü ilan etmek dalalet kabul edilmiştir. Allah Teâlâ; peygamberlerinin musibetle karşılaştıkları zamanlarda ve vefatlarında dahi mâtem tutmayı emretmemişken, peygamberlerin dışında kalan kimseler için matem tutmak düşünülemez.²⁴²

3.2.3. Şevval Orucu ve Fazileti

Ramazan'dan sonra gelen ay olan Şevval ayının altı gününü oruçla geçirmek Raûlullah (s.a.v.) tarafından teşvik edilmiş, faziletli olduğu bildirilmiş bir ibadettir. Sahih rivayetlerde, Ramazan'ı oruçla geçirip Şevval ayından da altı gün oruç tutan kimseye, senenin tamamını oruçlu geçirmiş gibi sevap verileceği müjdelenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ramazan'ı oruçla geçirip buna Şevval'den altı gün ilave eden kimse bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi olur."*²⁴³ İslam dininin ibadet için tahsis ettiği, faziletli saydığı zamanları kollayıp bu vakitleri tavsiye edildiği üzere ibadetle geçirmek; hem sünnete tabi olma sebebiyle sevap kazandıracak hem de dinde aslı olmayan uygulamalara yönelme ihtiyacını ortadan kaldıracaktır.

²³⁹ İbn Receb, **Letâif**, s. 102; Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ" **DİA**, IV, 25.

²⁴⁰ Nevevî, **Minhâc**, c. 8, s. 13; Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ" **DİA**, IV, 25.

²⁴¹ Müslim, **Sahih**, Savm, 133-134, (No: 1134).

²⁴² İbn Receb, **Letâif**, s. 103.

²⁴³ Müslim, **Sahih**, Savm, 204, (No: 1164).

3.2.4. Şaban Ayı ve Fazileti

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ramazan'dan sonra en çok oruç tuttuğu bilinen ay Ramazan'dan bir önceki ay olan Şaban ayıdır. Bu konuyla ilgili Hz. Âişe'den (r.a.) şu rivayet nakledilmiştir: “*Rasûlullah (s.a.v.) senenin hiçbir ayında Şaban ayında tuttuğundan daha fazla oruç tutmazdı.*”²⁴⁴ Allah Rasûlü (s.a.v.) bu ayda çok oruç tutmasının sebebini şu şekilde açıklamıştır: “*İnsanların değerini bilemedikleri bu ayda ameller Allah'a arz edilir; ben amellerimin oruçlu iken Allah'a arz edilmesini arzu ediyor ve bu ayda oruç tutuyorum.*”²⁴⁵

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Şaban ayında çok oruç tutmasının sebebi hakkında çeşitli görüşler beyan edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

- a) Rasûlullah (s.a.v.) her aydan üç gün oruç tutardı. Bir meşguliyet sebebiyle tutamadıklarını Şaban ayında kaza ederdi.
- b) Ameller Şaban ayında Allah'a arz edildiği için bu ayda çok oruç tutardı.
- c) Bu ayda oruç tutmasının sebebi Ramazan'a tâzim etmesiydi.
- d) İnsanlar Şaban ayının faziletinden gafil bulundukları için onlara örnek olmak maksadıyla bu ayda çokça oruç tutardı.²⁴⁶

Günümüzde üç aylar orucu olarak bilinen; Ramazan'a ilaveten Recep ve Şaban aylarının tamamını oruçlu geçirmek şeklindeki uygulama ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinde yer almayan bir uygulamadır. Nitekim Hz. Âişe'den (r.a.) Rasûlullah'ın Ramazan ayından başka hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmediği nakledilmiştir.²⁴⁷ Bu uygulamayı dinden sayarak, bu ayların tamamını oruçlu geçirmeyi kastetmek ve bundan özel bir mükâfat beklemek dine ekleme yapmak manasına gelir. Aslen Recep ve Şaban aylarında orucun faziletli olduğu, makbul rivayetlerde geçmektedir. Kişinin, bir kalıba sokup ritüel haline getirmeden, bu aylarda gücü ölçüsünde oruç tutması tavsiye edilendir.

²⁴⁴ Müslim, **Sahih**, Savm, 177, (No: 782).

²⁴⁵ Nesaî, **Sünen**, Savm, 70, (No: 2678). Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 36/85. (Şuayb el-Arnaût isnadının hasen olduğunu söylemiştir.).

²⁴⁶ Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Terc.**, III, 2428.

²⁴⁷ Buhârî, **Sahih**, Savm, 52; Müslim, **Sahih**, Savm, 176-177, (No: 782).

Şaban ayının on beşinci gecesinin faziletine dair de bazı rivayetler bulunmaktadır. İbn Receb el-Hanbelî âlimlerin çoğunluğunun bu rivayetleri zayıf bulunduğunu, İbn Hibbân'ın, bu rivayetlerden bazılarını sahih kabul edip kitabında tahrir ettiğini bildirmiştir.²⁴⁸ Bu rivayetlerden biri şöyledir: “Allah teala Şaban ayının on beşinci gecesinde rahmetiyle tecellî ederek kendisine şirk koşan ve Müslüman kardeşine kin güden kimseler hâriç bütün kullarını affeder.” Diğer bir rivayette ise “...Müslüman kardeşine kin güden ve bir nefsi öldüren hariç bütün kullarını affeder.”²⁴⁹ ibaresi geçmektedir. Bazı âlimler bu konuyla ilgili rivayetlerden yola çıkarak; bu geceyi namaz kılarak, Kur’ân okuyarak, dua ederek geçirmenin sevap vesilesi olacağını söylemişlerdir.²⁵⁰ Daha önce de zikredildiği gibi “Berat gecesi namazı” olarak adlandırılan, bu geceye mahsus olduğu söylenen yüz rekatlık namazın sünnette aslı yoktur. Âlimler bu namazın bid’at olduğunu söylemişlerdir. Nevevî, bu konuda *Kûtü'l-kulûb* ve *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*’de geçen rivayete aldanılmaması gerektiğini söylemiştir.²⁵¹

3.2.5. Cuma Gününün Fazileti ve Cuma Günü Yapılacak Faziletli

Ameller

Cuma gününün fazileti hakkında birçok hadis-i şerif zikredilmiştir. Aynı zamanda bugün yapılması faziletli sayılan bazı ibadetler, Şârî tarafından bildirilmiştir. Cuma günü hakkında Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak cuma günü kopacaktır.”²⁵²

Hadislerde, cuma günü duaların kabul edildiği bir vakitten bahsedilmekte ve o vakti aramak teşvik edilmektedir. Bu konuyla ilgili rivayetlerden birinde Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Hakikaten cumada öyle bir saat vardır ki şayet bir Müslüman o saate rastlar da Allah’tan bir hayır dilerse Allah onu kendisine mutlaka

²⁴⁸ İbn Receb, **Letâif**, s. 245.

²⁴⁹ İbn Mace, **Sünen**, İlkâmetu’s-Salah ve’s-Sünnetü fiha, (No: 1390); İbn Hibban, **Sahih**, Hazr ve’l-İbâha, 5, (No: 5665); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 216 (Şuayb el-Arnaût, hadisin “şahitleriyle birlikte sahih” olduğunu söylemiştir.).

²⁵⁰ İbn Receb, **Letâif**, s. 249; Ünal, Halit, “Berat Gecesi”, **DİA**, V, 475.

²⁵¹ Nevevî, **Mecmû’**, IV, 56.

²⁵² Müslim, **Sahih**, Cuma 17, (No: 854).

verir.”²⁵³ Âlimler, bu icabet saatinin ne zaman olduğuyla ilgili, rivayetlerden yola çıkarak farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Bazıları bu vaktin, Kadir gecesinin vakti gibi gizli olduğunu söylemiş, bu vakte denk gelebilmek için teyakkuzda olunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bazıları ise her cuma gününde, dualara icabet edilen bu vaktin farklı olduğu kanaatindedir. Bu vakit; imamın minbere çıkmasından başlayıp namaz eda edilinceye kadar devam eder diyenler olduğu gibi, ikindi namazından başlayıp güneş batıncaya kadar devam eder diyenler de olmuştur.²⁵⁴

Cuma günü yapılması faziletli olduğu bildirilen birçok amel vardır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir;

- 1) Rasûlullah’a (s.a.v.) salevât getirmek. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Cuma günü bana çok salevât getirin. Zira o gün, meleklerin hazır ve şâhid olduğu bir gündür. O gün bir kişi bana salât ettiğinde onun salâtı mutlaka bana arz edilir.”*²⁵⁵
- 2) Gusletmek, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak.²⁵⁶ Müslüman için temizlik imanın yarısı sayılmış; Müslüman’ın temiz olması, her vesileyle tavsiye edilmiştir. Cuma günü Müslüman’ın bayramı kabul edildiğinden ve cemaat içerisinde bulunması söz konusu olacağından, temizliğine daha fazla dikkat etmesi evleviyetle gereklidir.
- 3) Kehf Sûresi okumak. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kim, cuma günü Kehf Sûresi’ni okursa o kimse için iki cuma arası nur olur.”*²⁵⁷

Netice olarak; rivayetlerde görüldüğü üzere Allah Teâlâ bazı günleri ve bu günlerde işlenen amelleri faziletli kılmış ve bunları Peygamber (s.a.v.) vasıtasıyla kullarına bildirmiştir. Burada kullara düşen, sahîh bilgilere tabi olmak ve bir şey ihdas etmekten sakınmaktır.

²⁵³ Müslim, **Sahih**, Cuma, 15, (No: 852).

²⁵⁴ Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Terc.** II, 1812-1813.

²⁵⁵ Ebu Davud, **Sünen**, Cuma, 1, (No: 1047) (Şuayb el-Arnaût hadisin “sahih ligayrihi” olduğunu söylemiştir.); İbn Mace, **Sünen**, Fadlu’l-Cuma, 79, (No: 1085).

²⁵⁶ Buhârî, Cuma, 3, (No: 880).

²⁵⁷ Beyhakî, **es-Sünenü’l-Kübra**, Cuma, 12, (No: 5996); Hâkim, **Müstedrek**, Tefsîr, 18, (No: 3392). (İbn Hacer *Ezkâr Tahrici*’nde; “Hadis hasendir. Kehf Sûresinin okunması hakkında varid olan en kuvvetli hadistir.” demiştir.

3.3. KUR'ÂN VE SÜNNETLE MADDÎ VE MÂNEVÎ RAHATSIZLIKLARI TEDAVİ YÖNTEMLERİ

İnsanın varoluş gayesini gerçekleştirebilmesi, kaliteli ve verimli bir hayat sürebilmesi için temel ihtiyacı akıl ve beden sağlığıdır. Kulun, İslam'ın hükümleriyle mükellef sayılması için akıl sağlığının yerinde olması ve sorumluluklarını yerine getirebilecek oranda beden sağlığına sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda ruhî ve kalbî selameti için mânevî hastalıklardan tedavi yollarını da aramalıdır.

Kur'ân ve sünnette, kulların bazı hastalıklarla imtihan edileceği bildirilmiştir.²⁵⁸ Rasûlullah (s.a.v.), Allah Teâlâ'nın yarattığı her hastalığın devasını da yarattığını hadis-i şeriflerde haber vermiştir.²⁵⁹ Dolayısıyla kula düşen, bir hastalığa yakalandığında; şifa verecek tek ve hakîkî merciden, yani Allah Teâlâ'dan şifa niyaz ederek bu hastalığın devasını aramak ve bu imtihanını kazanmak için gayret etmektir.

3.3.1. Tedavi Olmanın Meşrûiyeti

İslam dinine göre; insanın kendisine isabet eden bir hastalık için tedavi yolları araması, kadere imana veya tevekküle aykırı olmayan, meşrû hatta gerekli bir davranıştır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen “*Kendinizi öldürmeyin*”²⁶⁰, “*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.*”²⁶¹, “*Balda insanlar için şifa vardır.*”²⁶² gibi âyetler tedavinin meşrûiyetine dair delillerden sayılmaktadır.²⁶³ Bunun yanı sıra bu âyetlerin; tedavi yollarına başvurma sadece meşrû değil, aynı zamanda gerekli olduğuna işaret ettiği de anlaşılmaktadır. Bunun, Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerine bakılarak anlaşılması da mümkündür. Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Her hastalığın bir ilacı vardır. Bu ilaç bulunduğu zaman hastalık Allah'ın izniyle iyileşir.*”²⁶⁴ Başka bir rivayette Rasûlullah (s.a.v.): “*Tedavi olun; zira Allah yarattığı her hastalığın*

²⁵⁸ Bakara, 2/155

²⁵⁹ Müslim, **Sahih**, Selâm, 69, (No: 2204).

²⁶⁰ Nisa, 4/29.

²⁶¹ Bakara, 2/195.

²⁶² Nahl, 16/69.

²⁶³ Kahraman, Abdullah, “Tedavi”, **DİA**, XL, 255.

²⁶⁴ Müslim, **Sahih**, Selâm, 69, (No: 2204).

ilacını da yaratmıştır. Bir hastalık müstesna, o da ihtiyarlıktır.”²⁶⁵ buyurmuştur. Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere hastalıkta tedavi yoluna başvurmak, tevekküle aykırı değildir. Bilakis tevekkül; Allah’ın şifa vesilesi olarak yarattığı sebepleri yerine getirip, şifayı Allah’tan beklemektir. Tedaviye başvurmak kadere razı olmamak değildir, zira buna muvaffak olmak da Allah’ın izniyledir. Bununla ilgili Ebû Huzâme’nin naklettiği bir hadis-i şerifte Ebû Huzâme’nin babası Allah Rasûlü’ne (s.a.v.): “*Ey Allah’ın elçisi! Şifa talebi için yaptığımız duâ, tedavi için aldığımız ilaçlar, düşman korkusundan sığındığımız şey Allah’ın kaderini geri çevirir mi (değiştirir mi)?*” diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.), “*Bunlar da Allah’ın kaderidir.*” buyurdu.²⁶⁶

3.3.2. Sünnette Yer Alan Bazı Rukye (Okuma) Uygulamaları

İslam dininde; bedensel ya da ruhsal hastalıklardan muzdarip olan kimsenin, tıbbî tedavi yollarına başvurmakla birlikte Rasulullah’ın (s.a.v.) öğrettiği şekilde tedavi niyetiyle Kur’ân ayetlerini ve/veya sünnetten duâları okuması tavsiye edilmiştir. Bu uygulama, maddî boyutta üzerine düşeni yapmakla birlikte şifanın Allah Teâlâ’dan beklenmesi gerektiği hakikatini canlı tutar. Okuyarak tedavinin meşrûluğu hadis-i şeriflerde yer almaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) rahatsızlandığında Cebrâil’in (a.s.) şifa bulması için O’na dua okuduğu,²⁶⁷ yine Rasûlullah’ın (s.a.v.) kendisine ve ziyaretlerine gittiği hasta sahabilere bazı dualar okuduğu,²⁶⁸ bir grup sahabinin misafir olarak gittikleri kabile reisinin akrep yahut yılan sokmasından zehirlenmesi üzerine onu okuyarak tedavi etmelerini Rasûlullah’ın onayladığı,²⁶⁹ Rasûlullah’ın (s.a.v.) durumu ağırlaştığında Hz. Âişe’den (r.a.) kendisi için İhlâs, Felâk ve Nâs surelerini okumasını talep ettiği,²⁷⁰ içerisinde şirk unsuru bulunmayan rukyelerin²⁷¹ hastaya okunmasına izin verdiği,²⁷² Ümmü Seleme’nin (r.a.) evinde gördüğü yüzü sararmış

²⁶⁵ Ebû Dâvud, **Sünen**, Tıb, 1, (No: 3855) (Şuayb el-Arnaût isnadının “sahih” olduğunu söylemiştir.).

²⁶⁶ Tirmizî, **Sünen**, Tıb, 21, (No: 2065) (Tirmizî, hadis-in “hasen” olduğunu söylemiştir.).

²⁶⁷ Müslim, **Sahih**, Selâm, 40, (No: 2186).

²⁶⁸ Müslim, **Sahih**, Selâm, 46-51, (No: 2191).

²⁶⁹ Buhârî **Sahih**, Tıb, 33, 37, (No: 5736, 5741); Müslim, **Sahih**, Selâm, 57, 61, 62, (No: 2196, 2199).

²⁷⁰ Buhârî **Sahih**, Tıb, 32, 39, (No: 5735, 5748); Müslim, **Sahih**, Selâm, 50, (No: 2192).

²⁷¹ Müslim, **Sahih**, Selâm, 64, (No: 2200).

²⁷² Müslim, **Sahih**, Selâm, 64, (No: 2200).

çocuğa meşrû olan okuma (rukye) yapılmasını istediği²⁷³ sahih hadislerde geçmektedir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetindeki okumayla tedavi uygulamalarının bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Hastaya Fâtiha okumak; Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) anlatıyor: “*Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashabından bazıları bir yolculuk esnasında Arap kabilelerinden birine uğrayarak onlardan kendilerini misafir etmelerini istediler ama onlar bu sahabîleri misafir etmeyi kabul etmediler. Hemen ardından; ‘İçinizde rukyeci var mı? Çünkü kabilenin reisini zehirli akrep soktu.’ dediler. Sahabîlerden biri: ‘Evet.’ cevabını verdi ve ayağa kalkarak hastaya Fâtiha okudu (rukye yaptı). Bunun üzerine kabile reisi iyileşti. Bu (okuyan) zâta bir sürü koyun verdiler fakat o, koyunları kabul etmek istemedi. ‘Bu durumu Allah Rasûlü’ne sorayım.’ dedi. Rasûlullah’a (s.a.v.) gelerek; ‘Ya Rasûlullah, vallahi Fâtiha’dan başka bir şeyle rukye yapmadım.’ dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) gülümsedi ve ona: ‘Sen onun rukye olduğunu nereden bildin?’ dedi. Sonra ‘Onları (koyunları) alın, bana da bir hisse ayırın.’ dedi.*”²⁷⁴

Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere, hastalanan bir kimseye Fâtiha sûresini okuyarak rukye yapmak, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından onaylanmış bir uygulamadır.

2) Hastaya İhlâs, Felâk, Nâs sûrelerini okumak; Hz. Âişe (r.a.) şöyle söylemiştir: “*Ailesinden biri hastalandığı vakit Rasûlullah; İhlâs, Felâk, Nâs sûrelerini okuyarak o kimsenin üzerine üfürürdü. Vefat ettiği hastalığa yakalandığı vakit, O’nun eline ben okuyup üfler ve eliyle kendisine mesh ettirirdim. Çünkü O’nun elinin bereketi benim eliminkinden daha büyüktü.*”²⁷⁵ Başka rivayetlerde; Rasûlullah'ın (s.a.v.), bu sureleri sabah akşam okuyup, avuçlarına üfleyerek vücudunun ulaşabildiği yerlerini sıvazladığı ve bunu üçer defa tekrar ettiği zikredilmektedir.²⁷⁶ İhlâs, Felâk ve Nâs sûreleri okumanın her türlü zarar ve tehlikeden koruyacağı

²⁷³ Buhârî **Sahih**, Tıb, 35, (No: 5739); Müslim, **Sahih**, Selâm, 59, (No: 2197); Çelebi, İlyas “Rukye”, **DİA**, XXXV, 220.

²⁷⁴ Müslim, **Sahih**, Selâm, 65 (No: 2201).

²⁷⁵ Müslim, **Sahih**, Selâm, 50 (No: 2192).

²⁷⁶ Buhârî, **Sahih**, Fazâilü'l-Kur'an, 14, (No: 5017).

bidirilmiştir²⁷⁷ Dolayısıyla kişinin; maddî-mânevî hastalıklardan sıkıntılardan korunmak için de bu duaları her gün düzenli olarak okuması yerinde olacaktır.

3) Cebrâil'in (a.s.), Rasûlullah (s.a.v.) hastalandığında ona okuduğu duâ; *"Cebrâil (a.s.) Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek, 'Ya Muhammed hastalandın mı?' diye sordu. O da 'Evet.' cevabını verdi. Cibrîl (Rasûlullah'a şu duâyı okudu); 'Sana eziyet veren her şeyden, her canlının şerrinden, her hasetçinin nazarından Allah'ın ismiyle Sana okuyorum. Allah sana şifa versin. Allah'ın ismiyle sana okuyorum.'"*²⁷⁸

4) Hastanın kendisine okuduğu duâ; *"Osman b. Ebi'l-Âs (r.a.) Müslüman olduğundan beri vücudunda hissettiği bir ağrıdan Allah Rasûlü'ne şikâyetinde bulunmuş Allah Râsûlü (s.a.v.) kendisine, 'Elini ağrıyan yerine koy üç defa 'Bismillah' de. Yedi defa da 'Hissettiğim ve sakındığım ağrının şerrinden Allah'a ve kudretine sığınırım de.' buyurmuştur."*²⁷⁹

5) Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre; *"Nebî (s.a.v.), aile fertlerinden biri hastalanınca, sağ eliyle hastayı sıvazlar ve şöyle duâ buyururdu: 'Ey insanların Rabbi olan Allahım! (onun) ızdırabını giderip, şifa ver. Şifayı veren ancak Sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Hiçbir hastalık izi bırakmayacak şekilde (ona) şifa ihsan et!'"*²⁸⁰

6) Hastaya okunması tavsiye edilen bir duâ da Rasûlullah'ın (s.a.v) şu sözünde geçmektedir: *"Kim henüz eceli gelmemiş bir hastayı ziyaret eder de onun yanında yedi kere; 'Allah'ın adıyla, büyük arşın sahibi yüce Allah'tan sana şifa vermesini dilerim.' diye duâ ederse Allah o hastayı iyi eder."*²⁸¹

Hayatın her alanında olduğu gibi hastalıkta da Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden örnekler bulunmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) hasta kimseyi maddî ve manevî tedavi yöntemlerine yönlendirmiş ve şifayı verenin ancak Allah Teâlâ olduğu

²⁷⁷ Ebû Dâvud, **Sünen**, Nevm, 8, (No: 5082); Tirmizî, **Sünen**, Daavât, 117, (No: 3575). (Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.).

²⁷⁸ Müslim, **Sahih**, Selâm, 40, (No: 2186).

²⁷⁹ Müslim, **Sahih**, Selâm, 67, (No: 2202).

²⁸⁰ Buhârî **Sahih**, Tıb, 38 (No: 5743).

²⁸¹ Tirmizî, **Sünen**, Tıb, 32, (No: 2083) (Tirmizî, hadisin "hasen-garib" olduğunu söylemiştir.); Ebu Davud, **Sünen**, Cenâiz, 12, (No: 3106).

bilincini müminlere aşlamıştır. Hastalanan kimse, gerekli tıbbî tedaviye başvurmanın yanında Allah Rasûlü'nün sünnetinde var olan duâları O'nun tavsiye ettiği şekilde okumayı da ihmal etmemelidir. Sünnetten bir asla dayanmadıkça, belli sûre ve/veya âyetleri belli sayılarda okuma ya da okutma uygulamalarını yaygınlaştırmamak; yalnızca sahih senetlerle Rasûlullah'tan (s.a.v.) ulaşan tavsiyeler ve uygulamaları hayata yerleştirmek Müslüman için esas olandır.

Hastalanan kimseye beş yüz Yâsin sûresi okuma, yaşı adedince Hucurât sûresi okuma gibi toplumda yaygın olan uygulamalar sonradan ortaya çıkmış, bid'at uygulamalardır. Kur'ân-ı Kerim'in iman edenler için şifa olduğu yine Kur'ân-ı Kerim'de bildirilen bir hakikattir. Öyleyse maddî-manevî rahatsızlıklardan tedavi için Kur'ân-ı Kerim âyetlerinin vesile edilmesi elbette akla gelecektir. Nitekim yukarıdaki örnekler arasında, bir sahabînin Fâtîha sûresini okuyarak rukye yaptığı bilgisi zikredilmiştir. Ancak bu okumaların belli sayı ile sınırlandırılması bize ait değildir.

3.3.3. Sihir, Nazar ve Cinlerin Tasallutuna karşı Sünnetteki Tedavi Yöntemleri

Mânevî rahatsızlıklardan bazılarının; sihir, büyü, nazardan kaynaklandığı hem naslarla hem de vâkıyla sabittir. Öyle ki bizzat Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) büyü yapılmış, Allah Teâlâ bu büyü'nün tesirini ortadan kaldırmıştır.

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde geçen rivayete göre; Hz. Âişe (r.a.) şöyle söylemiştir: *"Rasûlullah'a yapmadığı bir şey, onu yapıyormuş gibi geliyordu. Nihayet bir gün yahut bir gece Rasûlullah (s.a.v.) dua etti. Sonra tekrar, sonra tekrar dua etti. Sonra bana; 'Ya Âişe! Fark ettin mi? Allah bana kendisinden fetvasını istediğim şey hakkında fetva verdi. Bana iki adam geldi. Biri başucuma biri ayak ucuma oturdu. Başucumda olan ayakucumda olana yahut ayak ucumda olan başucumda olana: 'Bu zâtın rahatsızlığı nedir?' diye sordu. O da '(Ona) büyü yapılmıştır.' dedi. 'Ona kim büyü yaptı?' dedi. (Diğeri): 'Lebîd b. el-Âsâm' cevabını verdi. 'Büyüyü neye yaptı?' 'Bir tarakla saç döküntüsüne ve bir de erkek hurma tomurcuğunun içine' dedi. 'O nerede?' diye sordu. 'Zû Ervan kuyusunda.' cevabını verdi.' Hz. Âişe (r.a.) dedi ki: Müteakiben Rasûlullah (s.a.v.) ashabı kiramdan bazı kimselerle birlikte oraya gitti. Sonra (bana): 'Ya Âişe! Vallahi kuyunun suyu kına ıslatılmış gibi, hurması da*

şeytanların başları gibiydi.’ buyurdu. Ben, ‘Ya Rasûlallah onu yaksaydın ya!’ dedim. ‘Hayır, bana gelince, bana Allah afiyet verdi. İnsanlara kötülük getirmekten çekindim ve emir vererek onu gömdürdüm.’ buyurdu.”²⁸²

Bilindiği üzere peygamberler Allah Teâlâ tarafından, dini nakletme konusunda yanlış yapmaktan korunmaktadırlar. Bu sebeple, onlara vahyin ulaşmasını engelleyecek ya da değiştirecek şekilde bir zarar dokunması mümkün değildir. Ancak dünya hayatının gerçeği olan bazı elem ve acılar, hastalıklar, kayıplar; kul olmaları hasebiyle peygamberler için de imtihan sebebidir. Hadiste geçen olayda, Rasûlullah’ın (s.a.v.) yaşadığı durum bu kabildendir. Ayrıca muhtemeldir ki Rasûlullah’ın (s.a.v.) böyle bir olay yaşamasının hikmeti; ümmetinin buna benzer bir olay yaşadığında nasıl davranmaları gerektiğini onlara öğretmektir. Rasûlullah da (s.a.v.) bu büyüünün tesiriyle Allah Teâlâ’nın izin verdiği ölçüde ve murat ettiği hikmeti gereği dünya sıkıntılarından bazı sıkıntılar çekmiştir. Rasûlullah’ın (s.a.v.) Allah Teâlâ’ya, bu halin üzerinden kalkması için dua etmesiyle büyüünün etkisi tamamen kalkmıştır. İşte bu olayda da Rasûlullah’ın (s.a.v.) ümmetine örnekliğini görmek mümkündür. Zira bu hâdiseden; Allah Teâlâ’ya gerektiği gibi tevekkül eden, sünnette öğretildiği şekilde duâ eden ve buna benzer mânevî sıkıntılardan kurtulmayı samimiyetle, Allah Teâlâ’dan isteyen kimsenin; başka yollara tevessül etmeye ihtiyacı olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda; insanların sıkıntılı hallerini istismar ederek, çeşitli bâtil yollarla onları aldatan kimselere başvurmaktan sakınmak gerekir.

Hadislerde zikredilen ve aynı zamanda vâkıyla sabit olan *nazar* da maddi ve manevî rahatsızlık sebeplerinden bir diğeridir. Nazarın hak olduğu sahih rivayetlerle zikredilmektedir. Enes (r.a.) şöyle söylemiştir: “*Rasûlullah (s.a.v.) nazar değmesine, zehirli hayvan sokmasına ve sıracı hastalığına karşı rukye yapılmasına ruhsat verdi.*”²⁸³ Bir başka rivayette Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Seleme’nin (r.a.) evinde bir cariye yüzünde sarılık görünce şöyle buyurdu: “*Bu cariye nazar değmiş, ona hemen rukye yapın.*”²⁸⁴

²⁸² Müslim, **Sahih**, Selâm, 43, (No: 2189).

²⁸³ Müslim, **Sahih**, Selâm, 58, (No: 2196).

²⁸⁴ Müslim, **Sahih**, Selâm, 59, (No: 2197).

Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerinde müminin; sihir, nazar gibi manevî rahatsızlık sebeplerine karşı alması gereken tedbirler ve bunlardan korunma yolları mevcuttur. Âyet ve hadislerde Allah Teâlâ'nın izni olmadıkça kişiye hiçbir zararın dokunmayacağı bildirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“De ki: “Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler.”* Dolayısıyla sihir ve nazarın da Allah Teâlâ'nın izni olmadan kişiye etki edemeyeceği açıktır. Bu doğrultuda kullara düşen, bu zarardan kendilerini koruyacak tek merci olan Allah Teâlâ'ya, Rasûlü'nün öğrettiği yollarla sığınmaktır. Buna göre sihir ve nazardan korunmanın en iyi yollarından biri, Rasûlullah'ın (s.a.v.) öğrettiği şekilde *muavvizât* (İhlâs, Felâk, Nâs) surelerini okumaktır. Abdullah b. Hubeyb'den (r.a.) rivayetle Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; *“Her akşam ve sabah üçer defa Kulhüvallahü ehad sûresiyle Nâs ve Felâk sûrelerini oku; seni her türlü tehlike ve zarardan korumaya yeterli olur.”*²⁸⁵ Her türlü zarar ve tehlikeden korunma vesilesi olan bu sûrelerin, âyet ve hadislerde varlıklarından bahsedilen cinlerin tasallutundan korunmak amaçlı okunması da yerinde olacaktır. Bu varlıklardan gelebilecek zarardan korunmanın bir diğer yöntemi de Ayete'l-Kürsî'yi okumaktır. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği bir olayda rivayetin sonunda o, şöyle söylemiştir: *“Bu gece bana gelen kimse bana: ‘Yatağına girdiğin zaman Âyete'l-kürsî'yi, ‘Allahü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm’ âyetini başından sonuna kadar oku; senin yanında Allah tarafından sürekli bir koruyucu bulunur ve sabaha kadar şeytan sana asla yaklaşamaz.’ dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.): ‘Kendisi yalancı olduğu halde bu sefer sana doğruyu söylemiş. Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun, ey Ebû Hüreyre?’ dedi. Ben: ‘Hayır, bilmiyorum.’ dedim. Resûl-i Ekrem: ‘O şeytandır.’ buyurdu.”*²⁸⁶ Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette bildirildiğine göre şeytan cin taifesindendir. Hadisten, âyet el-kürsî'yi okuyan kimseye bu varlıkların zarar veremeyeceği anlaşılmaktadır.

²⁸⁵ Ebû Dâvud, **Sünen**, Nerm, 8, (No: 5082); Tirmizî, Deavât, 117, (No: 3575). (Tirmizî, hadisin “hasen-sahih-garib” olduğunu söylemiştir.).

²⁸⁶ Buhârî **Sahih**, Vekâlet, 10, (No: 2311); Fezâilü'l-Kuran, 10, (No: 5010).

Cin taifesinden olan şeytanın tasallutundan korunmak için evlerde Bakara sûresinin okunması da tavsiye edilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Şeytan, içinde Bakara sûresi okunan evden ürker ve uzaklaşır.”*²⁸⁷

İmtihan gereği yahut hadislerde bildirilen tedbirlere uymaması sebebiyle büyü veya nazardan kaynaklanan bir rahatsızlığa yakalanmış kimse; yine sünnete uygun yollarla tedaviyi aramalı, bid’at ve hurâfelere tevessül etmemeli, bu durumu istismar eden kötü niyetli kimselerden sakınmalıdır. Bu gibi rahatsızlık hallerini istismar ederek bunları, aslı Kur’ân ve sünnette bulunmayan, hatta Kur’ân ve sünnetin yasakladığı yöntemlerle tedavi edeceğini iddia eden; ne olduğu bilinmeyen muskalar yazan kimseler bulunmaktadır. Bu kimselerden medet ummak, başta imanı, sonra da ruh ve beden sağlığını tehlikeye atmak olacaktır. Buna tevessül etmenin kişiyi içinden çıkılmaz bir duruma sokma ihtimali yüksektir. Bu konuyla ilgili Rasûlullah’ın (s.a.v.) ciddi uyarıları bulunmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) Allah Teâlâ’nın her hastalığa bir deva yarattığını ve bu devayı ararken harama tevessül edilmemesi gerektiğini bildirmiştir.²⁸⁸ Sünnete uygun hareket etmek adına, nazar ve büyü etkisiyle oluşan mânevî rahatsızlıklarda da yukarıda zikredilen okumayla tedavi yöntemlerinden faydalanmak yerinde olacaktır. Her konuda olduğu gibi bu konularda da bilinmeyen noktaların ilim ehline sorulması ve böylelikle Kur’ân ve sünnete uygun davranılması; kişiyi bid’âtlardan, hurâfelerden ve onu tehlikeye düşürecek uygulamalardan koruyacaktır.

²⁸⁸Ebu Davud, **Sünen**, Tıb, 11, (No: 3874). Şuayb el-Arnaût hadisin sahih ligayrihi olduğunu söylemiştir.).

3.4. CENÂZE İLE İLGİLİ SÜNNETLER

Sözlükte “hayatın sona ermesi” olarak geçen ölüm, genellikle “ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddi hayat kaynağını yitirmesi” olarak tanımlanır. Ölüm ve sonrasıyla ilgili inanç ve uygulamalar; farklı kültür ve devirlerde değişiklik arz etmektedir.²⁸⁹ İslam dini her alanda kişinin hayatına bir ölçü koyduğu gibi ölüm ve sonrasıyla ilgili de bir ölçü ve metod getirmiştir. Öyle ki sünnete tâbi olmanın ehemmiyetini kavrayan ve İslam dininin Rasûlullah (s.a.v.) aracılığıyla koymuş olduğu bu ölçülere ittiba eden kimse, hayatın her alanında karşılaşılması muhtemel bid’atlardan sakınmış olacaktır. Bu doğrultuda; bilinen en büyük hakikatlerden olan ölüm ve sonrasıyla ilgili Rasûlullah’ın (s.a.v.) tavsiye ve uygulamalarını biliyor ve bunları hayata geçiriyor olmak, kişiyi bu süreçte de bid’ata düşmekten koruyacaktır. Bu bağlamda, ölüm anında ve sonrasında uygulanması Rasûlullah tarafından tavsiye edilen ve/veya bizzat uygulanan sünnetler bu bölümde zikredilecektir.

3.4.1. Ölüm Anı Yaklaşmış Kimsenin Okuyacağı Duâlar

Kişinin ölümünden önceki son anları manasında kullanılan sekerât-ı mevt, sözlükte ölüm esnasındaki elem ve sancılar sebebiyle uyanıklık ve baygınlık arasında gidip gelmek şeklinde tanımlanır. Bu terkip aynı zamanda ölüm sıkıntıları/şiddeti manasına gelmektedir.²⁹⁰ Bu anlarda yapılması gerekenlerle ilgili Rasûlullah’ın (s.a.v.) sünnetinden rivayetler mevcuttur. Hz. Âişe (r.a.) şöyle söylemiştir: “*Vefat edeceği zaman Rasûlullah’ın (s.a.v) yanındaydım. Yanında su dolu bir kap bulunmaktaydı. Elini içine batırıyor, onunla yüzünü ıslatıyor ve şöyle diyordu: ‘Allah’ım ölüm sıkıntıları/ölüm sekeratına karşı bana yardım et. ’*”²⁹¹

Yine kendisinden rivayet edilen bir hadiste Hz. Âişe (r.a.) şöyle söylemiştir; “*Rasûlullah (s.a.v.) bana dayanmıştı ve şöyle diyordu: ‘Allahım! Beni affet, bana rahmet et ve beni yüksek dostlara ulaştır. ’*”²⁹² Görüldüğü gibi Rasûlullah’ın (s.a.v.)

²⁸⁹ Gürkan, Salime Leyla, “Ölüm”, **DİA**, XXXIV, 37.

²⁹⁰ Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, **Mu’cemu’l-lügati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra**, Beyrut, Âlemü’l-Kütüb, II, 1084.

²⁹¹ Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 8, (h.n 978) (Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının “zayıf” olduğunu söylemiştir. İbn Hacer el- Askalânî, *Fethu’l-bârî*’de isnadının hasen olduğunu söylemiştir. 11/362).

²⁹² Buhârî **Sahih**, Merdâ, 19, (No: 5674); Müslim, **Sahih**, Selâm, 46, (2191).

sünnetinde, ölüm anının en büyük endişeleri olabilecek çetin maddî sancılar ve sonrası için duyulan dehşetli mânevî sancılarla ilgili, bunları hafifletmeye dair uygulamalar mevcuttur. Hayatın her anında fitrata en uygun olanı tavsiye eden sünnet, ölüm anında dahî varlığını göstermiş ve şuurun azaldığı böyle bir anda dinde aslı olmayan uygulamalara tevessül edilmesine mahal vermemiştir. Bu doğrultuda, hayatını sünnetin ehemmiyetini bilerek ve ona tabi olarak geçiren kimse için, ölüm anında Rasûlullah (s.a.v.) tarafından yapılan bu duâların, ölmek üzere olan kimse için hem bir ecir hem de ferahlama kaynağı olması umut edilir.

3.4.2. Ölüm Döşesindeki Kişinin Yanında Uygulanacak Sünnetler

Sekerât-ı mevt hakkında Rasûlullah (s.a.v.); “Muhakkak ki ölümün sekerâtı vardır.” buyurmuştur.²⁹³ “Se-ki-ra” fiili, “zorluk, şiddetli ağrı ve elem sebebiyle baygınlık derecesine gelmek” manasına da gelmektedir.²⁹⁴ Ölüm döşesindeki kimsenin son anları onun için oldukça önemlidir. Zira imanın son nefese kadar korunması gerekir, hatta kişinin son nefesinde *lâ ilâhe illallâh* demesinin kurtuluşuna vesile olacağı hadislerde zikredilmiştir. Bu hadislerden biri, “*Kimin son sözü, “Allah’tan başka ilah yoktur” (Lâ ilâhe illallah) cümlesi olursa, o kişi cennete girer.*” şeklindedir.²⁹⁵

Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği gibi ölüm döşesinde olan kimse baygınlıkla uyanıklık arasında gidip gelmektedir. Bu durumun, o kimsede bir gaflet hâli oluşması muhtemeldir. Rasûlullah (s.a.v.) ölmek üzere olan bir kimsenin yanında bulunanlara, o kimse için *telkin* yapmalarını,²⁹⁶ yani yanında o kişinin anlayabileceği şekilde “*lâ ilâhe illallâh*” demelerini tavsiye etmiştir. Bu sebeple sekerât anındaki kimsenin yakınlarının, ona kelime-i tevhidi telkin ederek bu kimsenin iman üzere göçmesine yardımcı olmaları umulur.

Nevevî, telkinle ilgili dikkat edilmesi gereken hususun; ölmek üzere olan kimseye tevhid kelimesini söylerken onu, bunu söylemeye zorlamamak, “Haydi söyle,

²⁹³ Buhârî, **Sahih**, Megâzî, 83, (No: 4449).

²⁹⁴ İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, IV, 373.

²⁹⁵ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz, 20, (No: 3116) (Şuayb el-Arnaût hadisin “sahih” olduğunu söylemiştir.)

²⁹⁶ Müslim, **Sahih**, Cenâiz, 1, (No: 916).

lâ ilâhe illallâh de” gibi ısrarcı ifadeler kullanmamak olduğunu söylemiştir. Zaten büyük sıkıntı içerisinde olan bu kişi, etrafındakilerin ısrarcı tavırlarından dolayı bu söylenileni istemeden de olsa reddedebilir. Bu da son anlarında onun, imanî yönden tehlikeye girmesine sebep olabilir. Sünnete uygun olan, işiteceği kadar bir sesle, sakin bir edayla ve anlayabileceği şekilde yanında bu kelimeleri söylemektir.²⁹⁷

Telkinin ölen kişinin defninden sonra yapılması konusunda ise âimler arasında ihtilaf vardır. Bazı âlimler bu uygulamanın sünnete dayanan, sahih bir aslı bulunmadığı gerekçesiyle bunu bid’at kabul etmiştir. Kimileri de bu konuda vârid olan hadislerin zayıf da olsa faziletli ameller başlığı altında bulunduğunu, bu sebeple bu hadislerle amel edilebileceğini öne sürerek; cenazenin defninden sonra ona telkin yapmanın müstehap olduğunu söylemişlerdir. Bir grup âlim ise bu uygulamanın mübah dairesinde olduğunu dile getirmiştir.²⁹⁸

3.4.3. Ölünün Gözlerinin Kapatılması ve Yanında Hayır Duâ Edilmesi

Ruhun bedenden çıkmasıyla ölen kimsenin bedeni artık öldüğü hal üzere kalacaktır. Bu evrede, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından, ölenin yakınlarının yapması tavsiye edilen bazı uygulamalar vardır. Bu doğrultuda vefat eden kişiye ilk uygulanacak fiil/sünnet; gözleri açık bir durumdaysa onun gözlerini kapatmaktır. Ebu Seleme’nin (r.a.) vefatında Rasûlullah (s.a.v.) bunu bizzat uygulamıştır. Aynı zamanda vefat eden kimsenin yanında olanların, onun için hayır duada bulunmaları tavsiye edilmiştir; bağırıp çağırma, ağıt yakma gibi davranışlar sünnete uygun olmayan ve kişiyi teslimiyetten uzaklaştıran davranışlardır.

Ümmü Seleme’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; “*Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Seleme’nin (r.a.) vefatında yanına gittiğinde Ebû Seleme’nin gözleri açıktı. Rasûlullah (s.a.v.) eliyle onun gözlerini kapattı ve şöyle buyurdu: ‘Ruh kabz olunduğu vakit göz ona tabi olur (yani onun peşinden bakakalır). Bu sebeple ölen kimsenin gözleri açık kalır.’ Bunun üzerine Ebû Seleme’nin aile efradı ve akrabalarından bazı kimseler bağrıışmaya başladılar. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: ‘Siz kendinize hayırdan başka bir şeyle duâ etmeyiniz. Çünkü melekler sizin söylediklerinize âmîn derler.’ buyurdu. Sonra*

²⁹⁷ Nevevî, **Mecmû’** VI, 219.

²⁹⁸ Günay, Hacı Mehmet, “Telkin”, **DİA**, XL, 406-407

şunu da ilâve etti: 'Allah 'ım Ebû Seleme 'yi affet, derecesini hidayete erenler makamına yükselt. Arkasında kalanlar için de ona sen halef ol. Bize de ona da mağfiret buyur! Ey Âlemlerin Rabbi! Kabrini genişlet ve kendisine orada nur halk eyle.'"²⁹⁹ Bu hadis-i şerife dayanılarak, vefat eden kimsenin yanında edilen hayır duânın meleklerin âmîn demesi sebebiyle makbul bir duâ olması ümit edilir.

3.4.4. Ölüm Haberi Alındığında yahut Ölüme Bizzat Şâhit Olunduğunda Yapılacaklar: İstirca', Duâ, Hamd

İnsan, bir musibetle karşılaştığında tabiatı gereği farklı duygular içerisine girer. Bu halde, hislerine kapılarak ağızından bazı hatalı kelimelerin dökülmesi muhtemeldir. "Neden bu kadar erken gittin? Senin yerine ben ölseydim." gibi kişiyi isyana sürükleyen cümleler; dinen yasaklanmış, haddi aşan, tevekküle aykırı, ölene faydası olmayan, belki ona rahatsızlık verecek cümlelerdir. Zira ölen kimsenin, yanındakileri duyduğunu haber veren hadisler mevcuttur. Olması gereken, ölümle karşılaştığında kişinin; kalbi hüznülense de gözünden yaş gelse de dilinden Allah Teâlâ'nın razı olmayacağı kelimeler dökülmemesidir.³⁰⁰ Zira sabrın, musibetle karşılaşılın ilk anda olduğu rivayetlerde bildirilmiştir.³⁰¹ Verdiği ilk tepki kişinin teslimiyetini gösterir. Bu ilk tepkiyi; âyette de geçen '*innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn (biz Allah'a aitiz ve O'na döneceğiz)*' kelimelerini okuyarak vermeye ve sabır, tevekkül, teslimiyetle Allah'ın hükmüne rıza göstermeye *istirca'* denir.³⁰² Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir sahabinin ölümünün ardından *istirca'* ve duâda bulunduğunu haber veren rivayetlerden birinde Ümmü Seleme (r.a.) şöyle söylemiştir: "*Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Bir kul başına bir musibet geldiği zaman; 'Biz Allah'a aitiz ve ona döneceğiz. Ey Allahım! Musibetimin ecrini senden bekliyorum, bundan dolayı bana ecir ihsan et ve kaybımı daha iyisi ile telafi et.' diye dua ederse Allah, (o musibetin peşinden) ona daha hayırlısını nasip eder.*"³⁰³

²⁹⁹ Müslim, **Sahih**, Cenâiz, 7, (No: 920).

³⁰⁰ Müslim, Fazâil, 62, (No: 2315).

³⁰¹ Buhârî, **Sahih**, Cenaiz, 7, (No: 1252); Müslim, **Sahih**, Cenaiz, 14, (No: 926).

³⁰² Hökelekli, Hayati, "İstirca", **DiA**, XXIII, 374-375.

³⁰³ Müslim, **Sahih**, Cenâiz, 3, (No: 918).

Kişi musibetle karşılaştığında, vereceği tepkinin nasıl olması gerektiğini bildiren bir başka rivayet de şöyledir: “Bir çocuk ölünce, Allah teala (bildiği halde) meleklerine sorar: ‘Kulumun çocuğunu mu aldınız?’ melekler, ‘Evet’ derler. ‘Kalbinin meyvesini mi kopardınız?’ melekler, ‘Evet’ derler. ‘Peki kulum buna ne dedi?’, ‘Ya Rabbi, hamd edip teslimiyet gösterdi.’ derler. ‘O kuluma cennette bir ev yapın, adını da hamd evi koyun.’”³⁰⁴ Hadiste de görüldüğü gibi musibet karşısında Müslüman’ın, Allah’tan gelene razı olmanın yanında bir de hamd ederek teslimiyet göstermesi Allah’ın hoşnut olduğu ve mükafatla karşılık verdiği bir davranıştır.

Rasûlullah (s.a.v.) tarafından, ölen kişinin arkasından yapılması yasaklanan bazı davranışlar da mevcuttur. Bunlar hadislerde bildirilmiştir. İbn Mesûd’dan (r.a.) nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim ölen için elleriyle yanaklarını döver, yakasını yırtar ve cahiliye adeti gibi bağırıp çağırırsa bizden değildir.”³⁰⁵ Ümmü Atiyye’den rivayet edilen bir hadiste kendisi şöyle söylemektedir: “Rasûlullah bizden biat alırken; ağlarken bağırmayacağımıza da söz aldı.”³⁰⁶ Bu gibi davranışlarda, Allah Teâlâ’nın kaderine rıza gösterilmediğini düşündürecek bir görüntü söz konusudur. Halbuki İslam inancı “veren de alan da Allah teala olduğu” düşüncesinin benimsenmesini iktiza eder. Nimet vermesi nasıl bir hikmetle gerçekleşiyorsa; zamanı geldiğinde o nimetini alması da bir hikmetledir. Buradan; yaşanan kayıptan ötürü üzülmünün yasak olduğu, gözyaşı dökmenin uygun olmadığı anlamları çıkmaz. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v.) de vefat eden çocukları ve torunları ardından gözyaşı dökmüş, bunun Allah Teâlâ’nın kulunun kalbine koyduğu merhamet duygusundan kaynaklandığını bildirmiştir. Aynı rivayette Rasûlullah’ın (s.a.v.) kızı Zeynep (r.a), ölmek üzere olan küçük oğlunun yanına gelmesi için Rasûlullah’a (s.a.v.) haber göndermiş, Rasûlullah (s.a.v.) da oraya gitmiştir.³⁰⁷ Yakın dönem Sahih-i Müslim şârihlerinden Ahmed Dâvudoğlu bu rivayetten; berekete vesile olması ve hayır duâda bulunması adına fazilet sahiplerinin ölmek üzere olan bir kimsenin yanına çağırılmasının uygun olduğu çıkarımında bulunmuştur.³⁰⁸ Bazı dinlerde olduğu gibi

³⁰⁴ Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 36, (No: 1408). (Tirmizî, hadisin “hasen-garib” olduğunu söylemiştir.)

³⁰⁵ Buhârî, **Sahih**, Cenâiz 34 (No: 1294).

³⁰⁶ Müslim, **Sahih**, Cenâiz, 31, (No: 936).

³⁰⁷ Buhârî **Sahih**, Cenâiz, 32, (No: 1284)

³⁰⁸ Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Terc.** III, 1967

ölen kişinin ardından yas tutmak, İslam dininde yasaklanmıştır. Örneğin; kırk gün siyah kıyafet giymek, gülmeyi, yemeyi, içmeyi terk etmek gibi uygulamalar dinde aslı olmayan hurâfelerdir ve bu gibi uygulamalar ibadet niyetiyle yapılması halinde bid'at kategorisine girerler.

Vefat eden kimse ardından uygulanan, toplumda ritüel haline getirilmiş bazı uygulamalar vardır. Bunlar; ölen kişinin yedisi, kırkı, elli üçü olarak isimlendirilmiş ve ölümünün yedinci günü, kırkıncı günü, elli üçüncü gününde bir araya gelinerek belli sûreleri okuma, yemek verme ve helkva dağıtma şeklinde toplumda yer etmiş uygulamalardır. Bu uygulamaların ibadet niyetiyle bu şekilde bir kalıba sokulması İslam dininde muteber bir asla dayanmamaktadır. Bununla birlikte, belli bir zamanla sınırlamadan ve kalıba sokmadan, ölen kimseye ecir olması niyetiyle, onun adına hayır davranışta bulunmak, ardından duâ etmek tavsiye edilmiştir.³⁰⁹ Ölenin arkasından yapılabilecek, sünnette vârid olan bazı duâlar yukarıdaki bölümlerde zikredilmiştir.

3.4.5. Cenazeyi Defnetmekte Acele Etmek

Ölenin arkasından yapılması önemli olan sünnetler arasında cenazenin hazırlanma, kefenlenme işleri ve defninde acele etmek de yer alır. Bazı kültürlerde cenaze için çeşitli törenler yapılmakta, cenaze günlerce gömülmeden bekletilmektedir. Bu, İslam'a uygun olmayan bir davranıştır. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Cenazeyi (defin işlerinde) acele edin. Eğer iyi bir kimse ise (netice) hayırdır. Umulur ki bir an evvel onu kabirdeki hayır ve sevaba ulaştırmış olursunuz. Şayet iyi bir kimse değil ise (netice) şerdir. Bir an evvel onu omuzlarınızdan atmış olursunuz."*³¹⁰

3.4.6. Ölen Kimsenin Arkasından Güzel Şâhitlikte Bulunulması ve Yakınlarına Tâziye Ziyareti

Vefat eden kimsenin hayırla anılması İslam dininde tavsiye edilen bir davranıştır. Müminlerin birbirleri hakkındaki şâhitliklerinin, onların makamlarına etki edecek kıymette olduğuna dair rivayetler mevcuttur. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle söylemiştir: *"Bir cenaze geçirilirken onu hayırla yâd edenler oldu. Bunun üzerine*

³⁰⁹ Buhari, **Sahih**, Cenâiz, 95, (No: 1388).

³¹⁰ Buhârî **Sahih**, Cenâiz, 50, (No: 1315); Müslim, **Sahih**, Cenaiz, 50, (No: 944).

Allah Rasûlü (s.a.v.) ‘Vâcip oldu, vâcip oldu, vâcip oldu.’ buyurdu. Başka bir cenaze geçirilirken onu da şerle yâd edenler oldu. Rasûlullah (s.a.v.) ‘Vâcip oldu, vâcip oldu, vâcip oldu.’ buyurdu. Ömer (r.a.); ‘Anam babam sana feda olsun bir cenaze geçirilirken cenaze hayırla yâd edildi. Sen ‘Vâcip oldu, vâcip oldu, vâcip oldu.’ dedin. Başka bir cenaze şerle yâd edildi. Sen yine ‘Vâcip oldu, vâcip oldu, vâcip oldu.’ buyurdun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ‘Siz kimi hayırla yâd ederseniz o kimseye cennet, kimi şerle yâd ederseniz cehennem vacip olur zira sizler yeryüzünde Allah’ın şâhitlerisiniz, sizler yeryüzünde Allah’ın şâhitlerisiniz, sizler yeryüzünde Allah’ın şâhitlerisiniz.’ buyurdu.’³¹¹

Yakını vefat eden kimselere taziye ziyaretinde bulunmak da bu konudaki rivayetlere bakılarak sünnet yahut müstehab olarak kabul edilmiştir.³¹² Rasûlullah (s.a.v.) kızı Zeynep’in oğlu vefat ettiğinde onu; “*Veren de alan da Allah’tır; O’nun katında her şeyin belli bir vakti vardır. Sabret, karşılığını Allah’tan bekle.*”³¹³ şeklinde teselli etmiştir. Yakını vefat eden kimseleri ziyaret edip, ölümün Allah’ın takdiri bir hakikat olduğunu ve karşılığını Allah’tan beklemenin kişiye ecir kazandıracağını hatırlatmak sünnete uygun bir davranıştır.

³¹¹ Müslim, **Sahih**, Cenaiz, 60, (No: 949).

³¹² Çağrı, Mustafa, “Tâziye”, **DİA**, XL, 203.

³¹³ Buhârî, **Sahih**, Cenaiz, 33, (1284).

SONUÇ

Tezimizde bid'at kavramının mahiyeti ve bid'at olan amellerin nasıl belirleneceği konuları ele alınmış, âlimlerin bid'at olduğunda ittifak ettikleri bazı ameller ve bid'at olup olmadığında ihtilaf ettikleri diğer bazı ameller incelenmiş, bid'atların engellenmesinde sünneti hayata geçirmenin önemi üzerinde durulmuş; bu çalışmanın neticesinde birtakım sonuçlara varılmıştır.

Asırlardan bu yana farklı şekillerde tanımlanan bid'at kavramı âlimler arasında üzerinde ihtilaf edilen bir kavramdır. Bu çalışmada incelediğimiz örnekler üzerinden bir değerlendirme yaptığımızda, bu ihtilafın genellikle zahirî olduğu neticesine varılmıştır. Âlimler; bid'atın genel tanımında da geçtiği üzere dine sonradan eklenen ve dinî bir asla dayanmayan hiçbir ameli kabul etmemiş, bu amelleri dinin reddettiği bid'at ameller olarak görmüşlerdir. Aralarındaki bu zahirî ihtilaf, bid'ata dair iki ayrı kullanım olmasından kaynaklanmaktadır. Bir grup, bid'atın lügâvî manasını esas almış; sonradan ortaya çıkan ve kıyas, mesâlih-i mürsele, sedd-i zerâi' gibi dinin itibar ettiği deliller altına giren amelleri bid'atı hasene kabul etmiştir. Diğer bir grup ise bid'atın şer'î manasını esas almış ve yukarıda zikredilen deliller altına giren amelleri bid'at kabul etmemişlerdir. Aralarındaki ihtilaf genelde zahirî olmakla birlikte, bazı istisnai amellerin bid'at sayılıp sayılmaması noktasında içtihat farklılıklarından kaynaklanan hakikî ihtilaf da görülmüştür. Günümüzde, ne aslı dinde bulunmadığı halde dine izafe edilen bazı uygulamaları güzel görüp tefrite düşenler ne de dinin asıllarından bir dayanağı olduğu halde ifrata kaçarak her yeni uygulamayı bid'at sayan ve kendileri gibi düşünmeyenleri bid'at ehli olarak tanımlayanlar bu âlimlerin izledikleri yoldadır.

Tezimizde; günlük hayatta karşılaştığımız bid'atlardan sakınabilmek adına gerekli yol ve yöntemler araştırıldıktan sonra bunlar, sistematik bir çerçevede uygulanabilir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle bid'atın ne olduğunun bilinmesi ve zihinlerin berrak hale getirilmesi adına bazı ölçülerin gerektiği sonucuna varılmıştır. Birinci bölümde, bu hedef doğrultusunda yapılan çalışmalarla; günümüzde hangi uygulamaların hangi şartlarda bid'at olduğunun, hangilerinin bid'at kapsamında olmadığına tespitini kolaylaştıracak bazı kriterlere ulaşılmıştır. Bu

minvalde, bid'atla karıştırılan bazı kavramların tanımları yapılarak bid'atın ne olmadığı da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kriterler çerçevesinde, günümüzde işlenen amellerin değerlendirilmesinin; zihinlerdeki bulanıklığın giderilmesine yardımcı olacağı, amelin bid'at olup olmadığı noktasında bir kanaat oluşturacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte bid'atları tespit etmiş olmanın, onların yaygınlaşması sorununu ortadan kaldırmak için yeterli olmadığı bir gerçektir. Bu minvalde yaptığımız araştırma ve muhakemeler bizi; hangi amelin bid'at olduğunun tespit edilmesinin yanında, bu bid'atların zuhur ettiği alanlardaki sahih sünnet uygulamalarının bilinmesi ve tatbik edilmesinin de gerekli olduğu neticesine ulaştırmıştır.

Müslümanın hayatının her alanıyla ilgili, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yol gösterici nitelikte bir örnekliğine ya da kavline ulaşmak mümkündür. Bu doğrultuda dinin doğru şekilde yaşanması ve korunmasında sünnet bilincinin ehemmiyetinin rivayetlerle ortaya konulmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Müslüman bu ehemmiyeti kavrayıp, sünneti hayatına geçirdiği vakit; şüphelerden uzak, berrak sularda yüzmüş olur. Bu bilinçli tavır, dine onda olmayan bir şey ekleme, dolayısıyla bid'ata düşme ihtimalini ortadan kaldıracaktır. Nitekim Allah Teâlâ Müslümanlar'a, ittiba etmelerini emrettiği bir peygamber göndermişken ve sünnet, dinde aslı olmayan uygulamaların reddedildiğini haber vermişken; onların bu örnekliği bırakıp dine aslı olmayan ameller eklemeleri anlaşılır bir durum değildir. Buna cür'et edilmesinin altında yatanın, dinin bu noktadaki ciddi uyarılarından gafil olmak olduğu açıktır. Dolayısıyla bid'atla ilgili bu uyarıları içeren hadislerin bilinip, idrak ediliyor olması kişiyi bid'atlardan sakınmak adına titiz davranmaya yöneltecektir.

Sünnete ittiba etmenin ne derece ehemmiyetli olduğunun kavranması; kişiyi hayatın her alanında sünnete uygun davranışın arayışında olmaya yöneltecektir. Zira bir kimse ancak sünnette öğretildiği şekliyle amel ettiğinde makbul bir amel yapmış olduğunu ve bid'atların reddedildiğini idrak ettiğinde reddedilen bir ameli hayatına geçirmek istemeyecektir.

Günlük hayatın bazı alanlarına taalluk eden sünnet uygulamaları incelendiğinde, birçoğunun toplum tarafından terk edilmiş olduğu ve yerlerini bid'at, hurafe, mâsiyet içerikli uygulamaların almış olduğu neticelerine varılmıştır. Esasen bu

alanlardaki sünnetlerin terk edilmesinin/unutulmasının ise bid'atların bu alanlarda yaygınlaşmasından kaynaklandığı görülmüştür. Bu doğrultuda ilim ehlinin ve İslam davetçilerinin; terk edilen bu sünnetlerin diriltilmesi için çaba harcayıp bid'atlardan sakındırmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Esasen çalışmada ele aldığımız hadis-i şeriflerden çıkarılan en önemli neticelerden biri; sünnetin hayata doğru şekilde tatbik edilmesi yoluyla dinde boş bırakılan bir alan olmadığının görülecek olması ve dolayısıyla kişinin bid'atlara meyiletme ihtiyacı hissetmeyecek olmasıdır. Din tamamlanmış ve onda hiçbir şey eksik bırakılmamıştır. Nitekim sünnet, kişinin ibadet etme ihtiyacını karşılayacak ve dinde aslı olmayan uygulamalara yönelmesine ihtiyaç bırakmayacak derecede zengindir.

Bu çalışmanın; bid'atlardan sakınılması ve sünnetlerin hayatımızda yer etmesi noktasında bir vesile olmasını Allah'dan niyaz eder, böyle bir çalışmaya muvaffak kıldığı için Rabbime hamd ederim.

KAYNAKÇA

- ABDERÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Hac. *el-Medhal*. Dâru't-Türâs, tarih yok.
- ACLÛNÎ, Ebû'l-Fida İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-ilbâs amma iştehere mine'l-Ehâdîs alâ Elsineti'n-Nâs*. Dimeşk: Mektebetü'l-Hadis, t.y.
- AFREC, Abdü'l-Îlah b. Hüseyin. *Mefhumü'l-bid'a ve eseruhu fi ıztırâbi'l-fetava'l-muâsıra: dirase ta'siliyye tatbikiyye*. Amman: Darü'l-Feth, 2014.
- AHMED b. HANBEL, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî, *el-Müsned*. Dü. Şuayb vd. ARNAVUT. Müessetü'r-Risale, 2001.
- AHMED MUHTÂR, Abdulhamîd Ömer. *Mu'cemi'l-lügati'l-arabiyyeti'l-muâsıra*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- ALGÜL, Hüseyin, "Haram Aylar", *DİA*, 1997.
- ALTINTAŞ, Ramazan, "İslam Anlayışında Bid'at ve Hurafenin Çerçevesi", *Dînî Araştırmalar* (2003): 118-123.
- ARAS, M. Özgü, "Ad Koyma", *DİA*, 1988.
- 'ASRÎ, Seyf b. Ali. *el-Bid'atü'l-izâfiyye; Dirâse te'siliyye tatbikiyye*, 2. bs., Amman: Daru'l-Feth, tarih yok.
- ATAR, Fahrettin, "Akika", *DİA*, 1989.
- ATIYYE, İzzet Ali, *el-Bid'a : tahdiduha ve mevkîfü'l-İslâmî minha*. 2.bs., Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1980.
- BEDİR, Mürteza, "Mütekaddimîn ve Müteahhirîn", *DİA*, 2006.
- _____, "Sünnet", *DİA*, 2010.
- BEYHAKÎ, Ebubekir, Ahmed b. el-Hüseyin b Ali. *el-Medhal ila süneni'l-kübra*. thk. Muhammed Ziyau'r-Rahman el-'Azamî, Kuveyt: Dâru'l-Hulefa li'l-Kitabi'l-İslâmî, ty.

_____, *es-Sünenü'l-kübra*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

BOYNUKALIN, Ertuğrul, "Mekasidü's-şeria", *DİA*, 2003.

BOZKURT, Nebi, "Sünnet", *DİA*, 2010.

BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. *el-Câmiu's-Sahih*. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 2001.

CÎZANÎ, Muhammed b. Hüseyin. *Kavaidu ma'rifeti'l-bida'*. 6. Demmam: Daru ibni'l-Cevzî, 2012.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Tâziye", *DİA*, 2011.

ÇELİK, Ali. *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*. İstanbul: Beyan, 1997.

DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed Darani. Suudi arabistan: Daru'l-Mugnî li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000.

DAVUDOĞLU, Ahmed. *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Işık Yayınları, 2013.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, tarih yok.

EBÛ ŞÂME, Ebû'l-Kâsım Şihabüddin Abdurrahman Ebû Şame el-Makdisî. *el-Bais ala inkari'l-bida' ve'l-havadis*. thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlü Selmân. Riyad: Dârü'r-Raye, 1990.

FAKÎHANÎ, Ebû Hafs Tacüddin Ömer b. Ali b. Salim. *el-Mevrid fi ameli'l-mevlid*. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1998.

FAKÎHÎ, Ali b. Muhammed b. Nâsır. *el-Bid'atu davâbituhâ ve eseruhe'seyyiu fi'l-umme*. Medine: el-Câmiu'l-İslâmiyye, 1414/1994.

GÂMİDÎ, Saîd b. Nâsır. *Hakikatü'l-bid'ati ve ahkâmuha*. 2. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994.

GÖZÜN, Abdülvehhab. *Sünnet-Bid'at Tartışmalarının Mahiyeti ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.

- GUMARÎ, Ebü'l-Fazl Abdullah b. Muhammed b. Sıddîk. *İtkanü's-san'a fî tahkiki ma'ne'l-bid'a*. 2. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1986.
- GÜLER, Zekeriya, "Tahnik", *DİA*, 2010.
- GÜRKAN, Menderes, "Vakfe", *DİA*, 2012.
- HÂKİM, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsaburî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşkî. *Reddü'l-muhtar alâ Dürri'l-muhtar*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İBN BALABAN, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah bin Balaban. *el-İhsan fî takrîbi Sahîhi İbn Hibban*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim. *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1988.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*. Dimeşk, 2000.
- _____, *Fethü'l-barî bi-şerhi Sahîhi'l-Buharî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Ebu Abdillâh Şemseddin Muhammed . *el-Menarü'l-münif fi's-sahih ve'z-zaiif*, thk. Abdulfettah Ebu Gudde. Halep: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1970.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Abdülvahid, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1976.
- İBN MACE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbakî, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye.
- İBN MANZUR, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, 1993.
- İBN RECEB, Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî, *Câmi'u'l-ulum ve'l-hikem*. thk. Muhammed Ahmedî Ebunnur. 2.bs. Kahire: Dâru's-Selâm, 2004.

- _____, *Letâifü'l-meârif fî-mâ li'l-mevâsim mine'l-vezâif*, 2.b., Kahire, Dâru's-Selâm, 2004
- İBN TARŞ, Halid Avad. *Muhtasaru kitabi tahkîki'l-bid'a*. Kuveyt: Dâru'z-Ziyâ', 2017.
- İBN VADDAH, Muhammed b. Vaddah el-Kurtubî. *el-Bida' ve'n-Nehyu anhu*, thk. Amr Abdülmün'im Selim. 1.bs. Dimaşk: Daru'l-Basâir, 1995.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî . *Kitâbü'l-mevzuat* . Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1966.
- İBNÜ'L-HAC el-ABDERÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, *el-Medhal*. Daru'Türâs, tarih yok.
- İBNÜ'S-SALÂH, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Mûsâ. *Ulûmu'l-hadîs*. Dimeşk/Beyrut: Dâru'l-Fikir/ Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1986.
- İBNÜ'S-SÜNNÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshak, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*. Beyrut/Cidde: Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye ve Müessesetü 'Ulûmi'l-Kur'ân, ty.
- İRÂKÎ, Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin. *el-Mevridü'l-henî fî'l-mevlidi's-senî* . Kahire: Dâru's-Selâm, 2010.
- İZZÜDDİN B.. ABDİSSELAM, Ebû Muhammed İzzüddin Abdülazîz b. Abdüsselam. *Kavâ'idü'l-ahkam fî ıslahi'l-enâm*, Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1991.
- KÂFÎ, Ebûbekir. *Menhecü'l-İmami'l-Buhârî fî tashîhi'l-ehâdîsi ve ta'liliha*. Beyrut: İbn Hazm, 2000.
- KAZVÎNÎ, Ahmed b. Fâris b. Zekerıyya . *Mekayîsü'l-lüga*. Mısır: Mustafa'l-bâbî el-Halebî, ty.
- KÖSE, Saffet, "İbn Vehb", *DİA*, 1999.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. KAhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- KUTLAY, Halil İbrahim, *Hadiste Sened Tenkidi*. İstanbul: Elif Yayınları, 2015.

- MALİK b. ENES, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyari. *el-Muvatta*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf ve Mahmud Halil. Müessesetü'r-Risale, 1991.
- MECZÛB, İsmail. *Safahâtun mudietun fi't-tasavvuri ve'l-sulûki'd-dînî*. Vizaratü'l-İ'lâm, 2005.
- MUBAREKFÛRÎ, Ebû'l-Ula Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim. *Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Câmi't-Tirmizi*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, tarih yok.
- MUSTAFA, İbrahim, ve diğerleri. *el-Mu'cemü'l-vasît*. Dâru'd-Da've.
- MÜNÂVÎ, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali. *Feyzü'l-Kadîr şerhi'l-Câii's-sagîr*. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1937.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccac en-Neysâbü'rî el-Kuşeyrî. *el-Camiu's-sahih*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1991.
- NESAÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünen*, Halep: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, tarih yok.
- _____, *el-Minhac fi şerhi Sahihi Müslim b. Haccac*. 2.bs. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1972.
- _____, *Tehzibü'l-esma ve'l-lugat*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- ÖZEN, Şükrü. *İstislah*. DİA, 2001.
- SUBKÎ, Ebû Nasr Tacüddin Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfî, *Tabakatü's-şafiiyeti'l-kübra*. thk. Mahmud Muhammed Tahanî ve Abdulfettah Muhammed el-Hulv. Kahire: İsa el-Babî el-Halebî Matbaası, 1964.
- SÜYÛTÎ, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. *el-Havi li'l-fetavî*, Beyrut: Daru'l-Fikr, tarih yok.
- _____, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1994.

- ŞAHYAR, Ayşe Esra. "Safer Ayına Dair Uğursuzluk Telâkkisi ve Kaynakları", *Hadis Makaleleri Dergisi* (2006): 105-113.
- ŞÂTİBÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed el-Gırnati. *el- İ'tisam*. Terc. Ahmet İyibildiren ve Mustafa Özacan, 2. Konya: Kitap Dünyası, 2009.
- _____. *Fetava'l-İmami's-Şatibi*. 2. Riyad: Mektebetu'l-Ubeykan, ty.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. *el-Câmiü's-sahih Sünenü't-Tirmizi*. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdülbaki ve İbrahim Avad. Kahire: Mektebetü Mustafa el-Babî el-Halebî, 1975.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Mâsiyet", *DİA*, 2003.
- TURTÛŞÎ, Ebu Bekr İbn Ebi Rendeka Muhammed b. Muhammed. *Kitâbü'l-havadis ve'l-bid'a*. Demman: Dâru İbni'l-Cevzî, tarih yok.
- TÜVEYCÎRÎ, Abdullah b. Abdulaziz b. Ahmed, *el-Bidatü'l-Havliyye*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2000.
- URALER, Aynur. *Sünnete uymanın önündeki engeller*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- ÜNAL, Halit, "Berat Gecesi", *DİA*, 1992.
- YARAN, Rahmi, "Bid'at", *DİA*, 1992.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, "Hurafe", *DİA*, 1998.
- YAZICI, Muhammed, "İslâm Düşünce Geleneğinde “Her Yenilik Bid'attır” Hadisine Yaklaşımlar," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2003): 154.
- YEL, Ali Murat, "Hurafe", *DİA*, 1998.